

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

XXXVII. ÉVFOLYAM 12. SZÁM

1962. DECEMBER

TANULMANYOK

Egyház a korszakfordulók idején (Dr. Pálffy Miklós)	— — — — —	705
Luther az igehirdetésről (Dr. Ottlyk Ernő)	— — — — —	713
Luther, a teológiai professzor (Dr. Nagy Gyula)	— — — — —	721
A keresztyén etika alapkérdései János apostol első levele alapján (Zá-		
molyi Gyula és Szabó Kálmán)	— — — — —	727
Egy méltó és helyes válasz (Dr. Pálffy Miklós)	— — — — —	735
A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa állásfoglalása	— —	736
A Holt-tengeri leletek (Táborszky László)	— — — — —	739
Ahol a törés bekövetkezett (Dr. Ottlyk Ernő)	— — — — —	742
Szolgálatban (Fülöp Dezső)	— — — — —	748

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Vízkereszt u. vasárnap (Reuss András)	— — — — —	753
Hetvened vasárnap (Benczúr László)	— — — — —	755
Hatvanad vasárnap (Dr. Pálffy Miklós)	— — — — —	757
Ötvened vasárnap (Groó Gyula)	— — — — —	759
Bőjt 1. vas. (Bodrog Miklós—Dr. Pálffy Miklós)	— — — — —	761
Bőjt 2. vas. (Kühn Ernő)	— — — — —	763
Bőjt 3. vas. (Szabó Lajos)	— — — — —	765

Címlapon

„Anyá a Gyermekkel”

(Frank Wesley indiai festő műve)

LELKIPÁSZTOR

Evangélikus lelkési szakfolyóirat

Főszerkesztő: Dr. Pálffy Miklós

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Ottlyk Ernő

A szerkesztés munkájában szerkesztő bizottság vesz részt

Előfizetési ár: havi 12,— forint, félévre 72,— forint, egy évre 144,— forint

Csekk számla: Lelkipásztor Kiadóhivatala, Budapest, 220 507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142—074

Kiadja az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály

625247/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Bolgár Imre igazgató

Egyház a korszakfordulók idején

Zakariás próféta könyvének magyarázata

Bevezetés

Cirusz (héber: Kóres), a Perzsa birodalom megalapítója, 539-ben legyőzte az erejében meggyengült babylóniai birodalmat, a fogságban élő zsidóság egy részének hazatérését megengedte, engedélyt adott a jeruzsálemi templom felépítésére, a templom kincseit pedig átadta Sésbaccar zsidó hercegnek (Ésdr. 1, 1. kk.; 5, 14; 6, 3. kk.).

Két évtized telt el azóta. Közben meghalt nemcsak Cyrus, hanem fia, Kambyses is, és I. Dárius foglalta el a perzsa birodalom trónját (521—486). 526-ban végérvényesen a birodalomhoz csatolták Szíriát, Palesztinával együtt és hazatérhetett a fogságban élő zsidóság első nagyobb csoportja (Esdr. 2; Neh. 7.). Hozzáfogtak Jeruzsálem újjáépítéséhez. De a munka igen vontatottan haladt előre. Talán a visszatértek száma is kicsiny volt az első időben. Talán a rossz termések és gazdasági nehézségek is közbeszóltak. Tény, hogy 520-ban még romokban hevert a templom és mindenki csak a saját anyagi jólétének a biztosításán törte a fejét.

Ekkor lépett föl először Aggeus próféta és buzdító igehirdetése nyomán megmozdulnak a szívek és munkára lendülnek a kezek. Megkezdődik újból a templom építése. Négy hónap múlva azonban elhallgat a próféta. Elköltözik azokhoz, akikkel együtt még látta a régi templomot (Agg. 2, 3.).

De alig hallgatott el az agg próféta, egy másik lépett a nyomdokaiba: Zakariás. Lényegesen fiatalabb volt Aggeusnál, ha nem is az unokája, hanem Esdr. 5, 1. és 6, 14. szerint a fia volt Iddó papnak, a fogságból hazatért papi család fejének, aki tehát Serubbábel és Jósua főpap nemzedékéhez tartozott (Neh. 12, 1. kk.). Apja után ő lett az utóda a papi szolgálatban (Neh. 12, 16.).

A könyv

A Zakariás nevét viselő könyvnek csak az első nyolc fejezete származik tőle. Végleges, azaz mai alakjában ezeket sem maga Zakariás hagyta ránk, hanem egy későbbi „szerkesztő” alakította ki Zakariás igehirdetésének a mai formáját.¹

¹ Helytelen az a modern irányzat, amely nagy szerepet tulajdonít magának Zakariásnak könyve megírásában. Ennek a prófétai könyvnek is, mint a többinek, megvolt a maga irodalomtörténeti sorsa, amíg mai formáját megkapta. Vö. ebből a szempontból különösen P. R. Ackroyd tanulmányait (Studies in the Book of Haggai és The Book of Haggai and Zechariah I—VIII) a The Journal of Jewish Studies 2 (1951), 167. kk. és 3 (1952), 1. kk, 151. kk.-ban,

A 9—14. fejezetek sem formailag, sem tartalmilag nem származhatnak Zakariástól.

A tartalom

Két fontos tényező határozta meg döntően Zakariás igehirdetésének a tartalmát: *A prófétai elődök irodalma*, azok között is elsősorban *Ezékiel* próféciai, és kortársának, *Aggeusnak a működése*. Már a neve is utal prófétai szolgálatának a tartalmára: „*Jahve megemlékezik*”. Mint papi ivadék hazulról hozza magával az istentisztelet és a papi felelősség ismeretét s nagyon jól tudja, milyen nagy felelősséget ró az emberre az Isten színe előtt állás a gyülekezetért imádkozva. Egyúttal rendkívül képzett ember. Ismeri Második Esaiás, Ezékiel, Jeremiás, Esaiás és Hóseás iratait. Tájékozott a pogány népek irodalmában és hitvilágában s mind e mellett nagyszerű diszpozícióval adja elő mondanivalóját.

De mindez csak külsőleg jellemző Zakariás igehirdetésére. Sokkal fontosabb, hogy szava nem világtól elfordult titokzatos beszéd, hanem élesen megfogalmazott *felelet kora egyházi életének a legégetőbb problémáira*. Válasz arra a nagy kérdésre, hogy *emberi erővel, vagy Istenbe vetett hittel kell-e fölépíteni az egyházat új korszakfordulók idején?* Válasza egyértelmű s mindezt az Istennel folytatott vívódásokban érleli meg a maga és kortársai számára.

Mert nem a világtól elvonatkoztatva és elszakadva fogalmazza meg *hitbeli és erkölcsi mondanivalóját*, azért hangsúlyozza annyira egyrészt az Istenhez visszafordulás szükségességét, másrészt az erkölcsi magatartás fontosságát. Testestül benne él ugyanakkor mint lelkipásztor a gyülekezetben s ezért szava közvetlen és meleg. Bizalommal vannak hozzá egyháziak és világiak egyaránt: fogadja a Bábelből érkező küldött-ségeket, tanácsokat ad a politikai helytartónak és megkoronázza a főpapot.

És végül minden szava, látomása és cselekedete az Eljövendőre mutat. Eschatologikus magasfeszültség hatja át szavait, amikor a Második Esaiás megjövendölte üdvösségről prófétál.

A BŰNBÁNATRA HÍVÓ SZÓ

(1, 1—6.)

(1) Dárius uralkodásának a második esztendejében, a nyolcadik hónapban ragadta meg az ŰR igéje Zakariást, Berekjá fiát, Iddó prófétá leszármazottját és ezt mondta: (2) Igen felháborodott az ŰR atyáitok miatt. (3) Mondd azért nekik: Azt mondotta a Seregek ŰRa: Térjetek meg hozzám — így szól a Seregek ŰRa — és én is visszatérek hozzátok — mondotta a Seregek ŰRa. (4) Ne legyetek olyanok, mint atyáitok, akiknek ezt hirdették az előző próféták: Ezt mondotta a Seregek ŰRa: Térjetek meg rossz utaitokról és rossz tetteitekből! De nem hallgattak és nem figyeltek reám — így szól az ŰR. (5) Hol vannak már atyáitok? És a próféták talán örökké élnek? (6) De ígéim és rendeléseim, amelyeket szolgálaim, a próféták által parancsoltam meg, nem érték-e utol atyáitokat?! De ők megtértek és azt mondták: Amit a Seregek ŰRa utunk és tetteink miatt cselekedni akart velünk, azt meg is cselekedte velünk.

(1) *Dárius uralkodásának a második esztendejében, a nyolcadik hónapban* — tehát 520 októberében és novemberében hangzott el Isten felhívása Zakariášhoz. Alig három hónapja tehát, hogy a gyülekezetet felhívták a jeruzsálemi templom újjáépítésére és két hónapja dolgozik rajta. Az új templom falai emelkednek, a gyülekezet tagjainak a szívében pedig régi és új reménységek ölelkeznek. Csak egy hónapja annak, hogy Aggeus próféta a lombsátor ünnepen meghirdette a korszakforduló új feladatait. Ugyanebben az időben azonban Kambyes halála után nyugtalanító hírek érkeztek a perzsa fővárosból, amelyekről értesült a templomát építő gyülekezet is. Az is elképzelhető, hogy a samáriai tartomány hatóságai, amelyhez Jeruzsálem is tartozott abban az időben, a politikai helyzet bizonytalanságát kihasználva, megtagadták a természetbeni és pénzbeli szolgáltatásokat, amelyekre pedig annak idején a központi kormány kötelezte őket (Esdr. 6, 3. k.).

A templom építését leállítják, a gyülekezet a politikai helyzet alakulásától teszi függővé hitbéli magatartását. És egy hónapra rá Aggeus próféta megfeddi a gyülekezetet (2, 10—14.). Ez a fedds minden biznnyal összefüggésben volt az akkori politikai, illetve világpolitikai eseményekkel is, mert a *reális várakozást és reménységeket rajongó elképzelések szorították háttérbe a gyülekezetben!*

Rohanó patak árjaként ömlik rá erre a lángoló és mégis veszélyes lelkesültségre Zakariáš próféta igehirdetésének az első szakasza:

(2) *Igen felháborodott az ÚR atyáitok miatt.* — Isten haragja, felháborodása az eredeti héber szöveg hűségesebb fordításában, a Szentírás szerint nem pusztán hangulat és érzelem dolga, hanem azt jelenti, hogy Isten elfordul gyülekezetétől és *megszünteti a szövetségi közösséget.* (12—14: qácaf. — És. 57, 17.). A fogság előtt teljesedett ki Istennek ez a felháborodása az atyák ellen és éppen a fogságban döbönt rá a gyülekezet arra, hogy ez a harag, ez a felháborodás mennyire igazságos magatartása, ítélete Istennek gyülekezetének a hűtlensége, hitszegése miatt: „Felháborodásom áradatában elrejtettem egy időre szememet rólad” (És. 54, 8/a). Anélkül, hogy kimondaná: ennek a haragnak, ennek a felháborodásnak a sötét viharfelhői ott tornyosulnak már fenyegetően az unokák és dedunokák feje fölött is. Ezért a jövővárás mámoros hangulatában megrészesedett gyülekezetet ez elé a követelmény elé állítja:

(3) *Térjetek meg hozzám — és én is visszatérek hozzátok.* — Felállítja a tilos jelzést: Térjetek vissza arról az útról, amely Isten haragos tekintetének a felügyelete alatt van. Forduljatok vissza, amíg nem késő! A bűnbánatot elutasító magatartásnak a jellemzésére nem is tér ki a próféta. Rajta tipródnak. A véletlekbe rugaszkodott magabiztosság mondatja velük: „Miénn lesz az üdvösség, az ellensége pedig az ítélet”. Ez a túlhevített buzgólkodás, amely Isten országát szentségtelen kezekkel akarja leráncigálni a mennyből, éppen olyan elhibázott magatartás, mint az azt megelőző kishitű elcsüggedés, amely fejét a homokba dugta és az a közönyösség, amely Isten érdekei fölé helyezte az emberi szükségleteket és abba hagyatta a templom újjáépítését.

Erkölcstelen is csődöt jelent ez. *A közömbösség és a rajongás Isten dolgaiért, a kishitűség és magabiztosság csak ugyanannak a helytelen magatartásnak a különböző válfajai, amely néha gonoszul, máskor kegyesen, csak magának és magából él.*

Ennek a hitbéli és erkölcsi magatartásnak a láttán hangzik el az isteni felhívás Zakariáš ajkáról:

„Subu”, azaz forduljatok meg, forduljatok vissza, térjetek vissza, térjetek meg! Nemcsak etikai megjavulásra gondol a próféta. Nem akar ez támadás sem lenni ezen a helyen a templomépítés ellen, a hamis kultusz vagy pogány szokások ellen (vegyesházasság stb.). Sőt Zakariás a templomépítés folytatását is a megtéréstől teszi függővé, mert nem külsőleges dolog maga a kultusz megteremtése sem (4, 7. kk.). 180 fokos átváltást, új út választását követeli a prófétán keresztül Isten: azt, hogy ne hagyatkozzanak a maguk erejére, sem a rosszul értelmezett szövegre, hanem az Istenre. A megtérés Istenhez történik, mert csak akkor van jelene és jövője a gyülekezetnek, ha Istennel kapcsolja össze egzisztenciáját: „Engem keressetek, és éltek. Keressétek az URat és éltek” (Ám. 5, 4, 6.). „Mert Nálad van az életnek a forrása, világosságodban látunk világosan” (Zsolt. 36, 10.).

Az Istenhez megtérés azonban magában foglalja azt is, hogy beilleszkedünk a népbe, hogy „megtérünk” a felebaráthoz. Minden religionsumban benne van az etikum, mert ha igazi kapcsolatunk van Istennel, akkor gyümölcstermő az életünk is.

Ez után a megfordulás után tér vissza népéhez, gyülekezetéhez az Isten. Az OT csodálatosan fedi föl több helyen az emberi megtérés és az isteni visszatérés összefüggéseit. „Ha megtérsz, megtérítelek” (Jer. 15, 19.). „Vigyétek magatokkal az ígéket és térjetek meg az ÚRhoz!” (Hós. 14, 3.), vagyis úgy jelenjete meg az Isten előtt, hogy hivatkoztok ígéreteire. Nem a megtérés a megkegyelmezés feltétele, hanem csak a kegyelem, az Isten hűsége, ígérete teszi lehetővé a megtérést. Istennek ez az ígérete nem egyszerűen hangulatának a megváltozását jelenti, hanem valóságosan 180 fokos fordulatról van szó: a haragot kegyelem, a távolságot közelség váltja föl. Távolléte helyett Isten jelenlétét a gyülekezetben. Ez a felszólítás: „térjete meg hozzám” — háttérében az ígérettel: „és én is visszatérek hozzátok” — éppen olyan üdvösséges felszólítás, mint Keresztelő János és Jézus szájában a „térjete meg!” az új ajón beköszöntésnek. Korszakfordulók idején az Istenhez visszatérés eredményező bűnbánat Isten gyülekezetének az egyetlen helyes és igaz magatartása! Ezért hangsúlyozza háromszor is Zakariás, hogy ennek a felhívásnak komolyságot és tekintélyt maga Isten ad: „Azt mondotta a Seregek URa”.

(4) Ne legyetek olyanok, mint atyáitok... — A próféták egyértelműen, Hóseástól Deutero Ésaiaig prédikálták Isten gyülekezetének a megtérés szükségességét. Isten hangsúlyozza, hogy ezek az előbbi próféták voltak. Azt akarja ezzel mondani, amit DE-nál így prédikáltat: „A régiek íme beteltek és most újakat hirdetek” (42, 9/a); „Íme újat cselekszem” (43, 19/a); „Mostantól fogva újakat tudatok veletek” (48, 6/b). A fogsággal lezárult egy régi korszak. A régi próféták és a régi napok (8, 11; 7, 12.) alapvetően különböznek az újtól. Zakariás tudja — ahogyan előtte DE, utána pedig Keresztelő János is tudták —, hogy egy új korszakot, új ajont hirdetnek, új világkorszak küszöbén állanak mint fullajtárok és követek.

„De nem hallgatták és nem figyeltek reám.” — Az ósatyák is hallották Isten bűnbánatra hívó szavát és parancsát. De nem hallgattak rá. Minden közönyösségnek vagy kétségbeesésnek és magabiztosságnak gyökere és csúcspontja a „nem hallgatás”. Éppen ellentéte az Isten szolgája magatartásának, a hallgató és engedelmeskedő életnek, a tanúk és követek „magatartásának” (derek), amire Isten maga akarja gyülekezetét

téríteni (És. 44, 21.). Külön hangsúly van azon, hogy a prófétai felhívás mögött Isten áll, tehát reá nem hallgatnak. Ezért következik el a nem hallgatásra Isten haragja (7, 12), az átok (Ám. 2, 11. kk; 7, 16—17.). A nem hallgatás, az engedetlenség — *bűn*, lázadás Isten ellen. Ezért nevezi el Ezékiel Izráel házát, Izráel gyülekezetét, „pártos háznak” (12, 9; 17, 12.). Ettől óvja itt is a próféta a gyülekezetet, mert

(5) *hol vannak már atyáitok?* — Az *'ajjé hém* mögött Isten haragjának a borzalmas ítélete ásit. Úgy elfújta őket Isten haragja, mint a sivatag felől érkező forró sivatagi szél néhány óra alatt minden életet feléget: „Bizony, végünk van haragod miatt és lángoló haragod miatt megriadtunk” (Zsolt. 90, 7.). Az első kérdést egészíti ki a második: *És a próféták talán örökké élnek?* A próféták Isten különleges adományai (Ám. 2, 11.): Isten szája. Általuk beszél Isten gyülekezetéhez. Ha elveszi őket, Igéje is elhallgat s akkor bekövetkezik, amit Ésaías próféta elhivatásakor tudott meg: A gyülekezet hallja ugyan a hallani valót, de nem tud különbséget tenni a hallottak között, nem tudja kritikával fogadni a rosszat (bűn); jól lát ugyan mindent, mégsem tud semmit, ... „hogy meg ne térjen és meg ne gyógyuljon” (És. 6, 9—10.). Vagy amit Ámos a napok végéről mondott, hogy az emberek tengertől tengerig vándorolnak, hogy megkeressék az UR beszédét, de nem találják meg és szomjan pusztulnak el (8, 11—13.).

A történelem folyamán ismételtelen megízlelhette a gyülekezet azt az állapotot, amikor az Isten Igéje drága, a prófétai látomás pedig ritka volt (1. Sám. 3, 1.). Ma is, történetileg, időileg és térbelileg megkötött, halandó emberekhez köti Isten igéjét és ha ez az Ige belelép a történelembe és szól emberekhez, gyülekezetekhez, egyházhoz, akkor az a bizonyos „még egyszer nem” kapcsolódik hozzá. A követek csak egy ideig beszélnek s meghalnak. Az igehirdetés tárgyai: az atyák, és az igehirdetés alanyai: a próféták egyaránt elmúlnak. Az Igét magyarázó tanút nem lehet visszaidézni. Luther Márton a tovavonuló záporosóval hasonlította egyszer össze az igehirdetést. Ha esik, edényeket kell alája rakni. Egy másik hasonlat a tovahaladó kocsi: addig kell fölszállni reája, amíg előttünk van. Áron is meg kell vásárolnunk a „mát”. „Bárcsak hallgatók *ma* az ő hangjára” (Zsolt. 95, 7/b). „... íme, itt a kellemetes idő, íme itt a szövetség *napja* (mája)” (2. Kor. 6, 1—2.). A kérdések arra figyelmeztetik a gyülekezetet, hogy a *mai* prófétai megtérésre hívás is — mint egykor a korábbi, az előbbi próféták idején — *kegyelmi idő*, a kegyelem mája, ami elmúlik s azért „áron is meg kell vásárolnunk”.

Viszont valami rendkívül fontos dologra kell itt felfigyelnünk. Arra, hogy az *igehirdetés tartalma*, a *prófétai ige* a *gyülekezet birtokában van*, amelynek alapján a *mai* nemzedéknek is be kell rendeznie az életét. Mert

(6) *igéim és végzéseim utolérték atyáitokat.* — Ezekben a szavakban az ótestamentumi kánon jelentkezik. A közvetlen prófétai igehirdetés rohanó patakja kiszikkadhat, de itt van az ősök által ránk hagyományozott, az utódokat is „*utolérő*” ige. Átmenet ez az „*üzenetből*” a kánonba, a zsinórmértékre. Erről állapítja meg a próféta, hogy az ősatyák sem menekülhettek el ítélő igazsága elől a maguk idejében. Ezért lesz eleven a gyülekezetben az a felismerés, hogy a *gyülekezet mai útja* folytatása a réginek, az atyák engedetlenségének és ami *ma* a gyülekezetben végbemeleg, az is folytatása az atyákon végrehajtott ítéletnek. Isten akarata mindig egyet akar: a bűn felismerését és a megtérést hozzá. Isten Igéje elvezette az atyákat a bűn, a megtartás és az ige igazságának a felismeréséig.

résére: „De ők megtértek és azt mondták: Amit a Seregek URa utunk és tetteink miatt cselekedni akart velünk, azt meg is cselekedte velünk.” Az Ige igazságának, erejének és hatalmának a meg tapasztalása vezeti el a gyülekezetet a megtérés és bűnbánat szükségességére.

Zakariás áhitattal tekint föl ezen a helyen a nagy, klasszikus próféták alakjára és amikor reájuk hivatkozik, akkor beáll a tanúk nagy seregébe, akik mind egyet akartak: hogy a gyülekezet Isten ígéje alapján rendezze be életét! A babilóniai fogságból, a múlt megkötöttségeiből megszabadult egyház nem léphet az új fogság veszélye nélkül a hitetlenség, a tunyaság útjára.

Zakariásnak ez az igehirdetése arra intse ma az egyházat, hogy élő egyházzá a régi útról visszafordulás és az Istenhez fordulás avatja. Ezt pedig csak olyan igehirdetéssel lehet munkálni, amely komolyan veszi a „kánont”, a bűnök fölfedését, számol Isten haragjával és ítéletével (1. Pt. 4, 17.), de komolyan veszi a kegyelmet, Isten hűségét a Krisztusban, az Atyát, „aki az ő nagy irgalmassága szerint újjászült bennünket élő reménységre Jézus Krisztusnak a halálból való feltámadása által” (1. Pt. 1, 3.). Olyan igehirdetéssel, amely hitelesen bizonyóságot tud tenni arról, hogy miután Isten sokszor és sokféleképpen szólt, utóljára Fiában szólt hozzánk, akiben „odamentelünk” van a kegyelem királyi székéhez.

A VÁRAKOZÁS FESZÜLTSGÉBEN

Zakariás éjjeli látomásai

Zakariás korának a gyermeke volt. Aggeus prófétával együtt azt hitte, hogy a perzsa birodalomban jelentkező általános mozgolódás a közeledő üdvkor előszele. Még mindig érvényben van a régi jövődőlés és ígéret, hogy az ÚR személyesen vonul be a Sionba. Csak azért nem következett ez még be, mert nem építették föl a jeruzsálemi templomot. Minél jobban haladt előre a templomépítés, annál magasabbra hágott ez az eschatologikus reménység.

Isten uralma azonban nem köszöntött be. 519-ben helyreállt a nyugalom a perzsa birodalomban. A perzsa központi hatalom megvédte ugyan az új „gyülekezetet”, sőt egy dávididát, Sérubbábelt tette meg helytartónak. A samaritánusok azonban nem nyugodtak és addig áskálódtak a politikailag is erősödő Jeruzsálem ellen, amíg a szír főhelytartó közbe nem lépett és majdnem beszüntette a templomépítést (Esdr. 5, 3—6, 14.).

Sokan úgy látták ebben a történelmi helyzetben, hogy Isten ígéje csúfosan becsapta őket: Isten uralma elmaradt, magának a perzsa birodalomnak a hatalma sem tud segíteni rajtuk, hiszen a környező népek magatartása egyre fenyegetőbb lett az újjáépülő gyülekezettel szemben. A gyülekezetet hatalmába kerítette a kishitűség. A hit meggyengülése következtében pedig a gyülekezet belső erkölcsi és kultuszi szétesése is egyre kísértetiesebb formákat öltött.

Ebben a helyzetben egyesek az engedékenységre, mások az önvédelem álláspontja felé hajlottak, de még nem döntöttek. Ebben a történelmi pillanatban ajándékozta meg Isten Zakariást nyolc éjszakai látomással. A hit keskeny útját tárják föl ezek a látomások a gyülekezetnek, amely a hit és hitetlenség között ingadozott.

Az első látomás

Nincsen ok a kishitűségre! Isten jön és harcol gyülekezetéért.

Követei már itt is vannak!

(1, 7—17.)

(7) Dárius uralkodásának a második esztendejében, a tizenegyedik hónapban, vagyis Sebát havának a huszonnegyedik napján, az ÚR igéje érkezett Zakariášhoz, Berekjáhu fiához, Iddó próféta le származottjához és ezt mondotta: (8) Ezt láttam az éjszaka: Íme, egy férfiú állt vörös lovon és ott állt a mirtuszfák között, egy árnyas völgyben. Mögötte vörös, fakó és fehér lovak.

((9) Ekkor azt mondtam: Mit jelentenek ezek, Uram? A velem beszélő angyal azt mondta nekem: Én majd megmutatom neked, mit jelentenek ezek. (10) Ekkor megszólalt az a férfiú, aki a mirtuszfák között állt és ezt mondta: Ezeket az ÚR azért küldte, hogy járják be a földet. (11) És megszólították az ÚR angyalát, aki a mirtuszfák között állt és ezt mondták: Bejártuk a földet. Íme az egész föld nyugodt és békén van. (12) Az ÚR angyala pedig válaszolván ezt mondtotta: Seregek URa! Meddig nem irgalmazol még Jeruzsálemnek és Juda városainak? Hiszen immár hetven éve tart kárhoztatásod? (13) És az ÚR válaszolt jóságos szavakkal, vigasztaló szóval a velem beszélő angyalnak. (14) A velem beszélő angyal azt mondta nekem: Ezt hirdesd! Azt mondtotta a Seregek URa: Félto szeretetembe fogadtam Jeruzsálemet és Siont, nagy féltékenységgel, (15) és most nagy felháborodással háborgok a pogány népek ellen, akik gondtalanul rossz véghez segítették az én kis haragomat. (16) Ezért azt mondtotta az ÚR: Irgalmasan fordulok Jeruzsálemhez; benne fog felépülni az én házam — így szól a Seregek URa — és feszítenek még mérőzsinórt Jeruzsálem fölött. (17) Hirdesd még ezt is: Azt mondtotta a Seregek URa: Bővelkedni fognak még városaim a jóban, megvigasztalja még az ÚR Siont és ismét Jeruzsálemre esik a választásom.

Éjjeli látomások

Első pillanatra elárulja a hét látomás stílusa, hogy az 1, 7—6, 15-ben található szakaszok irodalmilag egy egységet képeznek. A látomások összeállítására is magától a prófétától származik, mert első személyben íródtak, aki ezeket a víziókat egy éjszaka élte át (vö. 1, 7. k.).

(7) A tizenegyedik hónap 24-én, azaz 519 február közepénél tartunk. Tehát fellépése után három hónappal volt része Zakariášnak a következő víziókban. Az első látomás lényege, hogy mennyei lovasok jelentik, hogy a földön nyugalom és béke van. A próféta pedig megbízatást kap annak a meghirdetésére, hogy az Úr minden látszat ellenére megvalósítja üdvösséges terveit népével.

(8) Az *első látomás színtere*. — „... a mirtuszfák között, egy árnyas völgyben” — a régi Kelet mitológiai-kozmológiai képzetei jelennek meg a látomás színterének a meghatározásában. A „mirtuszfák” névelője jelzi, hogy Zakariáš kortársai előtt ismertek voltak ezek a képzetek és a folytatás arra enged következtetni, hogy a menny bejáratáról van itt szó. Az Ótestamentum szerint Keleten, túl a feneketlen óceánon, amely körül folyja a földet, egy mirtuszliget található, amelyben vagy amely mögött lakik elrejtetten az istenség. Fái örökzöldek, mert gyökereik a

világtenger mélyébe nyúlnak, mint Ez. 31, 4. világfája. A sumér elképzelés szerint (vö. Adapa-mítosz) a menny keleti bejáratánál két fa áll: a *gis-ti* és *gis-ká-an-na* = *gis-zi-da*. Amikor Gilgámes elindul ősenek, Utnapistimnek a fölkeresésére és túljut a naphegyeken, akkor az „istenek ligetében” érkezik. Zakariás tehát a mennyei bejáratot akarja röviden megjelölni a mirtuszfák megemlítésével.

Egy férfiúnak az alakját pillantja meg itt Zakariás, amint vörös lovon lovagol, mögötte pedig vörös, fakó és fehér lovak álltak. Ma már nem tudjuk megállapítani, hogy mi indította a prófétát éppen ennek a képnek a megrajzolására és mit jelentenek a különböző színek. Ehhez szükségünk volna a biblián kívüli eschatológia alaposabb ismeretére. De ebben az összefüggésben nincs is különösebb jelentőségük, hiszen Zakariásnál csakúgy, mint az Ótestámentom többi prófétáinál, nem maga a „vízió” a fontos, hanem az „auditó”, mely mindig kiegészíti, illetve értelmezi a látomást.

(9) Már hallja is egy angyaltól a magyarázatot: Azok ezek, akiket az Őr küldött, hogy járják be a földet, hogy kifürkésszék az eljövendő nap jeleit, a világ erősségét és Isten felvonuló haderejének az útját. 519 februárjában csak azt jelenthetik a mennyei követek, hogy tartós csend és nyugalom uralkodik a földön. Közeli megrázkódtatásra semmi jel nem mutat.

(12) S ekkor megfordul a jelentést átvevő angyal és a próféta az angyal ajkáról hallja a saját szívében olyan régóta égő és fájó kérdést: „Meddig nem irgalmazol még...” Tehát maga a mennyei hadsereg szorgalmazza már Isten uralmának az eljöttét, Isten haragjának a végét, amely idegen hatalmaknak szolgáltatta ki népét kishitúsége miatt. Igen. Tudja meg a gyülekezet, hogy nincs egyedül szükségében.

(14) Emberi fül nem hallja meg Isten válaszát, de az angyal tolmácsolja. Jó és vigasztaló ígéket tolmácsol Zakariásnak az angyal: Ezentúl nem az isteni harag sújtja népének az életét, mert a látszólagos mozdulatlanság mögött ott dolgozik Isten féltő szeretete népéért és Sionért.

(15) Választ kap a próféta arra a nagy kérdésre is, hogy miért büntette Isten népét a szomszédos nemzetekkel. Isten eszközként használta föl ezeket céljai megvalósítására: büntetni akarta népét, a nemzetek pedig elpusztítani. Ezért most ellenük fordul haragja és felháborodása. Mert mélyreható különbség van Isten szent haragja és a pogány népek szándéka között. Isten szent haragja végső fokon az életet, az igazi életet készíti elő, mert féltő szeretetből fakad gyülekezete iránt.

(16—17) Amikor így bepillanást adott az angyal Zakariásnak Isten szívébe és ennek fényébe állította az átszenvedett *múltat*, most a *jövőbe* enged bepillantást: Isten irgalmasan tér vissza gyülekezetéhez. A templom újjáépül, a város felépül, kiosztják benne a házhelyeket („mérő-zsinórt” feszítenek ki Jeruzsálemben), bőség és új kiválasztás örvendeztet meg Siont. Győzedelmeskedik Isten hűsége az ítéleten és haragon. Az utolsó szó Isten kiválasztásáé és elhívásáé.

Az ŐR jön, érkezik! Temploma a magasba emelkedik. A romba dőlt város növekszik. Ezzel a kilátással, vigasztalással végződik az első látomás üzenete a gyülekezetéhez.

(Folyt. köv.)

Dr. Pálffy Miklós

Luther az igehirdetésről

Az egyház állandó problémája az igehirdetés. Napjainkban azonban Isten különös erővel irányítja a figyelmünket egyházunk legnagyobb ügye, az igehirdetés felé. Mikor ilyen nagy fontosságú egyházi közügyről van szó, amely igehirdetőt ugyanúgy érint, mint igehallgatót, ki lehetne jobb tanítómesterünk dr. Luther Mártonnál, az egyház reformátoránál s egyben legnagyobb igehirdetőjénél?

Természetesen szó sem lehet teljes igehirdetői munkásságának az áttekintéséről, de a legjellemzőbb vonások kiemelését mégis meg kell kísérelnünk.

Az istentisztelet középpontja: az igehirdetés

Luther egész reformatori művének legfontosabb vonása: Isten ígéjének a magasra emelése. „Az ige nélkül nem élhetsz, sem kegyes nem lehetsz, sem nem üdvözülhetsz” — mondja „A Krisztus szent teste szentségének imáadásáról” írt művében. Ennek megfelelően emeli ki Luther az istentisztelet evangéliumi alapját a „Német mise” című írásában, ahol ezt írja: „Minden istentiszteletnek legfontosabb s leglényegesebb része az Isten ígéjének hirdetése és tanítása.” Ez ma már természetesnek tűnik előttünk, azonban korszakalkotó volt Luther idejében, amikor a római mise szertartásai között „az Isten ígéjét elhallgatták és csak az olvasásra és éneklésre szorítkoztak a templomokban”. (A gyülekezeti istentisztelet rendjéről.) „Hogy ezt a visszaélést megszüntessük, első-sorban azt kell tudnunk, hogy a keresztyén gyülekezet sohase gyülekezzék össze anélkül, hogy abban Isten ígéjét ne hirdessék és ne imádkozzanak. A fő az legyen a dologban, hogy az ige fellendüljön s ne fajuljon ismét érthetetlen darálássá s üres szóbeszéddé, ami eddig volt. Semmi sem szorgalmazandó annyira, mint az ige, annak kell uralkodnia a keresztyének között, amint azt az egész Írás és Krisztus tanítja.” (A gyülekezeti istentisztelet rendjéről.) Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az igehirdetés a szentségek rovására kap kiemelkedő helyet, hiszen a szentségek sem egyebek, mint láthatók ígék s éppen az igehirdetés tárja fel lényegüket és ajándékukat.

Az igehirdetésnek ez az értékelése szorosan összefügg Luther egész teológiájával, amely hatalmas erővel szólaltatja meg Isten ígéjét, hogy azután az ige hívő befogadást találjon s a hit megteremje az új élet gyümölcseit. „Az egyház babyloni fogságáról” írt munkájában ezt írja Luther: „Isten ígéje mindenek között az első. Azután következik a hit, a hitre pedig a szeretet. A szeretet azután minden jócselekedetet elvégez, nem cselekszik semmi rosszat, hanem betölti a törvényt, amint Pál apostol mondja Róm. 13,10-ben.”

Az igehirdetésben Isten szól

Luther nem fél annak a kimondásától, hogy az igehirdetésben Isten jelen van az ígében s éppen ezáltal megy végbe az Isten és ember személyes találkozása. A keresztyén gyülekezet legfőbb ismertető jele a benne hangzó ige: „Azon lehet legbiztosabban megismerni a keresztyén gyülekezetet, ahol a tiszta evangéliumot prédikálják. Mert mint a sereg zászlaján, mint biztos jelen, megismerhetjük, hogy micsoda úr és micsoda sereg van a táborban, éppen úgy lehet biztosan megtudni az evangélium hirdetéséből, hogy hol van Krisztus és hol van az ő híveinek tábora.” (A

keresztyén gyülekezet jogáról és hatalmáról.) Majd hozzáteszi: „Lehetetlen, hogy azok között, akik közt az evangélium hat és munkálkodik, ne volnának keresztyének, bármily kevesen legyenek és bármily bűnösök vagy gyarlók legyenek is.” „Ahol az evangéliumot hirdetik, ott ragyog a hit csillaga, ott valóban jelen van Krisztus és ott valóban megtalálod az egyházat. Mert lehetetlen, hogy ahol Isten igéje hangzik, ott ne legyen jelen Isten, Krisztus, a Szentlélek, viszont az is lehetetlen, hogy ahol Isten, Krisztus, Szentlélek, egyház van, ott Isten igéjét ne hirdessék.” (W. A. 10. I. 1,711.)

Ez az igében jelen levő Krisztus, embereszközein keresztül szól és cselekszik, ezért, aki ígét hirdet, Isten eszközeként, Isten szavát és üzenetét szolgálja. „Amit én és az evangéliumnak vagy Krisztusnak bármely más hűséges szolgája a maga hivatalában Isten parancsából mondunk és cselekszünk, tanítva, prédikálva, vigasztalva, büntetve, keresztelve, Ürvacsorát szolgáltatva és feloldozva, azt mind maga Isten cselekszi, általunk és bennünk, mint az ő eszközeiben.” (Asztali Beszédék.) Ugyanitt azt mondja Luther: „Van, aki így okoskodik: Ej, hogyha én magát az Ur-istent, a menny és föld teremtetőjét hallhatnám, a világ végéig is elmennék! — Nohát, édes atyámfia, hallgasd az Istent, a menny és föld teremtetőjét, ő szól hozzád szolgálai, a papok és prédikátorok által, ő keresztel, oktat, tanít és feloldoz téged az ige és a szentségek által.” Luther arra tanít, hogy minden figyelmünket Isten igéjére összpontosítsuk: „En legálább sokra tartom, ha Pommer János doktor, avagy Stifel Mihály uram az evangéliumból valamely ígét olvas fel; ilyenkor úgy érzem, mintha maga az Isten a mennyből szólna hozzám. Ezért mondták a régi atyák, hogy ne a keresztelő, vagy a szentségkiszolgáltató személyt nézzük, hanem ügyeljünk az Isten igéjére.” (Asztali Beszédék.)

Luthernek az a tanítása, hogy az igehirdetésben Isten szól, egész irodalmi működésén végigvonul, de a legerőteljesebben akkor hangzik, amikor arra mutat rá, hogyan válik az írott ige, a Szentírás, a testté lett ígéről, Jézus Krisztusról szóló élő és eleven bizonyosságtétellé, azaz „viva vox”-szá.

„Viva vox evangelii”

A „De servo arbitrio” c. munkájában szól Luther az elrejtőző „Deus absconditus”-ról és a magát kinyilatkoztató „Deus revelatus”-ról. Az eszköz, amellyel Isten kinyilatkoztatja magát: az ige. Isten az igének az Istene. Ezen keresztül szólítja meg az embert. Ezért kell Isten igéjét olyan nagyra értékelni, az ő szavát szorgalmasan hallgatni, igéjének hinni, mert ez a legfőbb istentisztelet. (W. A. 40. I. 130:16.)

Isten semmi más közvetítőt sem hagyott közte és az ember között, mint a testté lett Ígét, az egyszülött Fiút, Jézus Krisztust. Őt dicsőítette meg s Őreá mutatott: „Őt hallgassátok”, — idézi Luther Mt 17,5-öt. Krisztusban Isten maga jön felénk. Az Ige testté lételével megjelent a világban, emberekhez lehajló, megalázkodó formában az élő Ige, Jézus Krisztus. Ebben az értelemben Luther egész teológiája: az Ige teológiája, azaz a Jézus Krisztusban kinyilatkoztatott Istenről szóló beszéd. Krisztusról szólva mondja Luther: „Az Isten őbenne van teljességgel, ezért, aki az ígét befogadja, az egész Istenséget fogadta be.” (W. A. 10. I. 182:6.)

Az igének a befogadását a Szentlélek munkája az igehirdetésen keresztül. A teremtés és megváltás Isten lezárt cselekedetei, Krisztus már mindent elvégzett helyettünk és érettünk. (W. A. 30. I. 188:9.), de éppen az a Szentlélek munkája, hogy Isten múltban lezárt üdvöcselekvését számunkra aktuálissá, érvényessé tegye. Luther szerint: „A teremtés mö-

göttünk és a megváltásban is minden megtörtént értünk, de a Szentlélek végzi a maga művét szüntelenül az utolsó napig, gyülekezeteket hoz létre a földön és mindent megjelent és megcselekszik, ami Krisztusra vonatkozik.” (W. A. 30. I. 191:18.) Az ige keresztül valósul meg a Szentléleknek ez a cselekedete. Az igében a Szentlélek által Krisztus élő Krisztusként van jelen minden időben, minden generáció számára. Az ige kiszélesíti Krisztus művét az egész emberiségre, az egész történelemre. Ha Krisztus művét a Szentlélek nem hirdettette, senki sem jutna hitre s nem lehetne a Krisztusé. (W. A. 27. 118:28.) Ahol azonban az ige a nyilvános prédikáció által fellendül („ym schwang” geht), ott Isten üdvákarata hatalmas erővel megvalósul. (W. A. 29. 200:3.) A Krisztus váltság-halálának és feltámadásának minden ajándéka tehát csak általa lehet a miénk, ha azt hirdetik számunkra, ha szól az ige s az írott ígét a Szentlélek megeleveníti.

A Szentírás Isten szavának emberhez alkalmazott formája, mert betűbe van öntve s könyv alakban kellett megjelennie. Ezzel a Szentírással szemben anakronizmus volna Luthertől mai színvonalon álló tudományos bibliakritikát várni. Számára az Írás nem jelentett sok problémát, szövegkritikai kérdéseket sem ismerhetett. De ennek ellenére sem volt kritikátlan a Biblia egyes könyveivel szemben, közsímsert az a szemléletmódja, amely mindent Krisztusra vonatkoztatva vizsgál s a kereszténység lényegének mértéke alatt ítélt meg. Ami Krisztust hirdet, „quod Christum treibt”, az számára a lényeges. Ennek alapján nevezte a Krónikák könyvét zsidók történetének s az Újszövetségből a Jakab levelet Strohbrieff-nek, szalmalevélnék.

Ami Luthernek a Bibliával való bánásmódját illeti, arra nézve is érvényes, hogy fejlődésen megy át. A fiatal Luther nem volt mentes a régi középkori bibliamagyarázás tradícióitól, s első műveiben alkalmazta a Biblia historikus, allegorikus, analogikus, tropologikus magyarázatát. Így például ez a szó „Gerechtigkeit” historikusan Krisztust, allegorikusan az egyházat, analogikusan az egyházban munkálkodó Istent, tropologikusan a Krisztusban való hitet jelentette. Viszont később a Római levélhez írt magyarázatában éppen ennek a fogalomnak vált utolérhetetlen magyarázójává, amikor a „iustitia Dei”, a „dikaioüné thou Theou” kifejezésben Istennek azt az igazságát jelöli meg, amellyel minket, bűnösöket a Jézus Krisztus érdeméért igaznak fogad el. Később kifejezetten támadta az allegorikus írásmagyarázatot s név szerint Origenest is megróttá azért, amiért önkényesen bánt az Írással s eltért annak egyszerű, világos értelmétől.

Ha tehát a Biblia nem is jelentett Luther számára sok problémát, azonban annál többszt foglalkoztatta a Biblia magyarázatának a kérdése, ami egyúttal az ige hirdetés legfontosabb előfeltétele. Vallja, hogy az ördögnek nagy hatalma van a Szentírás helyes értelmezésének a megrontására és összezavarására. Sőt, hozzáteszi, hogyha az ördögtől nem kelene félni, akkor nem is volna szükség arra, hogy Isten ígéje betűbe és könyvbe zártan legyen velünk, mert akkor elég lenne nemzedékről nemzedékre szájról szájra átadni Isten szavát. Luther szerint: „Az Írás gyengeségünk miatt adatott, mert ha nem volnánk olyan gyarlók, nem lenne szükség Írásra sem.” (W. A. 10. I. 1,193:17.) Itt Luther arra hivatkozik, hogy Krisztus sem írt le semmit és az apostolok sem voltak eredetileg író emberek, hanem szóban hirdették az ígét s prédikációjukkal bejárták a falvakat és városokat. Isten ígéje tehát élő szó volt s most is élő szövé, „viva vox”-szá kell lennie, csak hogy most az írott ige, a Szentírás alapján. Az ige lényege: üzenet az egész emberiség számára. A Szentlélek

megelevenítí és befogadhatóvá teszi az írott és hirdetett ígét egyaránt, hogy ne holt betű és élettelen írás, hanem megelevenítő és életújító dünamisz legyen az Isten szava, minden hívőnek üdvösségére. „Isten nem azt akarja, hogy te halottaktól tanulj, hanem ő maga akar örökkévaló tanítód lenni, azért az ő szavához kell tartanod magad, mert ő jól tudja, hogy mit kell tanulnod a halottaktól és mit kell mondanod az élőknek.” (W. A. 10. I. 1,586.)

A prédikáció a legszorosabban összetartozik a textussal s viszont a textusnak megelevenített igévé kell válnia a prédikációban. A textuson keresztül akar az élő Krisztus az egyházban beszélni. A prédikátor Krisztus szava iránti engedelmissége és szolgai mivolta éppen abban van, hogy ígéhez kötötten szólal meg. Ha nem így volna, nem Krisztus szolgája lenne. Az igehirdetésben állandó ádventként jön Krisztus a gyülekezet-hez s az élő Krisztussal találkoznak az igehirdetésben mindazok, akik várják az ő érkezését. Luther szerint: „Az evangélium hirdetése nem más, mint az, hogy általa Krisztus jön hozzánk s minket pedig Őhozzá visz.” (W. A. 10. I. 1,13:22.)

Amíg azonban a prédikáció idáig ejut, sok munkát kell elvégeznie az igehirdetőnek, mert a textus megértése nem jön az emberi lélek valami belső világosságából, hanem csupán a textus megértése érdekében végzett kemény és kitartó munka eredményeképpen. Erről Luther ezt írja az igehirdetőknek: „Meditálnod kell, ami ezt jelenti: nemcsak a szívben, hanem külsőleg is, az ígét újra meg újra elmondva és a betűkbe öntött ígét vizsgálva, olvasva és újra elolvasva, a legodaadóbb figyelemmel kell tanulmányoznod az ígét és gondold végig újra az olvasottakat, hogy mit akarhat üzenni a Lélek. És vigyázz, hogy ne felületesen és könnyelműen járj el, ne gondold, hogyha valamit egyszer vagy kétszer olvastál, hallottál vagy mondtál, hogy akkor már mindent helyesen értesz abból. Így igazi teológus nem cselekedhet. Ez nem lenne más, mint éretlen gyümölcs, amely lehullik, mielőtt még megérlelődhetne.” (W. A. 50. 659:22.) Az ige helyes megértésének az útja tehát semmiképpen sem a lélek önmagába merülése, valami ígétől független misztikus elrévülés, hanem szorgalmas munka a textus helyes értelmének tudakolása irányában, dolgoz és munkás meditáció, amely nem veti meg a filológiai munkát, szövegösszehasonlítást, csakhogy minél hűségesebb tolmácsa lehessen az Isten beszédének. Luther egyetlen szót sem hagyott figyelmen kívül textusában, minden szó jelentését figyelemmel kísérte s utolérhetetlenül gazdag exegézissel tudta feldolgozni szövegét. Nemcsak mesterségbeli kényszerből, hanem a saját maga lelki táplálása érdekében is állandóan merít a Szentírásból. Asztali Beszédeiben maga mondja, hogy „a Szentírás olyan, mint valami nagy erdő, teli mindenféle fajta fákkal s rajtuk sokféle gyümölccsel. Mert hát a Szentírásban a tanításnak, buzdításnak, vigasztalásnak, ígéretnek és intésnek stb. egész gazdagsága van. Ám ebben az erdőben nincs egyetlen fa sem, amelyet ő meg ne rázott, s melyről egy-két almát, körtét le ne szedett volna.” (Asztali Beszédek.) Az a Luther, aki a Szentírásban ennyire benne élt, nem volt eltántorítható a Biblia tanításától semmiféle emberi bölcsesség által sem. „Nekem elég egymagában az Isten ígéje és nem törődöm a csodajelekkel, nem vágyom látomások után sem, sőt még egy angyalnak sem hinnék, ha mást tanítana, mint amit az Istennek ígéje tanít” — mondja Asztali Beszédeiben.

A prédikátor Luther igehirdetési mélyen benne gyökereznek Isten ígéjében. Egészen ritkán beszél textus nélkül, de ha teszi is, minduntalan az írásból merít és állandó összhangban van a Biblia üzenetének egé-

szével. Textusként a vásár- és ünnepnapokon főleg az ógyházi perikópákat használta, míg hétköznapiakon lectio continua-ként az egyes bibliai könyveket folytatólágon magyarázta. Igehirdetéseiben szorosan a textushoz tartotta magát, ha pedig az ún. témás igehirdetést keressük nála, azt mondhatjuk, hogy voltaképpen minden prédikációjának legfőbb témája: Krisztus, igehirdetési pedig ennek a főtémának a változatai. Ez a krisztocentricitás sugárzik minden igehirdetéséből. Erről így beszélt: „Aki Istent Krisztusban meg nem találja, nem találja az meg sehol, keresse bár, ahol akarja; még kevésbé érti meg, mi az ő akarata és lényege. Obenne azonban mindent megismerünk, az egész istenséget és emberséget, vagyis egyszerre látjuk általa a legnagyobb erőt vagy hatalmat és a legnagyobb gyengeséget, az életet és halált, az igazságot és bűnt, Isten kegyelmét és haragját.” (Asztali Beszéd.)

Az írásmagyarázat kérdéseit végigharcoló Luther tehát eljutott oda, hogy a középkori tradícióval szemben a Szentírásnak mindenütt egyszerű, eredeti, gondos szövegtanulmányozáson alapuló értelmét keresse, s azt mindig arra vonatkoztassa, Akiben lakozott az istenség testiképpen. A Krisztuson keresztül megismerhető Isten ígését teszi a Szentlélek az igehirdetésben „viva vox”-szá, amely Istennek ereje, minden ember üdvösségére.

Harc az igehirdetés tisztaságáért

Luther volt olyan bátor, hogy Isten szavának tekintse a prédikációt, de ugyanakkor a Szentírás bűnről szóló tanítása szerint azt is tudta, hogy a bűn az igehirdetőkre és szavukra is vonatkozik. Nem mindegy, hogy mit beszél az igehirdető: „Jézus nem azt mondja: menjetek és prédikáljatok, amit akartok, vagy amit jónak láttok, hanem az ő saját ígését adja számukba és azt parancsolja nekik, hogy az evangéliumot hirdessék. Hasonlóképpen Máté utolsó fejezetében így szól: Menjetek el és tanítsatok minden népeket, megkeresztelvén őket az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében és tanítsátok őket, hogy megtartsák mindazokat, amelyeket én parancsoltam. Lám, itt megint csak nem azt mondja: tanítsátok őket, hogy megtartsák azt, amit ti kitaláltok, hanem amit én parancsoltam.” (Az emberi tanítások kerüléséről.) Luthernek ugyanebben az írásában másutt pedig ezt olvassuk: „Figyeld meg Krisztus szavát, hogy hiábavaló tisztelet, Istent emberi parancsolatok szerint tisztelni.” Mindezt természetesen nem valami emberellenesség mondatja Lutherrel. „Mi azonban az emberi tanítást nem azért kárhoztatjuk, mert emberek tanításai (mert hisz különben szeretni akarjuk őket), hanem azért, mert az evangélium és a Szentírás helyébe nem léphetnek.” (Uo.)

Luthernek nemcsak az ígét háttérbe szorító római tanítással kellett harcolnia, hanem az ígét félremagyarázó rajongókkal is. Közvetlen tapasztalatai voltak arról, hogyan lehet tönkretenni az igehirdetés tisztaságát, hogyan lehet kegyes látszatok alatt meghamisítani az ígét. „Ahol nem maga a Lélek szól a prédikátorokból, végül oda jut a dolog, hogy mindenki azt prédikálja, amit akar s az evangélium s annak magyarázata helyett ismét tücsköt-bogarat fognak összeprédikálni.” (Német mise.) Hivatkozik az apostoli kor példáira: „Péter második levelében (2,1) így szól: Közétek is jönnek majd hamis tanítók, akik behozzák a kárhozat szektáit. Ezek azok, akik a lelkiesség dolgait mutatják és lelkieknek neveztetik magukat. De minthogy hit nélkül valók, lehetetlen, hogy lelki dolgokban ne tévedjenek. Ahol nincs meg a hit és igaz lélek, ott az ördög adja be a hamis lelket és úgy vezeti az embereket tetszetős

tanokkal és cselekedetekkel, hogy elhitetik magukkal, hogy ők nagyon is lelkiessék.” (Emberi tanítások elkerüléséről.) Asztali Beszédeiben pedig keserűen fakad ki azok ellen, akik a maguk szájaíze szerint magyarázzák az igét: „Minden más tudománynak és mesterségnek megvannak a maguk tanítói és mesterei, akiktől azokat tanulni kell, van rend és törvény, amely szerint cselekedni és eljárni kell, csak a Szentírással és az Isten igéjével szabad kinek-kinek kénye-kedve szerint bánni, azt bírálgatni, csúrní-csavarni, ahogy tudja és akarja a maga feje szerint. Innen van a sokféle felekezet, szekta és botránkozás. Isten mentsen meg tőlük!”

„Tanítások egyszerűséggel!”

Az Isten igéjéhez kötött igehirdető nem elegítheti beszédét a maga bölcsességével, mert nem a maga nevében, hanem mint az egyház orgánuma szólal meg. „Akad néhány prédikátor, aki azt hiszi, hogy ő nem igazi prédikátor, ha valamivel többet nem hirdet, mint a Krisztust és többet nem tanít, mint mi. Ezek különcödő nagyravágók, akik elfordulnak a mi egyszerűségünkől és különös bölcsességgel lépnek fel, hogy az ember megbámulja őket és azt mondja: Ez ám a prédikátor!” (Szentek tiszteletéről.) Ezzel az önmaga dicsőségét kereső prédikátorral szemben Luther odaállítja azt a módot, ahogyan Jézus Krisztus tanított s az ő nyomában a tanítványok és az igehirdetés nagyjai: „A legjobb prédikátorok azok, akik a népet és az ifjúságot a legegyszerűbb módon, minden bölcselkedés nélkül tanítják, amint Krisztus is egyszerű példabeszédekkel tanított.” (Asztali Beszédek.) Másutt pedig így szól az igehirdetőkhöz: „Legyetek éberek, hogy megmaradjatok a Krisztus egyszerű tanításánál, a tiszta hitnél és igaz szeretetnél. Tanítások egyszerűséggel és adjatok felvilágosítást hitetekről szelídséggel.” (Szentek tiszteletéről.) Ez az egyszerű, világos és félreérthetetlen beszéd nem tűr meg semmiféle rejtett és titkos mondanivalót, sem valamiféle filozófiai spekulációt. Külön kiemeli Luther Origenesnek, az ősegyház egyik legtermékenyebb írójának az igehirdetési hibáját, az a tereméstörténetet nem eredeti értelme szerint fogta fel, hanem mindent jelképnek tartott s ennél fogva önkényesen magyarázott: „Az Isten igéjét nem szabad erőszakosan elcsúrní-csavarni sem embernek, sem angyalnak, hanem amennyire lehetséges, annak szavai legegyszerűbb jelentésük szerint értelmezendők. És hacsak valami nyilvánvaló ok nem forog fenn, ragaszkodnunk kell az igék egyszerű, eredeti értelméhez, hogy alkalmat ne adjunk az ellenfeleknek arra, hogy az egész Írásból játékot ne üzzenek. Ezért régen méltán rótták meg Origenest azért, mert ő mindazt, ami a Paradicsomról szólt, kiforgatta eredeti értelméből és allegorikusan magyarázta.” (Az egyház babyloni fogságáról.)

Hogyan kell Krisztust hirdetni?

Luther szerint „kétségtelen, hogy az egész Szentírás Krisztusra vonatkozik, hiszen Krisztus is azt mondja (Jn 5,46): Mózes énfelelem írt”. (Az emberi tanítások kerüléséről.) Ennél fogva az igehirdetés lényege sem más, mint Jézus Krisztus evangéliumának hirdetése. „Az Isten országának prédikálása pedig semmi más, mint az evangélium prédikálása, amelyben a Krisztusban való hitet hirdetik, amely által Isten bennünk él és uralkodik.” (Az emberi tanítások elkerüléséről.) De természetesen „nem elég Krisztus életét és tetteit csak úgy a világba, mint valami his-

tóriát és krónikát prédikálni... Olyanok is sokan vannak, akik Krisztust úgy hirdetik, hogy egyetlen céljuk szánakozást kelteni felette s ellen-szenvet a zsidókkal szemben... Am a Krisztust nem így kell hirdetni, hanem csak úgy, hogy bennem és benned hitet költson az s e hit ben-nünk meg is maradjon. Az ilyen hit pedig úgy támad és úgy marad meg, ha megmondják nekem, miért jött Krisztus, hogy kell azzal élni és azt élvezni, amit ő nekem hozott és adott. Mert ha a szív így hall-gatja Krisztust, lehetetlen, hogy meg ne vidámuljon, legmélyén meg ne vigasztalódjék, s lehetetlen, hogy a Krisztust megismerve, a szív őt újra meg ne szeresse.” (A keresztyén ember szabadságáról.)

Az ige és a szentségek Krisztusnak szívbe való befogadását mun-kálják, így lehet őt igazán tisztelni és követni. „A szívedbe való befoga-dást azonban nem úgy értem, hogy csak tudjad és róla megemlékezzél. Mert ez semmi. Hanem tartsd annak és tiszteld úgy, aminek tartani és ahogyan tisztelni kell: ti. élő, örök, mindenható igének, amely örökké megtart és magába foglalja mindazt, amit mond... Ez az ő igazi tiszte-lete és semmiféle más tisztelettel nem éri be. Röviden szólva e tisztelet nem más, mint igazi, a szív mélyéből fakadó hit, amely az ígét szentnek tartja és benne örökké bízik... Az az ő igazi tisztelete, ha szívedbe fogadod. A szív az ő aranyos szentségtartója.” (A Krisztus szent teste szentségének imáadásáról.)

Luther igehirdetésének széles távlata

Luther egész reformátori szolgálatával ellenkezik az, hogy igehirde-tésével bezárkózzék valami szűk kolostorba, hiszen nem volt még ige-hirdető, aki keményebben elítélte volna a világtól elvonuló kolostori keresztyéniséget.

Luther volt az, aki a maga korában becsületet szerzett a munkának, s a Nagy Kátéban azt tanította, hogy „ha elvégzed napi munkádat, az többet ér, mint az összes barátok szenteskedése és szigorú élete!” A Né-met Nemzet keresztyén nemességéhez írt munkájában pedig azzal fordul kora társadalma felé: „Kinek-kinek megvan a maga mesterségével járó hivatása és foglalkozása és mindenkinek kötelessége, hogy a maga hiva-tásában és foglalkozásában másoknak használjon és szolgáljon.” A hű-ségesen végezett munkában a keresztyén ember azzal, hogy embereket szolgál, Istent szolgálja, mert így lesz „Krisztussá a felebarát számára”. Luthernek ez az igéből tanult mélységes emberszeretete lesz nyilván-valóvá, amikor a „Keresztyén ember szabadságáról” című munkájában így hívja fel a keresztyéneket: „Minden törekvésünknek csakis arra kell irányulnia, hogy más embertársainknak általuk szolgáljunk és javu-kat munkáljunk, semmi másra nem tekintvén, csakis amire szükségük van, mert ebben áll az igaz keresztyén élet.”

Messze vezetne, ha mindazt a rendkívül széles területet át akarnánk tekinteni, amire Luther az ige világosságával rámutatott. Meg kell elé-gednünk azzal, hogy csak címszavakban utalunk arra a területre, amit Luther teológiaiilag és igehirdetésileg feldolgozott.

Ezek között kiemelkedő helyet foglal el a munkáról és a keresztyén ember hétköznapi cselekedeteiről szóló szava, amelyben szembeszállt a középkorral s a munkát bibliai értékelésben és nem feudális, azaz világi értékelésben részesítette.

Azután volt szava kora nagy igazságtalanságaival szemben. Támadta a népnyzó urakat, bankárokat, köztük különösen a Fuggereket, de nem

kímélte az egyházi bűnöket sem, maró gúnnyal és megsemmisítő igei alapvetéssel leplezte le Róma kapzsiságát és népnyúzását.

Külön könyvet szentelt minden idők égető kérdésének, a háború és béke problémájának, „A katona hivatásáról” címen.

A „Világi felsőbbiségről” szóló munkája emberek millióinak szívében gyújtott világosságot az állampolgári köteleességteljesítést, de ugyanakkor a felsőbbiség tisztének megjelölését illetően.

Mindezek ugyan nem kifejezett igehirdetői szolgálatához tartoznak, de azzal a legszorosabban összefüggnek, mert amit hitvallási iratainkká lett munkáiban, teológiai dolgozataiban, tudományos írásmagyarázataiban, vagy röpirataiban tanított, azt felvitte motívumaiban a szöszékre is. Különösen nem képzelhető el, hogy amit a teológus vagy a reformátor Luther vallott, azt az igehirdető Luther elhallgatta volna. Szolgálatának egészéhez hozzátartozik a széles távlat, kora minden kérdésének evangéliumi feldolgozása. Az egész emberi élet krisztocentrikus szemléletmódja a legjellemzőbb Lutherre, mint igehirdetőre.

*

Befejezésül mindannak a tanulságát, amit Luther az igehirdetésről mondott, az alábbi pontokba lehet összefoglalni:

1. Az evangélikus istentisztelet középpontja: az igehirdetés.
2. Az igehirdetésben Isten szól.
3. Az írott ige (a Szentírás), a testté lett igéről (Jézus Krisztusról) szóló élő és eleven bizonyágtétellé, „viva vox”-szá válik az igehirdetésben, a Szentlélek által.
4. Az ige üzenetéhez nem lehet hozzájutni emberi erőfeszítésből, még zseniális intuícióból sem, hanem csak a textuson végzett alapos és szorgalmas tanulmányozás által, amelyet a Szentlélek világosít meg.
5. Az igehirdetés tisztaságáért vívott harc sohasem szünetelhet, tanuljunk Luthernek a római és a szektás tanítások elleni harcából.
6. Helyesen az az igehirdető jár el, aki a Szentírás egyszerű, szöveg szerinti értelmét tanítja, minden spekuláció nélkül.
7. A krisztocentrikus igehirdetésnek szívhez szólónak kell lennie, hogy Isten Krisztusban lett szeretetének mélysége jó gyümölcsöket teremjen a felebaráti szeretet vonalán.
8. Isten igéjének fényével kell megvilágítania az igehirdetőnek az emberi élet minden nagy korproblémáját, hogy az ige lábaink szövéténeke és ösvényünk világossága lehessen.

Hogy ezt miként végezte el Luther a maga korában, arra nézve még igen sok tanulnivalónk van!

Dr. Ottlyk Ernő

Luther, a teológiai professzor

Előadás doktorráavatásának és professzori működése megkezdésének 450. évfordulójára

Van-e természetesebb dolog, mint hogy a reformáció évfordulója körüli hetekben Luther felé fordulunk és hálás szívvel emlékezünk a nagy reformátorra, aki Pál apostol óta a legnagyobb szolgálatot végezte a kétezeréves keresztyénségben. De talán furcsán érinthet egyeseket ez a cím: Luther, a teológiai professzor. Hogyan, hát Luther nemcsak a pápával és császárral vívott nagy, reformátori küzdelemben, hanem tanári katedrán is végezte Isten igéjének szolgálatát?

Igen, Luther nemcsak az az aszkéta-arcú szerzetes, aki a kolostor cellájában a maga nagy lelki küzdelmét vívja az üdvösségért, az evangélium titkáért. Nemcsak a pápával — császárral bajvivó, tétel-kiszegező, nagy harcos. Nemcsak az igehirdető, akinek szavára felfigyel először Wittenberg, aztán Németország, s végül egész Európa. Hanem Luther tudós is, „*doctor et professor Sacrae Scripturae*”, akinek katedrája alatt nőtt fel az evangélikus egyház legelső lelkész-nemzedéke, s akinek tudományából mint kiapadhatatlan kincsesbányából azóta is szüntelenül merít nemcsak egyházunk, hanem sok más egyház teológiai tudománya.

Kevésbé ismert arca ez a nagy reformátornak. Pedig méltatlanul elhanyagolt része nagy életművének! Ez idén egy jelentős történelmi évforduló is indít bennünket arra, hogy Luthernek, a Szentírás-tudomány professzorának markáns arcélét megrajzolni próbáljuk: ez év végén van a 450. évfordulója annak, hogy a teológiai tudományok doktorává avatták és megkezdte professzori munkáját a wittenbergi egyetem szentírástudományi katedráján.

I.

Hogyan lett Luther teológiai professzorrá?

1511 szeptemberében két különös beszélgetés játszódott le a wittenbergi ágostonos „fekete kolostor” udvarának öreg körtefája alatt. Itt szokott pihenni az öreg rendfőnök, Staupitz János is, ha éppen Wittenbergben időzött. Egyik nap ide hívatta maga elé a sápadt, sovány Márton barátot és így szólt hozzá: „Magister úr, neked doktorrá és igehirdetővé kell lenned, s akkor majd lesz valami tennivalód is!” Néhány nappal később ugyanott folytatódott a beszélgetés. A fiatal Luther nem kevesebb, mint 15 különféle érvet sorolt fel egymás után, amiért belőle sohasem lesz jó igehirdető és teológiai doktor. Staupitz azonban letorkolta: „Ej, kedvesem, ne akarj te okosabb lenni, mint az egész konvent és a páterek!” Luther erre kétségbeesetten tört ki: „Staupitz úr, ön halálba kerget engem!” Az öreg rendfőnök azonban bölcs mosollyal így felelt meg neki: „Nem tudod, hogy az Úristennek igen sok a dolga? Ehhez okos emberekre van szüksége, akiknek tanácsaikkal kell szolgálniuk. Hát ha meghalnál, akkor az Ő mennyei tanácsába kerülsz, mert Neki is kell ott néhány doktor!” Luthernek végül is meg kellett hajolnia, és engedelmeskedett rendfőnökének.

A beszélgetés előzményei

Hogy ezt a beszélgetést kissé jobban megértsük, messzebbre kell visszamennünk. Az 1500-as évek legelején volt a nagyhírű erfurti egye-

temnek egy fiatal, komoly és szorgalmas hallgatója, aki kitűnő eredménnyel rakta le egymásután a vizsgáit, és 1505-ben — a magisteri fokozat megszerzése után — édesapja és családja akaratának megfelelően kezdi meg a jogi tanulmányokat. Hazautazása alkalmával azonban egy nagy viharban életveszedelembe kerül, a villám lecsap melléte. Halálfélelmében — valószínűleg hosszú belső vívódások végső eredményeként — kitör lelkéből az elhatározás: „Szerzetes leszek!” Családja és diáktársai nagy megdöbbenéssel fogadják elhatározását. Édesapja csaknem kitagadja. De a fiatal Luther elhatározása erős marad: búcsút mond az egyetemnek, a fényes, gazdag jövőt ígérő jogi pályának. Eladja minden könyvét, elbúcsúzik ismerőseitől, és belép a hat erfurti szerzetes-kolostor közül a legszigorúbb, az ágostonrendi „fekete kolostor” kapuján. Bezárul mögötte a világ, és egy másik világ nyílik meg számára.

Az ifjú Luther a kolostorcellában lelke békességéért viaskodik. A szerzetesek csak jelbeszéddel érintkezhetek egymással; a kolostorban tilos nemcsak a hangos beszéd, hanem a nevetés, a mosolygás is. A szerzetesek télen is fűtetlen cellákban laknak. Luther, akit közben áldozópappá szentelnek, elmélyed a Szentírás tanulmányozásába, s rendfőnöke utasítására teológiai tanulmányokkal is foglalkozni kezd. Egyik tanára, a neves *Nathin* páter, úgy nyilatkozik róla, mint csodálatos képességű, új Pál apostolról. Sorban szerzi meg a teológiai tudományos fokozatokat: a baccalaureátust és a sententiariumi fokozatot, s közben már előadásokat is kell tartania rendtársainak.

A fárasztó tanulmányok, hetenként négyszer tartott saját előadásai és tudományos gyakorlatai, de valószínűleg még inkább belső lelki küzdelmei rendkívüli módon megviselték testét-lelkét: csontig lesóványodott és lelkileg majdnem összeroppannt ezek alatt a terhek alatt. Ilyen állapotban éri rendfőnöke felhívása, hogy készüljön fel a legmagasabb fokú teológiai képesítés, a doktori grádus megszerzésére.

Luther doktorráavatása

Staupitznak, az öreg és fáradt rendfőnöknek, nagy tervei voltak a nagy tehetségű, fiatal szerzetessel. Wittenberg abban az időben még csak jelentéktelen kis porfészek volt, alig 2000 lakossal. Itt alapított új egyetemet 1502-ben Bölcs Frigyes szász választófejedelem; de a hallgatók igen gyér számban jöttek a kis városkába. Ennek a pár esztendősen egyetemnek teológiai karán a bibliai tanszéket (*lectura in Biblia*) és az artes-fakultáson (előkészítő stúdiumok és filozófia) a morálfilozófiai tanszéket az ágoston-rendnek kellett betöltenie és ellátnia. A bibliai tanszéknek maga Staupitz volt a professzora. Öregsége és más kötelességei miatt azonban nem tudott eleget tenni professzori hivatalának, csak nagyon ritkán tartott előadásokat. Luthert szánta tehát utódjául: ez volt az a titkos terve, amelyre célzott is a körtefa alatt folytatott beszélgetésben azzal, hogy „akkor majd lesz valami tennivalód is”.

Ez után a beszélgetés után azonban még csaknem egy év telt el, míg a terv valósággá lett. Ennek a késedelemnek a fő oka az, hogy közben elő kellett teremteni a doktorráavatás 50 aranyra rúgó költségeit a szegény szerzetesbarát számára. Időközben Luthert subpriorrá, a rendfőnök helyettesévé nevezik ki.

Végül is 1512 októberében együtt vannak az avatási költségek, főleg a fejedelem segítségével. Így október 18-án a vártemplomban végbe-mehetett *Karlstadt* professzor elnöklése alatt a promóció előzetes ünnepsége, 19-én reggel pedig ugyanott maga az ünnepélyes doktorráavatás

szertartása. Luther leteszi a doktori esküt, kezébe adják először a csukott, majd a nyitott bibliát, fejére teszik a doktori barettet és ujja rá húzzák az ezüst doktori gyűrűt. A szertartást több órás beszéd-sorozat és disputáció követi.

Luther professzori munkássága

A doktoravatáshoz hamarosan csatlakozik Luther felvétele az egyetem professzori karába, és tanító munkásságának megkezdése a bibliai tanszéken. Október 22-én ünnepélyesen felveszik a „szenátusba”, azaz az akkor öt tagból álló teológiai professzori testületbe. Három nappal később, 1512. október 25-én reggel 7 órakor pedig megtartja első előadását a Szentírás-tudomány új professzora Mózes első könyvéről.

A 29 éves szerzetes-professor agyon van terhelve munkával és megbízatásokkal. 1511-től kezdve az ágostonrend igehirdetője a kolostorban, 1514-től kezdve pedig a városi templom igehirdetője is. Mint említettük, 1511 végétől a rendfőnök helyettese és a fiatal szerzetesek tanulmányi vezetője, felügyelője. Ezenkívül 1515-től 10, majd 11 ágostonrendi kolostor tartományi felügyelője is. Nem csoda, ha a breviárium-olvasással néha úgy elmarad, hogy szombatokként bezárkózik kis toronyszobájába, hogy egész napon át, étlen-szomjan, ott pótolja az elmaradt kötelező bibliai részek elolvasását.

Luther 33 esztendőn keresztül, haláláig folytatta teológiai professzori munkáját. Igaz, hogy az ünnepélyes avatás után öt évre Isten keze kiemeli őt a csendes toronyszoba könyvekkel megrakott íróasztala mellől, és világtörténelmi események központjába állítja, pápa és császár ellenfelévé teszi, az egyház reformációjáért. De Luther, a reformátor, sem lesz hűtlen tudományos esküjéhez és hivatásához. Több-kevesebb megszakítással fáradhatatlanul végzi a Szentírás könyveinek magyarázását a katedrán, a lelkészjelöltek között. Élete végéig 16 előadást tartott és 13 bibliai könyvet tárgyalt végig (ezek közül a leghíresebb a Római levélről tartott előadássorozata, maga pedig a Galata-levélről tartott előadását szerette leginkább).

Az előadások mellett disputációkat, teológiai vitákat is kellett vezetnie, ahol a fiatal lelkészjelöltek a teológiai érvelésben és cáfolásban gyakorolták magukat.

Tudományos munkáját nagy apparátussal, a legnevesebb teológusok munkáinak alapos feldolgozásával, rendkívül nagy tárgyi tudással és gondos felkészüléssel végezte. Luther igen jó előadó is volt. Latin nyelven tartotta előadásait, de német közbeszúrással, tréfás és szellemes megjegyzésekkel, közmondásokkal is fűszerezte magyarázatait. Hallgatói igen szerették, tömegesen tódultak mindig meghallgatására. Csak a magyar hallgatók voltak vele bajban, mert németül nem értettek, s így Luther sok megjegyzése érthetetlen maradt a számukra.

Főleg Luther híre-neve hozta magával, hogy a jelentéktelen kis wittenbergi egyetem néhány év leforgása alatt Németország legjelentősebb és Európa egyik leglátogatottabb egyetemévé fejlődött. A kétezres városban a hallgatók száma nemegyszer meghaladta a város egész polgári lakossága számát. A XVI. században az összes német egyetemek között Wittenberg áll az élen, 44 ezer immatrikulált hallgatóval; utána Lipcse következik 37 ezer és Frankfurt 20 ezer hallgatóval. Luther katedrája alatt tanult *Olaf Petri*, Svédország reformátora, és *Agricola Mihály*, Finnország reformátora. Shakespeare Hamletet is a wittenbergi egyetem hallgatójaként szerepelteti. Igen korán megindult a magyar

hallgatók áramlása is Wittenbergbe. Luther haláláig kb. 180, 1602-ig 904, 1812-ig (az egyetemnek Halléba való átköltözéséig) pedig összesen 2925 magyar hallgató neve található bejegyezve a „wittenbergai” egyetem anyakönyveibe!

Élete vége felé a fáradt, betegeskedő és megöregedett Luther már csak az érte lelkesedő ifjúság kedvéért tart előadásokat. Utolsó professzori előadását 10 éven keresztül Mózes I. könyvéről tartotta. Három hónappal halála előtt ezekkel a szavakkal fejezi be előadásait: „Ez hát a Genesis könyve. Adja a mi Istenünk, hogy utánam mások jobban végezzék el. Én nem tudom jobban, gyenge vagyok; könyörögjetek értem Istenhez, hogy könnyű, boldog végórát adjon nekem!”

Wittenberg ma

Luther professzori munkásságának színhelye ma a világ protestantizmusának zarándokhelye. Ott áll még a gyönyörű fekvésű városka főutcáján az egykori ágoston kolostor öreg, szürke épülete, benne Luther családi otthonának szobáival, és egy másik részén a teológiai fakultás volt nagy előadó-termével. Az előadó-terem — a legnagyobb, melyben Luther is szokta tartani előadásait — mintegy háromszáz hallgatót fogadott be. De sokszor még ez is kicsi volt, s akkor összenyitották más tantermekkel. Ma is ott áll a nagyterem végében Luther és Melancthon egykori tanári katedrája, igaz, hogy utólagos barokk agyondíszítéssel alig felismerhető formában; tőle jobbra és balra a falon a két reformátor hatalmas arcképeivel.

Az előadó-terem maga ma érdekes múzeum: üvegtárlók alatt Luther minden egyes, nyomtatásban megjelent írásának egy-egy példánya van ott elhelyezve. S az egész hatalmas terem véges-végig tele van a Luther-iratokkal! Amikor *Thulin* professzor, a Luther-múzeum igazgatója, körülvezetett ebben a teremben, elmondotta, hogy a harmincas évek elején *Pacelli*, az akkori pápai nuncius, a későbbi pápa, rangrejtve meglátogatta ezt a termet is; amikor meglátta ott együtt, összegyűjtve Luther óriási irodalmi munkásságának írásbeli termését, azt mondotta: ezek után jobban megérti, miért volt olyan nagy és gyors hatása a reformációnak az akkori Európában!

Luther sírja a wittenbergi vártemplom szószéke alatt, a templom kriptájában van. A templomban díszes márványlap Luther síremléke, mely előtt évről évre ott halmozódnak a világ evangélikusainak, protestánsainak hálás emlékezéséről tanúskodó koszorúk.

II.

Mit tanított Luther, a teológia professzora?

Ez után a történelmi visszapillantás után térjünk rá arra a másik kérdésre is: mit tanított Luther, a Szentírás-tudomány professzora, európai hírű, diákokat távoli országokból magához vonzó tanári katedrájáról? Mit tanított olyan erővel, hogy lenyűgözte vele hallgatóit, és tanításából évszázadok óta mindmáig mint a teológiai ismeretek kincsbányájából merít az egyház tudományának majdnem minden művelője, de a gyülekezet is? Próbáljunk néhány alapfogdotatot megszólaltatni Luther tanításából!

Deus crucifixus

Luther az évek során egyre nagyobb erővel hirdeti, hogy *Istent megismerni* nem a magas filozófiai eszmefuttatásokban, nem a nagy teológiai rendszerekben, hanem a mélyben, az emberré lett, megfeszített Krisztusban lehet csupán. Deus crucifixus: a megfeszített Isten — ez Luther teológiájának középpontja. Hogy kicsoda az Isten és kicsoda az ember, ezt csak egy helyen lehet megismerni mélyen és igazán: a Keresztrefeszítettben!

Luther tanításának alfája és ómegája ezért a kereszt, Isten a kereszten! Teológiáját maga is így nevezi: „a kereszt teológiája”.

Conformitas Christi

Ami a kereszten és húsvétkor történt, annak azonban mirajtunk, személyesen is végbe kell mennie! „*Conformitas Christi*”: *hasonlókká kell lennünk Krisztushoz, halálában és feltámadásában!* Vele együtt kell meghalnunk, hogy Vele együtt támadhassunk is fel! Ezt a teológiai alapigazságot is a saját élete példáján tanulta meg Isten igéjéből.

A fiatal jogászt az vitte a kolostorba és ott az okozott neki kimondhatatlan lelki gyötrelmeket, hogy a szíve mélyéig érezte: Isten törvénye, a szent Isten ellene van. A gyarló, bűnös ember nem tudja betölteni Isten parancsolatait; márpedig a törvény megszegőire Isten igazságos haragja és a kárhozat vár. A fiatal Luther ezért szenvedte a halál és pokol kínjait Isten igazságos haragja, törvényének ítélete alatt! A középkori egyház jócselekedeti kegyessége semmi megnyugvást sem tudott adni neki: mit érnek a mi gyarló jócselekedeteink bűneink súlyával és Isten haragjával szemben! Olyanok azok csupán, mint egy tollpehely a vihar ellenében!

Es ekkor ragyogott fel egyik küzdelmes órájában, valószínűleg kis toronyszobája csendjében („torony-élmény”) a világosság, az *újra felfedezett evangélium*: nem is minékünk kell eleget tennünk bűneinkért, mert hiszen Krisztus éppen ezért halt meg a kereszten! Ő a nagy védőpajzs Isten ítéletének és haragjának vihara elől, amely alá mindig oda-menekülhetünk — csak hittel ragadjuk meg a kereszten minden bűnös-höz lehajló, kegyelmes Isten kezét!

Meghalni önző, bűnös ó-emberünk szerint, hogy feltámadjon bennünk az Isten szeretetétől újjáteremtett, Istenben bízó „megkegyelmezett bűnös” — ez az élet és üdvösség útja! S ennek a meghalásnak és feltámadásnak — együtt a Krisztussal — nemcsak egyszer, hanem *naponként*, mindig újra végbe kell mennie bennünk. Újra és újra össze kell törnünk bűneink súlya, Isten ítélete alatt; de mindig újra oda is kell menekülnünk a törvény ítélete alól Isten kegyelméhez, megbocsátó és megigazító kegyelmes ítéletéhez a golgotai kereszten! A keresztyén új élet nem más, mint „*transitus semper a Mose ad Christum*”: Mózesről Krisztushoz menetel mindig újra, bűnbánat és megítéltetés Mózes törvénye alatt, és bizodalmas elfogadása Isten megbocsátó szeretetének a kereszt alatt.

Ez Luther *centrális tanítása* professzori katedráján is, igehirdetéseiben is, — mert ez maga az újra felfedezett, drága krisztusi evangélium!

A hitből a szeretet cselekedetei áradnak

A harmadik sarkalatos tanítás ez: Istennek ez a végtelen, irgalmas szeretete elárasztja szeretettel a mi szívünket is: hálás szeretetre indít Isten és embertársaink iránt.

A középkori egyház szerint a jócselekedetek forrása az, hogy velük biztosíthatjuk a saját üdvösségünket. Ez azonban végeredményben kegyes önzés: jót teszek másokkal, hogy *én* üdvösségre jussak, a legfőbb jót elnyerjem magamnak. Nem! A kegyelmet nyert bűnös szíve megtelik túláradó hálával, szeretettel Isten és emberek iránt, s önmagára egyáltalán nem tekintve, belső magátólértetődéssel kezdi ő is szeretni az embereket, cselekedni a jót, hála és jutalom-elvárása nélkül. A hit a szeretet igazi, kimeríthetetlen mély forrása — tanítja Luther. „Valami hatalmas, erős, eleven és tevékeny dolog a hit — meg sem kérdezi, hogy kell-e a jót cselekedni; mielőtt megkérdezné, már meg is cselekedte, és szüntelenül a jó cselekvésével van elfoglalva” — mondja Luther a Római levélről tartott előadása bevezetésében. A jó cselekvésével a családban, a földi hivatásban, a hétköznapi munkában, az emberek között. Így teremti újjá Isten szeretete az emberi élet centrumát, így lesz a hit a szeretetnek és jócselekedeteknek kiapadhatatlan, áradó forrásává!

*

Három sarkalatos tétel Luther, a Szentírás doktora és professzora tanításából: Krisztusról, a Megfeszítettéről mint minden keresztyén teológia és ismeret végső forrásáról, — az együtt meghalásról és feltámadásról Krisztussal a bűnbánatban és a kegyelembe fogózó hitben, — végül Istennek a mi szívünkben is szeretetet, aktív szeretetet teremtő kegyelméről mint a keresztyén etika alapjáról! Milyen végtelenül kevés és mégis milyen végtelenül sok ez Luther tanításának kimeríthetetlen kincsházából!

Luther igazi példája minden időkben a keresztyénség egésze számára, milyennek kell lennie a teológusnak, Isten igazságai tanítómesterének. A saját élete küzdelmével, a szíve vérével küzdötte ki és írta meg tanítása mély igazságait; ezért is állnak azok egyszerre olyan közel olvasói, hallgatói szívéhez.

Szálljanak el gondolataink ebben a jubileumi esztendőben ahhoz a távoli előadóteremhez, melynek falai között rég néma már Luther tanári katedrája, de nem némult el a nagy reformátor betűkbe foglalt és szívekbe zárt tanítása Isten teremtő kegyelméről, és nem is fog elnémulni, amíg keresztyének élnek a földön. Szálljanak el gondolataink a 450 éves évfordulón a wittenbergi vártemplom sírjához, és köszönjük meg Istennek az egész egyház, a világkeresztyénség nagy tanítómesterét! Hogyan mondja Dániel próféta? „Az értelmesek fénylenek, mint az égnék fényessége; és akik sokakat igazságra visznek, mint a csillagok, örökkön-örökké” (12, 3).

Dr. Nagy Gyula

A keresztyén etika alapkérdései

János apostol első levele alapján

Hogy bármely levelet és annak mondanivalóját helyesen értékelhessük és érthessük meg, nem lehet figyelmen kívül hagyni soha azt a körülményt, amelyben a levél íródott. Világosan kell látnunk a helyzetet, amiben a levél írója és együttal a címzettek is éltek. Mert ha ezt figyelmen kívül hagyjuk, sok szó, fogalom, tanítás, intés egészen más színezetet, hangsúlyt, értelmet kaphat. Ez az igazság érvényes János apostol első levelének a tanulmányozásánál és értékelésénél is.

A szerző és a címzettek

János apostol nagyon szoros kapcsolatban áll azokkal és nagyon szereti azokat, akiknek írt, hisz a levélben mindenütt vagy „fiacskáim”-nak (2:1, 12, 28; 3:7, 18; 4:4; 5:21.), vagy „szeretteim”-nek (2:7, 3:2, 21; 4:1, 7, 11), vagy „gyermekeim”-nek (2:18) szólítja és csak egy helyütt „atyámfiai”-nak (3:13). Így csak az tud írni, a szeretetnek ilyen meleg hangján, aki nagyon szereti azokat és nagyon közelállónak érzi magát azokhoz, akiknek ír.

A levél írójának személye körül nem merül fel vita. A keresztyén egyházban a legrégibb időtől fogva János apostolnak tulajdonítják ezt a levelet. Nyelve és gondolatai annyira hasonlítanak a negyedik evangélium nyelvezetéhez, hogy ez az érv is megerősíti János apostol szerzőségét. — János apostol ezt a levelet valószínűleg az evangéliummal egyidőben, vagy közvetlen utána Efezusban írta 90—100 táján a Kisázsia nyugati részében élő keresztyéneknek.

A levél írásának oka és célja

A kisázsiai gyülekezetek ebben az időben külsőleg békében éltek, de belsőleg az a veszedelem fenyegette a gyülekezet életét és annak békéjét és egységét, hogy hamis próféták tevékenykedtek a gyülekezetekben, akik tévútra akarták vezetni a gyülekezet tagjait. A hamis próféták először is azt tagadták, hogy Jézus valóban a Krisztus, az Istennek testben megjelent Fia (2:18—22, 4:2, 15, 5:1). Azt állították, hogy az ember Jézus, tehát a történeti Jézus, nem lehetett Krisztus. Ez volt az oka, hogy János apostol megírta első levelét.

János apostolnak első levele megírásával az volt a célja, hogy ezeket a hamis tanításokat visszautasítsa és olvasói előtt feltárja a teljes igazságot és őket az igaz hitben és keresztyén életben megerősítse. — Figyelmezteti őket, hogy maga az Isten tesz tanúbizonyságot Fiáról: „Mert ez az Isten bizonyágtétele, hogy bizonyágot tett az ő Fiáról. Aki hisz az Isten Fiában, annak bizonyágtétele van Ő általa (5:9—10). Senki kétségbe ne vonja, hogy Jézus a Krisztus, mert az Istent teszi hazuggá. Pedig, „ki hazug, ha nem az, aki tagadja, hogy Jézus a Krisztus. Az az antikrisztus, aki tagadja az Atyát és a Fiút” (2:22).

A hamis próféták tagadták Jézus Krisztus halálának büntől szabaddító és bűnbocsánatot szerző erejét is. János apostol ezt a tévtanítást is igyekszik úgy elhárítani, hogy a gyülekezetek életében sohasem lehessen Krisztus vére büntőlő erejében kétség. „Jézusnak, az ő Fiának vére

megtisztít minket minden bűntől. Ha megvalljuk bűneinket, hű és igaz ő, hogy megbocsássa bűneinket és megtisztítson minket minden gonosztól" (1:7, 9).

De tagadják a hamis próféták azt is, hogy bűn van bennük és magukat nem tartják megváltásra szorulóknak sem. Ezt a hamis tanítást visszaveri az apostol, amikor azt írja: „Ha azt mondjuk, nincsen bűn mibennünk, magunkat csaljuk meg és az igazság nincs bennünk (1:8) és hazuggá tesszük az Istent" (1:10).

Ugy látszik azonban, a hamis próféták el akarják választani a hitet a szeretet parancsától és a kegyességet az erkölcsiségtől is. Dicsekszenek ismeretükkel, Istennel való közösségükkel, Isten-szeretetükkel, de ugyanakkor úgy élnek, mint akik nem a világosságban, hanem a sötétségben járnak és nem Isten törvénye határozza meg életüket, hanem megfélekeznek arról. De megfélekeznek arról is, hogy Isten és a felebarát szeretete elválaszthatatlan egymástól. Egyiket sem szerethetem a másikkal a szeretete nélkül. Egyik a másik függvénye.

Ezért van tele János apostol első levele etikai felszólításokkal és buzdításokkal, hogy a keresztyének életükkel tegyenek bizonyosságot az élő Istenbe vetett hitükről.

János apostol e levelében világossá és megdönthetetlenné teszi azt az igazságot: a keresztyén hittan és erkölcsan elválaszthatatlanok egymástól. Az egyik az alap, a fundamentum, a másik a rajta felépült épület. A keresztyén erkölcsiség mindig a hiten, az élő Istenben és Jézus Krisztusban való hiten épülhet csak fel a Szentlélek ereje által. Ahol igaz hit van, ott megújult erkölcsi élet is van. — Igaz, meghitt, élő keresztyén közösség ott van és ott él, ahol ez a közösség az Istennel és Jézus Krisztussal való benső közösségen épül fel és ebből a közösségből él. Az élő, meghitt közösség nélkülözhetetlen feltétele a hit, a bizalom. — A felebaráti szeretet is csak akkor lesz igazzá és építővé, ha Isten szeretetéből táplálkozik. — És csak ott járhat az ember világosságban, ahol az Istenben való hit által engedi, hogy Isten — aki világosság —, világossága világítsa be életét.

János apostol világosan látja és érzékeltetni is akarja levelében lépten-nyomon, hogy az egymással való közösségünk, az egymás iránti őszinte s igaz szeretetünk és a világosságban való járásunk nem egyéb, mint keresztyén hitünk gyümölcse. A gyümölcs mellett nem feledkezik meg soha a fáról, melyen a gyümölcs terem, de a talajról sem, melyben a fa áll és melyből táplálkozik. „Nincs az Újszövetségnek még egy olyan irata, mely olyan nyomatékosan hangsúlyozná a hitnek az egész erkölcsi életet mozgató erejét, mint János apostol első levele.” (Káldy: Bevezetés az Újszövetségbe 203. 1.)

A meghitt, élő közösség

Az első etikai fogalom, amivel János apostol első levelében találkozunk, a közösség (1, 3).

Mi a közösség? A közösség valakivel való olyan bensőséges kapcsolat, amely által teljes lelki összeolvadás, egység jön létre.

János apostol levelében olyan közösségről beszél, olyan közösséget említ meg, mely három ágú. Azonos hit által Istennel, Jézus Krisztussal és a felebaráttal fennálló közösségről beszél. Ennek a közösségnek az alapja és összefüggő kapcsa az Istenben és a Jézus Krisztusban való hit, amely hit azonban egyúttal az embert is közösségbe vonja felebarátjával, embertársával a szeretet által.

Amikor azután János apostol Istennel, Jézus Krisztussal és a felebaráttal, egymással való közösségről beszél, akkor nem egy tétlen közösségről beszél, amely csak elméleti igazságokat hangoztat, hanem olyan közösségről, amely betölti az ember életét, átformálja és meghatározza azt.

János apostol levelében világosan látja és nem is téveszti szem elől, hogy a közösség megrontója a bűn, a bizalmatlanság. A bűn mindig mint ék odaáll Isten és ember, ember és ember közé, hogy bizalmatlanságot támasszon az egyik félben a másikkal szemben. A bizalmatlanság pedig megzavarja a közösség életét. A bűn mindig ellenségeskedést támaszt Isten és az ember, ember és ember között. Ott, ahol a bűn uralkodik, sohasem alakulhatott és alakulhat ki igazi, meghitt, élő közösség.

Jézus Krisztus lerombolta azt a válaszfalat, ami szüntelenül odaáll ember és Isten, az ember és Ő közé, valamint az ember és ember közé is: a bűnt. Jézusban Isten megajándékoz bennünket a bűnbocsánat kegyelmével, hogy többé semmi se szakítson el bennünket egymástól és bűnünk ne állítson bennünket szembe egymással. „Közösségünk van egymással és Jézus Krisztusnak, az ő Fiának vére megtisztít minket minden bűntől” (1:7). „Ha megvalljuk bűneinket, hű és igaz, hogy megbocsássa bűneinket és megtisztítson minket minden hamisságtól” (1, 9).

a) Ott, ahol közösség alakul ki Isten és az ember között, az a közösség az ember felől mindig csak úgy jön létre, ha teljes bizalommal tudja életét Istennel összekapcsolni, Istenre bízni és bizalommal tudja akarát Isten akarata alá rendelni és hajlandó hűséggel és engedelmességgel járni Isten útjait és teljesíteni az ő parancsolatait. Ez azt jelenti, hogy ahol az ember a bűnbocsánat által közösségbe jut Istennel, közösségre jut mindazokkal, akik elfogadták az ő bűnbocsátó kegyelmét. Az Istennel és a Jézus Krisztussal való meghitt élő közösség mindig magával hordozza a felebaráttal való közösséget is. Nem lehet az egyikkel való közösség élő közösséggé, ahol hiányzik a másikkal való közösség.

b) Minden közösségnek szüksége van összetartó erőre. A keresztyén közösség összetartó ereje a hitből fakadó testvérszeretet. Enélkül elképzelhetetlen bármely közösség s azért is ismétli meg többször János apostol levelében az egymás szeretetének parancsát.

Istennel való közösségünk igaz voltáról életünknek bizonyítást tevő megnyilatkozása a szeretet. „Aki szeretetben marad, az Istenben marad és az Isten is őbenne” (4, 16). Aki Isten közösségében él, annak életét áthatja az Isten szeretete. Így minden Istennel közösségben élő emberi közösség szeretet-közösség, melyet Isten szeretet-parancsa vezet.

A keresztyén ember közösségi életének egészséges voltát, tehát hitének tisztaságát mindig az teszi nyilvánvalóvá, hogy életét teljesen alárendeli annak a közösségnek, amelyben él. Annak parancsát és törvényét magára nézve is kötelezőnek tartja.

c) Semmiféle közösség tagjai nem élhetnek önmaguknak. Ez az igazság fokozottabb mértékben áll a keresztyén közösség tagjaira. Ott, ahol élő közösség van és szeretetben gazdag élet, mindig nyilvánvalóvá lesz, hogy a közösség tagjai felelősséget éreznek egymás iránt. Segítik hordozni egymás terhét s mint egy test tagjai együtt tudnak örülni és sírni. — János apostol, amikor ezt az igazságot alá akarja támasztani, Jézusra mutat, akivel közösségünk van. „Ő az ő életét adta értünk” (3, 16). Jézusra kell tekintenünk, aki szeretetből ment a keresztre. Így cselekedett Jézus, akivel nekünk közösségünk van. Így a vele való közösségből adódik a mi erkölcsi kötelességünk is. A vele való közösségünk

nem állhat bizonyos igazságok hangoztatásából, hanem életünket betöltő, és meghatározó erőnek kell lenni, aminek cselekedetekben gazdag életté kell válni. Tudjunk egymásért szeretetből áldozatot vállalni és másokért élni.

Az egymásért való felelősségnek és az egymás terhére hordozásnak egyik legfelelősebb, de egyúttal a legáldottabb megnyilatkozása, amikor tudunk egymásért imádkozni. János apostol erről sem feledkezik meg, sőt kéri a gyülekezet tagjait: „Ha valaki látja, hogy az ő atyja fia vétkezik, könyörögjön és az Isten életet ad annak” (5, 16). „Hogyha kérünk valamit az ő akarata szerint, meghallgat minket” (5, 14).

Megáldott, megszentelt és élő annak a közösségnek az élete, amelyben az élő Istenben és Jézus Krisztusban való hit által tudnak a közösség tagjai szeretetben élni és egymásért imádkozni. Ez mindig példamutató, cselekvő keresztyén közösségi élet.

Erezni lehet János apostol első levelében, hogy az apostol azt szeretné szeretett atyjafiaival megláttatni, lehetnek közösségek érdekközösségek is, de a keresztyén emberek közössége nem érdekközösség, hanem a közös hitből táplálkozó szeretet-közösség, amelyben szeretettel imádságban tudják hordozni egymás életét és így töltik be a Krisztus parancsát.

A felebaráti szeretet

Egyetlen egy fogalom és annak a gyakorlására való felhívás nem hangzik el János első levelében annyiszor, mint a szeretet és a szeretet gyakorlására való felhívás. De amikor János apostol szeretetről beszél, mindig arról a szeretetről és annak a szeretetnek a gyakorlásáról szól, amely szeretet Istenből árad a mi szívünkbe, életünkbe. — Itt a szeretet parancsa nem új, hanem csak Istennek az Őszövetségben elhangzott és Jézusnak tanítványai felé elhangzott parancsát igyekszik János apostol több oldalról megvilágítani és megértetni azt, hogy az Isten és a felebarát, az ember szeretete elválaszthatatlan, az egyik szeretetéből természetesen következik a másik szeretete is s az egyik hiánya mindig maga után vonja a másik hiányát is.

a) Amikor János apostol levelében a felebaráti szeretetre hív fel, rámutat a szeretet, és pedig a keresztyén szeretet egyetlen forrására: „Az Isten szeretet” (4, 16). „Szeressük Őt, mert Ő előbb szeretett minket” (4, 19). Világossá teszi azt is, hogy miben nyilvánult meg Istennek az ember felé áradó szeretete: „Az által lett nyilvánvalóvá az Isten szeretete bennünk, hogy az Ő egyszülött Fiát elküldte az Isten e világra, hogy éljünk általa” (4, 9).

János apostol szinte lehetetlennek tartja, hogy az, aki felé Istennek ilyen szeretete árad és akinek az életét Istennek ez a szeretete tartja meg, az tudna szeretetlen lenni és tudna szeretetlenül elmenni a bajban élő felebarát mellett, mint ahogy a pap és a lévita tette a jerikói úton.

Az apostol azt hangsúlyozza: mi szeretetből, az Isten szeretetéből élünk. Ha valóban a felénk áradó szeretetből élünk és ez a szeretet átforrósítja a szívünket, akkor mi nem tarthatjuk meg magunkban ezt a szeretetet, hanem tovább kell adnunk, engednünk kell, hogy életünkön átáradjon Istennek a szeretete.

b) János apostol levelében világossá teszi, hogy a szeretet mindig hitünk igaz voltáról való bizonyosságtétel. A szeretet mutatja meg, hitünk igaz-e. Ahol Istennek a Jézus Krisztusban való szeretete megragadta és megújította a szívet, ott mindig rendbe jön minden Istennel és az

emberrel is. „Isten atyai szeretete, melyet csak a Jézus Krisztusban való hit által ismerünk meg, hiábavalóvá válnék rajtunk, ha hitünk nem indítana bennünket állandóan az emberszeretetre. Ez nemcsak hitünk természetes megnyilvánulása, hanem hitünk igazságának kritériuma, próbaköve is. A hit szeretet nélkül nem igaz hit (Pröhle: Hit világa 324. l.). „Ha valaki azt mondja, hogy szeretem az Istent és gyűlöli a maga atyjafiát, hazug az, mert aki nem szereti a maga atyjafiát, akit lát, hogyan szeretheti az Istent, akit nem lát? Az a parancsolatunk is van Ötöle, hogy aki szereti az Istent, szeresse a maga atyjafiát is” (4, 20—21).

Az ember Isten iránti szeretete mindig a felebaráti szeretetben bizonyul igaznak. Aki Istent teljes szívéből szereti, az Istennek a teremtményét, az embert is tudja szeretettel körülvenni.

János apostol Isten akaratának megfelelően a kettős nagy parancsolat értelmében vaskapoccsal összekapcsolta a felebaráti szeretetet az Isten iránti szeretettel, melyek egymástól elválaszthatatlanok. Az egyiknek a hiánya lehetetlenné és hamissá teszi a másikat. Amikor János apostol olyan világosan ír Isten és a felebarát iránti szeretet elválaszthatatlanságáról, kimondhatatlan nagy szolgálatot tesz. Így nem lesz többé az élet összekuszálódott talány, ahol jog és jogtalanság, fény és bűn homályosan összevissza bonyolódik és mi sohasem tudjuk teljesen, mit kell cselekednünk, kötelességből. János egyenessé teszi utunkat, mert parancsot ad nekünk: Szeressük Istent és a felebarátot.

c) Milyen legyen a felebarát iránti szeretetünk? János apostol azt is világosan megmondja, meddig kell elmenni az egymás iránti szeretetben: „Arról ismertük meg a szeretetet, hogy Ő az ő életét adta értünk; mi is kötelesek vagyunk odaadni életünket a mi atyánkfiaért.” (3, 16.) Ezzel az apostol arra a Jézusra mutat, aki a legmesszebb el tudott menni a szeretetben. Nekünk mindig Jézusra kell feltekintenünk, aki a keresztre ment és halálra adta magát azokért, akiket szeretett. Így néz ki az igazi szeretet. Ebből adódik a mi kötelességünk is.

Egymásért meg kell tudni halni is szeretetből. „Nincsen senkiben nagyobb szeretet annál, mintha valaki életét adja az ő barátaiért” (Jn. 15. 13.) — mint azt Jézus is mondja. Szó szerint ez csak különös alkalomkor veendő és mégis érvényes ez az ige mindenki számára. Ha bizonyos fenntartással akarok és tudok szeretni és a szeretetben csak addig akarok elmenni, hogy csak addig tudok szeretni, másokat szolgálni és másokért élni, de arra vigyázok, hogy a magam életét, egészségét nem kockáztatom, úgy meghal a szeretet. De ha tudunk az igének engedelmeskedni és fenntartás nélkül cselekedni a szeretetet, szeretetünk akkor nyeri el szabadságát és valóságát.

Mivel a szeretet mindig áldozatot követel attól, aki szeretetével valaki felé fordul és mivel János apostol tudja, hogy az ember fél az áldozattól, azért figyelmeztet, hogy ne beszédben álljon a mi szeretetünk. „Akinek pedig van miből élnie e világon és elnézi, hogy az ő atyjafia szükségben van és elzárja attól az ő szívét, miképpen marad meg abban az Isten szeretete? Fiacskáim, ne szóval szeressünk, se nyelvel, hanem cselekedettel és valósággal” (3, 17—18). A másinak szükségét meglátni, megérteni, ehhez a szeretet bölcsessége szükséges. A szeretet lát, meglátja azt, ami a másiknak hiányzik. Ha a felebarát ínsége, baja nem mozdít meg, akkor elnyomjuk szeretetünket, de akkor elhagyjuk bennünket az Isten szeretete is. 3:9-ben azt írja János apostol: „senki sem cselekszik bűnt, aki Istentől született”. Ezzel is azt akarja mondani,

hogy az nem tud kegyetlen, szeretetlen, szívtelen lenni, aki szereti az Istent és segíteni tud.

Nem minden indok nélkül hangoztatja azt az apostol: ne szóval szeressünk, se nyelvvvel, hanem cselekedettel és valósággal. Tudja, nagyon hajlamos arra az ember, hogy hangoztasson bizonyos igazságokat és sokszor elég a szó is, hogy bizonyos igazságok mellett bizonyosságot tegyünk. A szeretet megmutatására azonban a szó kevés. A szép beszéd által még nem lakott jól az éhező és nem kapott meleg ruhát a didergő. Nem szóval kell szeretni, hanem cselekedettel és valósággal. Az éhezőnek adj kenyeret, a ruhátlanak ruhát. A szóval való szeretet nem igazi szeretet.

d) János apostol hangsúlyozni kívánja azt is, hogy a keresztyén ember Isten és felebarát iránti szeretetének nem az ítélet napjától való félelem a rugója, hanem az Istenben való megmaradás. „Azzal lesz teljessé a szeretet közöttünk, hogy bizodalmunk van az ítélet napjához, mert amint Ő van, úgy vagyunk mi is a világban. A szeretetben nincs félelem, sőt a teljes szeretet kiűzi a félelmet” (4, 17–18).

A szeretetben nincsen félelem, sőt legyőzi a félelmet. Ha tiszta szeretet vesz engem körül, csupa jóság és kegyelem, segítőkészség, megbocsátó szeretet, akkor nincs okom félni. De nem is ez indítja a keresztyén embert a szeretet cselekvésére, hanem mindig annak a szeretetnek a megtapasztalása, mely Isten felől árad életünkbe a Jézus Krisztusban való hit által. A keresztyén ember nem félelemből szereti felebarátját, hanem az ő Ura iránti szeretetből. A keresztyén ember szeretettel megajándékozott ember. És ez a megajándékozottsága kényszeríti őt a felebarát felé forduló tiszta szeretetre. Boldog, ha adhat szíve szeretetéből a felebarátnak. Előtte áll az ige: „Ha így szeretett minket az Isten, nekünk is szeretnünk kell egymást” (4, 11). Itt emelkedik a keresztyén erkölcsiség magaslatára: Isten iránti szeretetből emberszeretetre.

e) Ki fér bele ebbe a körbe: egymást szeressétek? Ez lényeges kérdés, amit nem lehet és nem is szabad kikerülni, elhallgatni. — Az tagadhatatlan, hogy egy-két helyen kimondottan a gyülekezet tagjaira gondol János apostol. Például a 3, 11-ben arról beszél: „szeressük egymást”, hasonlóan a 4, 7, 11, 12-ben is ezt említi. A 4, 20-ban és 21-ben atyafiakat említ.

Ha valaki próbálná az ember, a felebarát felé irányuló szeretetnek a körét úgy megvonni, hogy abba csak a keresztyén gyülekezetnek a tagjai, vagy a hozzátartozók férnének el, az félreértené János apostolt. János, a szeretett tanítvány, sohasem felejtette el, a maga számára sem, de továbbadni sem Urának a szavait: „Hallottátok, hogy megmondatott: szeresd felebarátodat és gyűlöld ellenségedet. Én pedig azt mondom néktek: szeressétek ellenségeiteket, áldjátok azokat, akik titeket átkoznak, jó tetteket azokkal, akik titeket gyűlölnek és imádkozzatok azokért, akik háborgatnak és kergetnek titeket. Mert ha azokat szeretitek, akik titeket szeretnek, micsoda jutalmát veszitek? Avagy a vámszedők is nem ugyanazt cselekszik-e? (Mt. 5, 43–46.)

Abba a körbe, amit János apostol levelében említ: egymásért, belefér és beletartozik minden ember. A keresztyén ember szeme előtt mindig az az ember áll faji, nemzetiségi tekintetben is, aki Isten teremtménye. Isten pedig nem tesz ember és ember között sem faji, sem nyelvi, sem nemzetiségi tekintetben sem különbséget, hanem mindegyikért odaadta az ő egyszülött Fiát, hogy valaki hisz Őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen. Ha Isten nem tesz különbséget ember és ember között,

akkor én sem tehetek, mert ha azt teszem, akkor Istennel való kapcsolatom szenved törést.

Egymást szeretni így azt jelenti, nemcsak azok életének a kérdései kérdések számomra, akik gyülekezeti, vagy nemzeti, vagy faji tekintetben közel állanak hozzánk, hanem életünket betöltő és foglalkoztató kérdésekké lesznek a más nemzetiségű, vagy fajú népek kérdései is. Nem lehet azok élete sem közömbös számunkra, akik tőlünk távol élnek, szenvednek, éheznek s rabok, hanem irántuk való szeretetből nekünk is szolgálatot kell vállalnunk, hogy az ő életük is szabad és meglegegett lehessen.

A keresztyén ember nem elégedhet meg soha azzal, hogy az ő élete szabad és boldog, hanem mindenkor áldozatot kell hoznia azért, hogy minden ember élete az legyen.

Itt kell megemlítenem a gyűlöletet is, amiről a szeretet mellett szól János apostol. — A gyűlölet is magatartás. A gyűlölet nem az Istennel és a Jézus Krisztussal közösségben élő ember magatartása. Mert az atyjafiát gyűlölő embert úgy említi János apostol, mint aki a sötétségben van. „Aki szereti az ő atyjafiát, a világosságban marad és nincs benne botránkozásra való. Aki pedig gyűlöl az ő atyjafiát, a sötétségben van és a sötétségben jár” (2, 10—11).

János apostol levelében igyekszik világossá tenni, hogy a gyűlölet nem pusztán érzés, amivel elfordul az egyik ember a másiktól, hanem az az erő is tud lenni, amellyel az egyik ember a másiknak gyilkosává lesz.

A szeretet és a gyűlölet között nincs átmeneti, vagy közbeeső állapot. Aki nem szereti az ő atyjafiát, az gyűlöl. „Aki gyűlöl az ő atyjafiát, mind embergyilkos az” (3, 15).

Lehet a keresztyén erkölcsiség meghatározója a gyűlölet? Mennyi vért, pusztulást jelentett a keresztyénség életében is ez az egyrészt a feléje forduló gyűlölet, másrészt a keresztyénség életéből a másik hiten levők felé áradó gyűlölet. Vagy mit jelentett az emberiség életében a nemzeti, vagy faji sovinizmusból eredő gyűlölet? Egyik nép támad a másik ellen, egyik faj irtja a másikat, pedig mind ugyanannak az Istennek teremtményei.

Megrázó János apostol tanítása, amellyel úgy óvja a gyülekezetet az életükből mások felé irányuló gyűlölettől, pedig a gyülekezet felé a gyülekezeten kívül állók gyűlölete árad. — János azt akarja, hogy övéi szeressék egymást és azokat is, akik átkozzák őket. Ez a magatartás következzék Istennel és Jézus Krisztussal való élő közösségünk-ből és Istennek életünket betöltő szeretetéből. Így lesz erkölcsi magatartásunk fénylő és példamutató!

A békés egymás mellett élés akadályát és egyúttal a feltételét is megmutatja János apostol levelében nemcsak övéi számára, hanem a mindenkori ember számára is. Irtsd ki a felebarát elleni gyűlöletet a szívedből, bárki az. Es szeresd őt úgy, amint van, elveivel, erényeivel és hibáival. Ő is Isten teremtménye, érte is eljött Jézus Krisztus, aki „engesztelő áldozat a mi vétkeinkért, de nemcsak a mieinkért, hanem az egész világért is”. (2:2.)

Isten világosságában

János apostol levelében mint az Istennel való közösségünk-ből jövő erkölcsi követelményt állítja a gyülekezet elé a világosságban való járást. „Az Isten világosság” (1, 5). Akinek Istennel közössége van, annak az

életét beragyogja Isten világossága és neki ebben a világosságban kell járnia. Ebbe a közösségbe Jézus vérének megtisztító ereje által juthatunk (1, 7).

Isten világosság, ez nemcsak azt mutatja, hogy milyen Isten a saját maga számára, hanem azt is, hogyan viselkedik velünk szemben és mit tesz velünk. A világosság kisugárzik a világba és az a feladata, hogy világítson. Nem csupán maga világos, hanem mindent azzá tesz. Mint egy fénysugár jön hozzánk hatása és ajándéka és az igazságot beleplántálja szívünkbe és törvényét akarunkba.

Isten világosságában való járásunkról mindig erkölcsi magatartásunk tesz bizonyosságot. „Aki szereti az ő atyjafiát, világosságban marad” (2, 10). Aki világosságban jár, „annak úgy kell járnia, amint Ő járt” (2, 6). Ő annak akaratát cselekedte, aki Őt elküldte. Járt a hűség és az engedelmesség útját. Ez a világosságban járás: Istennek engedelmesgében és szeretetében járni és élni.

A levél mindig visszatérő alapgondolata a hitnek és az erkölcsiségnek elválaszthatatlan egysége, amelyet egyetlen újszövetségi irat sem hangsúlyoz oly erőteljesen és szépen, mint ez a levél.

János apostol azért kéri oly állhatatosan a világosságban járást, a keresztyén erkölcsi élet tisztaságát, hogy a gyülekezet ellenségei, támadói előtt nyilvánvalóvá legyen, hogy a gyülekezet tagjai Isten gyermekei, akik az igazságot cselekszik (3, 10) és szeretik az ő atyjafiát. Így beigazolódik az az igazság: ahol igaz hit van, ott megújult tiszta erkölcsi élet is van. Ott nem a sötétség, nem a gyűlölet tölti be az életet, hanem Isten világossága és szeretete. Ahol világosság és szeretet van, ott meghitt, élő közösség van Istennel és az ő Fiával, a Jézus Krisztussal és ott szeretetben gazdag az élet.

Szeressük egymást, mert az Isten szeretet!

Járjunk világosságban, mert Isten világosság.

Legyen meghitt élő közösségünk egymással, mert közösségünk van Istennel és az ő Fiával, a Jézus Krisztussal!

Zámolyi Gyula és Szabó Kálmán

FELHASZNÁLT FORRÁSMUNKÁK:

1. Mátyás Ernő: János evangéliuma.
2. Alfréd Dedo Müller: Ethik
3. Káldy Zoltán: Bevezetés az Újszövetségbe.
4. Dr. Pröhle Károly: A hit világa.
5. A. Schlatter: Erläuterung zum Neuen Testament Dritter Band.
6. W. Schütz, Die Briefe des Johannes.
7. Dr. Horst Quiring: Grundworte des Glaubens.

Egy méltó és helyes válasz

Dibelius Ottó, nyugat-berlini evangélikus püspök a „Die Kirche” 1962. okt. 14-i számában „Az ökumenéről van szó” címen cikket írt azzal kapcsolatban, hogy Vető Lajos püspök vezetésével ötfőnyi magyar, Vantula püspök vezetésével 6 főnyi lengyel és Hromádka dékán vezetésével 6 főnyi csehszlovák protestáns egyházi küldöttség vett részt a „Pfarrerbund” 4. konferenciáján Berlinben 1962. szeptemberében. A konferencia lefolyásáról több cikkben tájékoztattuk lelkészeinket az Evangélikus Élet hasábjain.

A fenti konferencián azok a teológiai és egyházi kérdések kerültek megtárgyalásra, amelyek ma égető, de legalábbis aktuális kérdései nemcsak az NDK, hanem a világ minden protestáns egyházának. Sőt, éppen a II. Vatikáni Zsinat legutóbbi fejleményei mutatják, hogy kérdések azok a világgkatolicizmus „progresszív” köreiből is. Azzal a keresztyén alázattal fogadtuk el német evangélikus testvéreink meghívását, hogy éppen az ökumenikus együttműködés szellemében szolgálunk azoknak, akik kérik tőlünk és várják tőlünk ezt a szolgálatot. Hiszen mint ismeretes, egy helyi előadón kívül két ökumenikus vendég szolgált a konferencián.

Mégis azt a szemrehányást kaptuk Dibeliustól, hogy a hivatalos egyházi vezetőség megkerülésével olyan konferencián vettünk részt, amelynek a szervezői „kisebbséget” és szinte illegitim csoportosulást képviselnek az NDK német evangélikus keresztyénségén belül és így megjelenésünkkel „háttatámadtuk” a hivatalos egyházi vezetőséget. Tapasztalatunk szerint nem elenyésző kisebbség konferenciáján vettünk részt és nem is csak ún. „haladó” lelkészek rendezték és vettek részt azon. Az NDK Teológiai Fakultásai közül pl. négy a dékánjával vagy prodékánjával képviseltette magát azon, a másik kettő pedig táviratilag üdvözölte.

Mi szívesen vettük volna, ha konferencián találkozhattunk volna az NDK minden püspökével, kicserélhettük volna nézeteinket, ahogyan más alkalommal is tettük. Mi nem szoktunk titokban vagy éppen „kendőzött” szándékkal utazni valamely egyházhoz és ott az „ellenzéket” erősítve vagy „fölbiztatva” agitálni a hivatalos egyházi vezetőség ellen. Mi az ilyen ökumenikus találkozásokon — amelyeknek a nagy fontosságát egyébként mindig vallottuk! — elmondjuk mindig, amire Isten megtanított bennünket és egész magatartásunkkal azt igyekszünk példázni, hogy mit jelent ma az egyházban és a világban felelősséget hordozva mindkettőért evangélikus keresztyén életet tölteni. Akkor vagyunk hűtelének Krisztus egyházának ehhez a diakóniai küldetéséhez, ha ebben a munkánkban megfáradunk, restek leszünk vagy csődöt mondunk.

Ez a magatartásunk nem mindig talált megértésre. De azt is elmondhatjuk — hálát adva a hit bátorságát ajándékozó Istennek, hogy sok bizonyágtételünk ma már másoknak is felismerésévé és kincsévé vált. Mert hogy mi legitim és nem legitim az egyházban, azt nem bizonyos emberek placetja dönti el, hanem a Szentlélek Isten, aki napvilágra hozza bűneinket, mulasztásainkat, engedetlen-ségünket és elvezet az igazságra.

Mindezért mély megdöbbenéssel olvastuk Dibelius püspök cik-kének azokat a kitételeit, amelyekben „ökumenikus botránynak” minősíti felelős evangélikus püspökök, professzorok és lelkészek testvéri szolgálátát. Anélkül azonban, hogy a szolgálat tartalmáról bármit is hitelesen közölt volna.

A berlini falról írt mondatai a nacionalista német ember és nem a felelős evangélikus püspök megnyilatkozásai. Ezért nem is óhaj-tunk részletesen foglalkozni vele.

Méltó és helyes választ kapott zavart kelteni akaró cikkére a Magyar Egyházak Ökumenikus Tanácsának az állásfoglalásában, amelyet az alábbiakban teljes terjedelmében közlünk.

A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa Állásfoglalása

A „Die Kirche” 1962. október 14-i számában olvastuk Dibelius püspök „Az ökumenéről van szó” c. cikkét, melyben támadást inté-zett több kelet-európai — köztük magyarországi — egyházi vezető személyiség ellen, mert azok részt vettek az NDK-ban tartott lelkész-konferencián és ebből az alkalomból az ún. „berlini fal” mellett bizonyos nyilatkozatokat is tettek. Mindezt a püspök „ökumenikus botrány”-nak minősítette. Úgy látjuk, hogy a cikket — éppen a he-lyesen értelmezett ökumené érdekében — nem hagyhatjuk szó nélkül.

Nem Dibelius püspökkel kívánunk vitatkozni — aki hosszú idő óta dialógus folytatására képtelen —, hanem azzal a szellemmel szemben foglalunk állást, amely az említett cikkében iskolapélda gyanánt jelenik meg és amelynek megnyilatkozását más-más formá-ban már nemegyszer láttuk.

Mi az ökumenéért, „az egyházak közösségeért” — a múltban nagyobb, jelenleg kisebb mértékben jelentkező hibák ellenére is! — hálásak vagyunk Istennek és az egyházak közötti testvéri közösség munkálását a magunk feladatának is tekintjük. De ezt a „testvéri közösség”-et semmiképpen sem értelmezzük úgy, hogy azon belül valamennyi tagegyháznak, vagyis azok képviselőinek, minden kér-désben — többek között politikai jellegű kérdésekben is — feltét-lenül egy véleményen kell lenniük. Egy ilyen igény erőszak volna

az egyházon és az igazságon. Az egyház és „az egyházak közössége” nem kaszánya, hanem olyan organizmus, amelyben „sok tag” van (I. Kor. 12, 14) és ezek a tagok „mértékük szerint való munkássággal teljesítik a testnek növekedését” (Ef. 4, 16). Az igazság pedig nem egyszerűen kegyelmi ajándék, amit Istentől készen kapunk, *hanem feladat is, amit újra és újra keresnünk kell.* Éppen az egyházban nem beszélhetünk abszolút értelemben pl. a „politikai igazság”-ról sem! Az egyházak közösségében lehetséges az, hogy egyik vagy másik történeti helyzetben vagy politikai szituációban élő egyházak — illetőleg azok képviselői — a politikai vagy egyházpolitikai vagy teológiai-politika kérdéseket más és más módon ítélik meg, annak ellenére, hogy *ugyanabban a közös hitben állnak* és mind-egyik igyekszik nemcsak „józan értelmét” használni, hanem a „hit szabályai szerint” is dönteni. De ahol az egyházak valóban egyházak, ott ilyen esetben nem „ökumenikus botrány”-ról kell beszélni és nem arról, hogy „ilyet nem lehet csinálni testvéreim”, hanem arról, hogy az ilyen igenis *lehetséges* és pedig azért, mert *a keresztyén hit dinamikus jellegű* és az ilyen véleménykülönbségnek nem kell szükségszerűen megzavarni a testvéri közösséget illetőleg az ökumenét. Miféle „ökumené” volna az, ahol „botrány-csinálók”-nak nevezik azokat, akik bizonyos kérdésekben — pl. politikai kérdésekben is — másképpen döntöttek mint a többiek. Nem botrányról kell beszélni, hanem nyitott szívvel, a másik véleményét meghallgatni, kész lélekkel *testvéri dialógust kell folytatni* az igazság helyes megismerése érdekében. Világosan megmondjuk: nem tudjuk „az igazságnak” és a kelet-európai egyházak számára kötelező jellegűnek elfogadni bizonyos nyugati egyházi körök egyházpolitikai, vagy éppen politikai véleményét. Szomorú tapasztalataink vannak arról, hogy sokszor ítélték meg bennünket ezek a nyugati egyházi körök a maguk egyoldalú véleménye alapján és használtak olyan mértéket megítélésünknel, amelyet maguk állítottak fel. Sokszor voltunk szinte „eretnekek”, mert más véleményen voltunk, mint ők! Ezt a szellemiséget nem vállaljuk és erre mi mondjuk: „Ez így nem mehet tovább, testvéreink!”

Azt a szellemiséget sem vállalhatjuk, amely a kelet-európai egyházak és azok képviselőinek „más véleményét” egyszerűen azzal akarja lehetetleníteni, hogy az nem egyéb, mint „politikai propaganda” és annak képviselői a „*politikai propaganda készséges eszközei*”. Ezzel a szellemiséggel is igen gyakran találkoztunk az elmúlt években és találkozunk ma is. Miféle „ökumené” az, ahol a más véleményen levőket — akik véleményüket minden bizonnyal a hit talaján állva, Isten színe előtt alakították ki! — egyszerűen a politikai propaganda eszközeinek tekintik? Szabad-e ezt tenni? Hiszen ez azt jelentené, hogy csak akkor lennénk „hívők” egyes nyugati körök előtt, ha *ugyanazon a politikai véleményen* volnánk mint ők! Ez viszont egy bizonyos „hit”-nek és egy bizonyos „politiká”-nak *kizárólagosítása volna.* Történhet-e nagyobb „botrány” az ökumené-

ben, mint ugyanazon evangéliumot hirdető és ugyanabban az evangéliumban hívő kelet-európai püspököket és lelkészeket „politikai propaganda eszközei”-nek mondani.

De azt a szellemiséget sem vállalhatjuk, amely abban nyilatkozik meg, hogy az igazság valóságát aszerint akarja megítélni, hogy azt „sokan”, vagy „kevesen” képviselik-e. Ezt a mértéket az egyházban nem lehet használni az igazság megcsúfolása nélkül. Ezt a mértéket nem lehet használni sem a „kelet-európai kisebbség” és a „nyugat-európai többség”, sem az NDK-beli „haladó lelkészek” és a „hivatalos egyházvezetőség” vonatkozásában sem. A reformáció egyháza, de maga a Szentírás is sok olyan esetről tanúskodik, amikor egy kisebbség, vagy éppen egyetlen ember által tesz Isten bizonyosságot akarataról — esetleg éppen a „hivatalos” többséggel szemben. Nincs-e bőséges példa az egyháztörténelemben arra, hogy miközben a „többség” hallgatott, vagy vitatkozott, a keresztyén felelősség gyakorlása megjelent az egyházban egy „kisebbség”-en keresztül? Nem kellene-e komolyan meggondolni, hogy az NDK-beli „haladó lelkészek” csoportjának egyházpolitikai és politikai döntései nem esnek-e bele az Isten akarata teljesítésének vonalába? Nem kellene-e úgy tekinteni rájuk, mint egy „előre-siető” csapatra, amely a jövő felé mutat és nem kellene-e állásfoglalásukat úgy tekinteni, mint amelyen Isten az egész németországi evangélikus egyházat megszólítja és felszólítja? Ahelyett, hogy őket is egyszerűen „ellenzéki csoport”-nak, vagy olyanoknak szabadna minősíteni, akiket a „politikai propaganda magasra kijátszott”, nem kellene-e mondanivalójukat komolyan venni, azt mérlegelni és megvizsgálni? A mai magyar protestáns egyházak vezetősége is annak bizonyossága, hogy lelkészeink egy kicsiny csoportja, amely egykor a náciizmus idején törpe kisebbségként hirdette Isten Igéjét egy „hivatalos” egyházi vezetőséggel szemben, hogyan vált a szolgálat hordozójává: a bűnbánat útjának és az új élet lehetőségének megtalálásával.

A fenti szempontok figyelembevételével mentek el képviselőink az NDK-ban tartott lelkészkonferenciára Berlinbe. Nem akarták „hátba támadni az egyházi vezetőséget”, ellenben felelősséget éreztek azzal a németországi evangélikus egyházzal szemben, melyen keresztül a reformációt mi is kaptuk, és amelynek jó irányú szolgálatáért mi is imádkozunk és adott esetekben munkálkodunk is. Egyébként a konferenciát a német evangélikus egyház igen illusztris vezető emberei és teológiai fakultásai is melegen üdvözlétek.

A „berlini fal”-al kapcsolatosan is azt a felelősséget akarták képviselőink kifejezésre juttatni, amit az egész német nép és ezen túlmenően az egész emberiség iránt érzünk. Nem kell „ökumenikus botrány”-nak minősíteni azt, ha nekünk — és lehet is! — más véleményünk van a „berlini fal”-ról, mint sok nyugati testvérünknek. Mi úgy látjuk, hogy nem volna szükség a „berlini fal”-ra, ha egész Németország békeszerető, demokratikus állammá lenne, melynek földjén „fal nélküli” boldog nép lakik. De amíg azt látjuk, hogy Nyugat-Németországban folyik az újrafelfegyverzés, a nyugat-

német hadseregnek a NATO-ba való egyre erőteljesebb beépítése, szinte kormányprogram a nyugat—kelet közötti feszültségek növelése és burjánzik a „hidegháború” minden formája, addig — a magunk védelmére is! — csak azt tudjuk mondani: a berlini fal — minden fájdalmas volta ellenére is! — jelképezze, hogy nem akarunk háborút és elítéljük a revansizmus szellemét.

Úgy látjuk egyébként, hogy a berlini falat — éppen az előbb felsorolt „politikai téglák”-ból — már előbb felépítették, mint az valóságos téglákból felépült. Sajnos „egyházi és lelki téglák” is ott vannak a falban. Elég a tábori lelkészi szerződésre, a felsőbbbségről szóló írásra és sok-sok egyházi megnyilatkozásra is utalnunk, amelyek nemcsak Kelet és Nyugat között, hanem a német evangélikus egyházban is fokozták a feszültséget és falakat húztak hívők és hívők közé is! Mi olyan világért akarunk szolgálni, amelyben ledőlnek a falak népek és népek, fajok és fajok, egyházak és egyházak, emberek és emberek között és nemcsak a szívekben, hanem az egész földkerekségen uralkodik a béke.

A Holt-tengeri leletek

Chirbet Kumrán és környéke

1947. tavaszán történt. A Tá'amirah beduin törzs tagjai nyájaikat legeltették a Holt-tenger északnyugati sziklás partvidékén. Muhamed ed Din, az egyik fiatal pásztor elveszett juhának keresésére indult. Miközben egyre magasabbra kúszott a meredek sziklafalon — 150 m magasságban a Holt-tenger szintje fölött — egy ismeretlen barlangra bukkant. A barlangban kőkorszokba rejtett könyvtekercseket talált. Akkor még senki sem gondolta, hogy a modern idők egyik legjelentősebb kézirat-leletét fedezték fel.

A barlangot és a benne elrejtett tekercseket felfedező beduin pásztor — eskü alatt tett vallomása szerint — a bőrtékercsek anyagát régi saruk javítására használta fel, és csak később bocsátotta áruba a kéziratok egy részét.

A kéziratok egy része hamarosan a jeruzsálemi héber egyetem, másik része pedig az ugyancsak jeruzsálemi szír ortodox Szent Márk kolostor birtokába jutott. A leletek publikálása után azonnal megindult a szervezett kutatómunka a barlang felkutatására. Nagyon sok nehézséget, akadályt kellett a hivatásos archeológusoknak leküzdeniök, míg végül 1949 februárjának elején Ashton angol ezredesnek és Akkas el Zebnek, az arab légió századosának sikerült — elsőként — behatolni a barlangba. A kutató munkában részt vett de Vaux domonkos rendű atya, mint archeológiai szakértő is, a jeruzsálemi „École Biblique et Archéologique” igazgatója. A barlang elkeskenyedő, kb. 2 m széles, 6,5 m mély és 2,2 m magas üreg, legfelső része kb. fél méter mély zsákszerű lyukban végződik. Két ablakszerű nyílása kedvező levegőáramlást biztosított, ami nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a kéziratok évezrede-

ken át megmaradhattak benne. Római korból való olajmécseket és kézírattöredékeket találtak sok kerámiadarabbal.

1951 őszén de Vaux és Harding a már előbb ismertetett barlangtól délre kb. 1 km távolságban az ún. Chirbet Kumrán területén ásásokat kezdett. Az ásások során egy kolostorszerű település maradványaira bukkantak, melynek egyik épülete 30×37 m nagyságú volt. A közelben egy 1000 sírt magába foglaló temetőt is feltártak. A feltárt romok és leletek alapján megállapították, hogy Chirbet Kumrán az esszénusok szektájának telepe, „rendháza” volt.

1957 tavaszán belga és francia régészek vezetésével hét csoport újabb ásásokat kezdett, melynek eredményeképpen több tucat barlangot és sziklahasadékot tártak fel. A barlangokban talált leletek arról tanúsítottak, hogy azok lakói szoros kapcsolatban voltak a „rendházzal”.

Közben a beduinok sem tétlenkedtek. Újabb barlangokat fedeztek fel. Többek között egy mesterséges barlangot is feltártak, melyben több ezer héber és arameus nyelvű kézírattöredéket találtak. Ebbe a barlangba rejtették a közösség könyvtárát, mielőtt a rómaiak Kr. u. 70 körül elfoglalták és feldúlták a közösség települését.

1955-ben szaktudósok vezetésével újabb ásások kezdődtek, amelyek még ma is tartanak. E munka során az első barlangban talált tekercsekhez hasonló anyag került napvilágra.

A Kumrán vidékén felkutatott barlangok és sziklahasadékok száma több százra tehető, de jelentékenyebb anyagot eddig 11 barlangban találtak. A szakemberek a barlangokat növekvő számokkal jelölik. (1 Q, 2 Q, ... 11 Q)

Vadi Murabbaat és Chirbet Mirdi barlangjai

1952 januárjában (január 21—március 3-ig) Kumrántól mintegy 15 km-re délre, a Murabbát-patak vidékén, a Holt-tengertől 2 órányi távolságra 4 olyan barlangra bukkantak, amelyekben a nyomok szerint történelmi korszakok hosszú során át laktak: a Kr. e. IV. évezredtől a római megszállás évéig. E barlangokból előkerültek Néró, Domitíanus és Hadriánus császár idejéből való pénzdarabok, föníciai betűkkel írott héber szövegek, nabateus nyelven írt papiruszok stb. A legfontosabb lelet az a héber nyelvű papirusz, amelyet a II. zsidó lázadás vezetője: Simon Ben Koseba (Bar Kochba) írt alá. A szöveg magyar fordításban így hangzik: „Simeon Ben Kosebától Jesua Ben Gilgolának és a te csapatodbeli férfiaknak üdvözet! Az eget hívom tanúul magam ellen, szakíts a galileaiakkal, akiket mind megmentettél. Különben vásra veretlek, ahogyan azt Ben Aflullal is tettem!”

1952. júliusában a beduinok a Vadi-en-Nar-nak, a régi Kedronnak egy völgyében levő barlangban, egy régi bizánci kolostor romjai közelében, ott, ahol egykor Hürkania megerősített vára állott, amelyet a rómaiak leromboltak, nagy mennyiségű arameus, görög és arab töredéket találtak, de ezek jelentősége messze elmarad az első leletek mellett.

A legfontosabb tekercsek

A sok esztendeje tartó szorgos kutatás eredményeként napvilágra került tekercsek száma oly nagy, hogy eddig csak igen töredékes részük jelent meg kritikai kiadásban. A legfontosabb — kritikailag feldolgozott — tekercsek az 1 Q barlangból valók. E kéziratok hitelességét már jóformán senki sem vitatja. A carbon izotopjával végzett mérések is iga-

zolták az archeológusok állítását, mely szerint Kumrán egyetlen tekercse sem tekinthető a keresztyénség előtti első század derekánál későbbi keletűnek.

Az 1 Q barlangban talált tekercsek a következők:

a) *Teljes Ézsaiás-kézirat*, az ún. „Szent Márk-féle Ézsaiás-tekercs” kb. 7 m hosszú és 30 cm széles, 54 hasáb héber szöveget tartalmaz. Négy-szögletes héber betűkkel van írva. A bőr elég jó állapotban van. A teljes tekercsek közül kétségtelenül a legrégebb.

b) *Töredékes Ézsaiás-kézirat*, a „Héber Egyetem Ézsaiás-tekercse”. A cserzett bőr erősen rongálódott. A „deutero-Ézsaiás”-t tartalmazza. (A 38. fejezettől végig.)

c) *Habakuk-kommentár*. Másfél méter hosszú, 15 cm széles. Az eleje hiányzik, a nyersbőrben lyukak vannak.

d) *Szekta Regula*. Két különálló darabban maradt meg. A két rész közel 2 m hosszú, 25 cm széles. A bőr rosszabb minőségű, de kevésbé kopott. Számos javítást, glosszát tartalmaz. Kézirat eleje hiányzik. A Regula főként kultikus és etikai szabályokat tartalmaz.

e) *A világosság fiainak harca a sötétség fiai ellen*. Értekezés a háborúról. 2,70 m hosszú, 15 cm széles. Jó állapotban megmaradt nyersvásznon tokkal együtt, 19 hasábból áll, melyeknek alsó része csonka. Bibliai képekben írja le a jó háborúját a rossz ellen.

f) *Himnuszok*. 4 darabból álló tekercs. A 4 darab átlagos hossza 35 cm. 32 költői művet tartalmaz. A szöveg elég rossz állapotban van, de megfejtése nem nehéz.

g) *A Genézis apokrifje*. Arameus nyelven íródott. A tekercs igen rossz állapotban volt, főleg a nedvesség miatt. 1955-ben sikerült kibontani.

A „Holt-tengeri tekercsek” irodalma ma már szinte áttekinthetetlen. Ennek az a magyarázata, hogy ilyen nagy jelentőségű ókori irodalmi dokumentumokat nem fedeztek fel azóta, hogy a reneszánsz idején napvilágra kerültek a görög és latin klasszikusok gyakran hiányos és csonka kéziratai.

A kumráni gyülekezet és a keresztyénség

A Holt-tengeri leletek nyilvánosságra hozatalával párhuzamosan egyre nőtt az érdeklődés e leletek iránt mind a szakértők, mind pedig a nagyközönség részéről. Az érdeklődés indokolt, hiszen az eddig ismert legrégebbi ószövetségi kéziratoknál is csaknem ezer évvel régebbieket találtak.

A kéziratok és az egyéb archeológiai leletek feldolgozása után jelentősen bővültek azok az ismereteink, amelyek a Jézust megelőző és az Ő korában élő zsidóság életére, valamint az első keresztyén gyülekezetre a korabeli zsidósághoz való viszonyára vonatkoztak.

A szakértők egyöntetű véleménye szerint a kumrániak esszéusok voltak. A következőkben azért vázlatosan ismerkedjünk meg az esszéusok eredetével, életével, majd tanításuk rövid összefoglalásával.

(Folytatjuk)

Táborszky László

Ahol a törés bekövetkezett

Magyarországi evangélikus egyházunkban joggal beszélünk haladó hagyományokról. Hiszen már egyházunk történelme is azzal kezdődött, hogy — Luther példája nyomán — nálunk is a nép nyelvén szólalt meg a Szentírás, tudós és szorgalmas bibliafordítók fáradságos munkája révén. Az igét hirdető és tollforgató magyar reformátorok az Isten ígétének tisztán és igazán való hirdetésével egyúttal kiemelkedő szolgálatot végeztek a magyar nyelv fejlesztésének és a nemzeti műveltség terjesztésének érdekében is. Közismerten nagy érdemei vannak a magyarországi protestantizmusnak az iskolázás felkarolása, a könyvkiadás kiszélesítése és a kor haladó eszméinek képviselése terén.

Amíg a katolicizmus a nemzeti függetlenség gondolatát semmibe vevő Habsburg uralkodóházra támaszkodott, amely neki viszont cserébe uralkodó vallási kiváltságot biztosított, addig a magyarországi protestantizmus szükségképpen menekült a nemzeti függetlenség védelmezőinek pártfogása alá, szükségképpen támaszkodott az uralkodóház és a főnemesség helyett a nemességre, a városi polgárságra, a kor középreegeire, szükségképpen lett a protestantizmus a magyar társadalmi fejlődést előrevívó tényezők egyikévé.

Egyházunk élete mindig akkor volt biztonságban, amikor a Habsburgok gyarmatosító törekvésével szemben a nemzeti függetlenség csillaga valamelyest felragyogott. Így volt ez Bocskai István, Bethlen Gábor, II. Rákóczi Ferenc szabadságharca idején, de így volt az 1848/49-es szabadságharc eseményei között is.

1848-ban nem valami homályos, délibábos magyarkodás romantikájában élt egyházunk, hanem világosan látta, hogy a Habsburg elnyomás és gyarmatrendszer ellen kell küzdeni a nemzeti függetlenség érdekében. Ugyanakkor nem hiányoztak egyházunkban olyan nyilatkozatok sem, amelyek kifejezetten a nép oldaláról nézték az eseményeket s a jobbágyszabadítást lelkesedtek.

Székács József budapesti lelkész, a későbbi püspök szerint Isten írta a népek szívébe az „ősi szent jogért” való küzdelem erkölcsi igazságát. Ez az „ősi szent jog” a szabadság. Ezt rabolta el a Habsburg elnyomás és zsarnokság. Az „ősi szent jogért” való küzdelemben elért sikerért Istené a hála, Ő őrzi erkölcsi világrendjének törvényét és igazságát. A konkrét igazságtalanság legyőzésével megvalósult valami Isten egyetemes világrendjének igazságából.

Az eseményeket éberen figyelő evangélikus főpásztor, Haubner Máté dunántúli püspök körlevélben fejtette ki, hogy az evangélikus embertől nem lehet közönyt és nemtörődömséget kívánni a nemzeti élet nagy eseményeivel kapcsolatban, sőt Isten gondviselése iránti hálával kell fogadni a márciusi eseményeket, mert azok kiszélesítették az emberi szabadságjogokat, mindenekelőtt pedig felszabadulhatott a jobbágyság: „tizenkét millió jobbágyszabad ezentúl nem robotol”.

Ez az Isten ígétének tájékozódó keresztyén lelkiismeret szava volt. Az emberekhez lehajló, mégpedig éppen a kisemmizettekhez, elnyomottakhoz forduló Jézus tanítványának a szava lüktetett ezekben a mondatokban. Haubner Máté püspök és még nagyon sokan mások, mélyen átérezték a jobbágyság keserves sorsát, boldogok voltak, hogy sorsa könnyítéséhez érkezhettek el a nép.

Ez a hang azonban a szabadságharc vérbefojtásával együtt eltűnik a továbbiakban. Igaz, súlyos megpróbáltatások nehezédnek az országra, s ebben osztoznak a haladó lelkészek is. A Bach-korszak elvégezte a maga sötét munkáját. A kiegyezés Magyarország számára nemcsak a gyűlölt Habsburg-házzal való kompromisszumos alkut jelentette, hanem ugyanakkor azt is, hogy Deák Ferenc az 1849-es „békepárt” politikáját folytatva, cserbenhagyta 1848 forradalmi eszméit. A nép körében azonban egyre terjedt Kossuth népszerűsége, ebben az időben vált „Kossuth apánkká”, a 48-as hagyományok megtestesítőjévé. Máltán írta Ady Endre:

*Örült az úr-rend a Deák-i tettnek...
Mindenki támadt, élt és szabadult,
Csak a plebs maradt egyedül a listán.*

Az ország kormánya az arisztokraták kezében volt. Ugyanakkor a mezőgazdasági lakosság több mint 50%-át kitevő törpebirtokosok tömegének a mezőgazdasági terület 6%-ból kellett megélnie. A mezőgazdasági munkások és cselédek nincstelen tömege 1870-ben 3 millióra, 1890-ben 3 800 000-re emelkedett. A kivándorlás soha nem látott méretet öltött. 1899 és 1911 között több mint egy millió magyar hagyta el hazáját.

Ez a helyzet szükségképpen felvetette a kérdést egyházunk felé is: hová áll, mit mond és hogyan cselekszik?

Egyházunk maga is érdekelt volt a földkérdésben. Az egyházi világi vezetők csaknem kizárólag a nagybirtokosok köréből kerültek ki. Viszont az egyháztagok zöme a kis- és törpebirtokosok, vagy éppen a nincstelenek körébe tartozott.

A katolikus egyház 2 403 332 kat. hold óriási területű földbirtokához képest egyházunk csak 50 062 kat. hold földbirtokkal rendelkezett.¹ Ez a földterület korántsem mind az ősök adományából jött létre, hanem úgy is, ahogyan Magyarországon a többi felekezet is földhöz jutott, hogy ti. állami intézkedések szerint a tagosítások idején minden egyházközségnek egy jobbágytelek (kb. 30 kat. hold) földet mértek ki, vagy legalább is ezt közelítették meg. Ezzel is gyarapították a régi falusi egyházközségek paróchiális földjét.

Egyházunkban olyan lelkészek is voltak, mint például Farkas Mihály esperes, akik mélyen átéreztek népünk kisemmizettségét s földet követeltek a nép számára: „Népünk, főképp a színmagyar földműves nép sehogyan sem tudja saját hazájában állandóan megvetni a lábát. Nem tud maradandó, firól-fira szálló örök otthont alapítani, mert — nincs föld. A föld javarészt a meddő főpapok, szerzetesrendek birtokolják... Magyarország jövődjé megköveteli, hogy népének földet adjanak”.² Azonban egy másik lelkész, Sztehlo Kornél, nyomban leinti ezt a nézetet azzal, hogy Werbőczy tanítása szerint az egyházi vagyonhoz nem lehet nyúlni. de különben sem ajánlatos nekünk evangélikusoknak sokat ajánlgatnunk a földosztást, mert nekünk is van félteni valónk.³ A kormánynak és a katolikus főpapságnak természetesen a legmerevebb álláspontja volt ebben a kérdésben. Tisza István veszélyesnek tartotta még azt a véleményt is, hogy akinek nincs földje, annak földet kell kapnia. Csernoch János püspök, a későbbi hercegprímás szerint szegényeknek mindig kell lenniök a földön és az országban. Ebben a szellemben léptek fel egyházunk magas

¹ Evang. Egyház és Iskola 1897. okt. 7. 484.

² Evangélikus Lap 1912. márc. 23. 2.

³ Evangélikus Lap 1912. márc. 23. 4.

világi vezetői is azzal, hogy az egyházat akarták felhasználni a nép érdekeit képviselő eszmék leszerelésére. Szentiványi Árpád egyházkerületi felügyelő székfoglaló beszédében többek között ezt mondta:

„Ölomsúlyként nehezedik reánk a szocializmus rémképe. Ezen felforgató eszmék ellen, hogy úgy mondjam: járvány ellen, gyógyszerrel még fel nem találtak, mert hiába, erővel, fegyverrel, szuronnal azt egy bizonyos időig elfojtani lehet, de gyógyítani az embereket, a fanatizált, felizgatott kedélyeket lecsillapítani, a járványtól megtisztítani, kigyógyítani nem lehet. Az ellen csak egy mód van, vissza kell vezetni az embereket az Istenben való hithez, a vallásossághoz, ez a gyógy-ír még talán használ, ha alkalmat és módot találunk annak beadásához.”⁴ Az Isten ígéje így szűkült le az égető társadalmi követelések elleni „gyógyírrá”. Báró Prónay Dezső egyetemes felügyelő az 1898-iki egyetemes gyűlésen mondott beszédében már veszélyesnek mondja a haladást, amit pedig előtte oly határozottan és olyan hosszú ideig képviselt a magyarországi protestantizmus. Szintén a keresztyénséget, mégpedig az evangéliumi keresztyénséget akarja felvonultatni a haladás ellenében: „Hová jutott körünk sokat magasztalt haladásával? Mint végső fejlemények a szocializmus és anarchizmus tanai jelentkeznek fenyegetően. A haladás eszméjének, mint korunk uralkodó hitének elemzése tehát csak kétkedést kelthet bennünk. E kétkedés közepette nyugvó pontot keresünk. Találunk-e nyugvó pontot a világ történetében? Találhatunk. Ez az evangéliumi keresztyénség, mely mint abszolút tökéletesség ragyog”.⁵ Attól eltekintve, hogy egyedül Isten az abszolút tökéletesség, ilyen tulajdonságra a keresztyénség soha igényt nem tartott, jellemző, hogy mekkora különbség van Haubner Máté 1848-as tanítása és báró Prónay szavai között. Az egyház világi vezetői nemcsak szembe kerülnek a haladással, hanem támadják is azt.

Ezért nem tudták megérteni „Az orosz forradalom és egyházunk” című cikkben azt, hogy az 1905-ös oroszországi forradalom idején a bajba jutott evangélikus lelkészeket maguk a hívek sem védelmezték, hanem csupán itt-ott a földesurak keltek védelmükre: „Méltán csodálkozva kérdezhetjük, hogy miként bírt a szociáldemokrácia ily hamar és ily romboló munkát véghez vinni az evangélikus lett és eszt nép között, és miként volt azzal szemben oly tehetetlen egyházunk?”⁶ A néptől elszakadt és a földesurakat kiszolgáló egyház elleni támadás alapos figyelmeztetés lehetett volna egyházunk számára is. Csak az idegen érdekeket képviselő és a hívektől eltávolodott egyház veszítheti el az egyháztagok bizalmát.

Ugyanakkor feltűnő, milyen nagy mértékben támaszkodik egyházunk a Habsburg-állam segítségére. Állandó tárgyalási pont az állami támogatás kiszélesítése. Az egyetemes gyűlés megkereste a miniszterelnököt, hogy az állami dotációt emelje fel.⁷ Majd a vérszemet kapott kormány viszont azt igényelte, hogy új egyházközséget csak beleegyezésével lehessen felállítani, a meglévők közül pedig javaslatot tehessen valamely egyházközség feloszlására. Ezt a rendszabályt a nemzetiségi gyűlekezetek elnyomására akarta volna alkalmazni, de semmi sem lett ezekből a követelésekből.⁸ Egyházunk nemcsak igényelte az egyházi tartozások államha-

⁴ Evang. Egyház és Iskola 1898. júl. 14. 337.

⁵ Evang. Egyház és Iskola 1898. nov. 3. 553.

⁶ Evangélikus Órálló 1906. 37.

⁷ PEIL 1885. okt. 11. 1297

⁸ Evang. Egynáz és Iskola 1898. jan. 6. 287.

talmi behajtását, hanem tiltakozott az ellen, hogy bármilyen csonkítás is érje „jogait” ezen a téren.⁹

Az egyház és állam közötti egyre szorosabbá váló viszonyoknak a következményeként újabb és újabb egyetemes határozatok születnek, küldöttségek járnak a kormánynál az államsegély felemelése érdekében.

Az a ferencjózsefi elgondolás, ami a pátensben mint felülről irányított államegyházi rendszer nem tudott 1859-ben megvalósulni, — ha a törvény betűje szerint nem is —, de a gyakorlatban most már közel került a megvalósuláshoz. A Habsburgok által 300 évig üldözött evangélikus egyház, most nagyon jól érezte magát az államegyházi gondolathoz közel álló helyzetben. Felsőházi tagságokért küzdött, közéleti jogait építgette, s nem vette észre, kikhez kötötte az egyház szekerrúdját.

Közben azonban elszomorító adatok és jelenségek zavarták ezt a kényelmet és jólétet.

A tátraalji egyházmegye főesperese, Schönviszner János jelentése szerint a polgári házasságkötés bevezetése óta az egyházi áldás mellőzésének jelensége terjed.¹⁰ Dr. Zsilinszky Mihály államtitkár, az arad-békési egyházmegye felügyelője felhívja a figyelmet az egyházmegye területén mutatkozó vallástalanságra¹¹. A bánsági egyházmegye főesperese, Kramár Béla azt jelenti, hogy „híveink tömegesen kezdenek kilépni a hitfelekezetenkívüliek táborába. Eddig 170 hívünk pártolt oda”. „A keresztelest mellőzték 2319 esetből 142 ízben, 457 pár közül 90 nem vett igénybe egyházi áldást, 1422 esetből 103 halottnál nem volt egyházi temetés”.¹² Ez a néhány adat azonban nem tükrözteti azt, hogy a belső megerőslenedés és hanyatlás mekkora méretű volt. Ennek a mélységeibe is bepilanthatunk azoknak az élő hitű keresztyéneknek a nyilatkozataiból, akik arra mutattak rá, hogy a romlás mögött voltaképpen az Isten ígétjétől való elszakadás húzódik meg.

Dr. Baltik Frigyes püspök Pozsonyban, a dunáninneni kerületi lelkészertekezleten többek közt ezeket mondotta: „Jobb, vagy legalább oly olvasói vagyunk-e a Szentírásnak, mint apáink és hivatalbeli elődeink voltak? Tisztelet a kivételeknek, de én nemet mondok. Ez nem nézetem, de tapasztalatom. Mondják, hogy egyházunk rossz napjait éli. Igen, rossz napjai vannak egyházunknak, de én ennek főokát abban keresem, hogy rossz bibliaolvasók vagyunk és a hívő néppel szemben elégtelen a Bibliának a magyarázata. Én nem kérek több prédikációt, de keresek többet a Bibliából a prédikációban. S ott, a hol a prédikációnak van bibliai alapja, többet keresek annak az igének a hirdetéséből, a ki az Ige vala és testté lett, a kiről az Írás tanúskodik s ez a Jézus Krisztus.”¹³

Az ígétől való elszakadással együtt járt az érdektelenség is azok iránt, akiknek az ígét hirdetni kell, hiányzott az életközelség, az emberekkel való törődés szándéka. Kapi Béla lelkész, a későbbi püspök „Elvész az én népem” című írásában nagy erővel mutat rá arra, hogyan kell a lelkésznek megismernie kora tudományát és szellemi életét, hogy megérthesse azt az embert, akinek ígét akar hirdetni: „A lelkész hívátás mindenk-előtt a theol. tudományosságot követeli meg. De még ez nem elég! A lelkésznek nem szabad elfelejtenie, hogy minő korban, minő emberek kö-

⁹ Evang. Egyház és Iskola 1898. aug. 11. 397.

¹⁰ Evang. Egyház és Iskola 1897. okt. 21. 510.

¹¹ Evang. Egyház és Iskola 1897. aug. 19. 394.

¹² Evang. Egyház és Iskola 1897. okt. 12. 514.

¹³ Evang. Egyház és Iskola 1897. szept. 23. 449.

zött munkálkodik, minő eszmék uralják a kor lelkivilágát s irányítják gondolkodását. A társadalmi kérdések elől önmagát el nem zárhatja, mert az ő munkálkodása ennek a kornak, ennek a világnak megjavításában áll. Ismernie kell tehát a társadalmat minden erényével, minden bűnével egyben, a mint azt az élet és a társadalmi tudományok mutatják. Ismernie kell mind azon tudományokat, amelyekből merített igazságok összesége az általános tudás, az általános műveltség képzetét alkotják¹⁴. A kor szellemi élete gyorsan haladt előre, új eszmék új állásfoglalásokat követeltek az egyház képviselőitől. Kapi Béla fel akarta rázni tisztársait az egyházi elmaradottságból, a szellemi tunyaságból, a lelki petyhüdt-ségből.

A semmit meg nem oldó, mindent halogató és az időre bízó táblabírói szemlélet, valamint a jogászkodó, paragrafusgyártó közszellem eluralkodott az egyházban. A konzervatív tehetetlenségnek nem is volt más célkitűzése, mint a meglévőők őrzése és minden újnak az elutasítása. Az egyetemes közgyűlésről írott egyik beszámoló szemléletesen fejezi ki ezt a helyzetet: „Évről-évre szomorúan figyeljük, mennyire hanyatlik egyházunk közszelleme. E hanyatlásnak igazi fokmérői a gyűlések. Alant járó felfogás, életkérdésekben tétova patópáloskodás, határozatlanság és alvajárás, szóval a gyümölcstelen önkormányzat összes betegségei jelentkeznek nálunk. Néha egy-egy emelkedett beszéd, egy egy helyzetünk mélységeibe világító gondolat fölrázza a tespedő lelkeket, de csak rövid időre; e felbuzdulás kevés arra, hogy alkotni tudjon. Egyre távolodunk az ős keresztyénség közösségi életétől s valósággal belezuhanunk a jogszabályok és szabályrendeletek tömkelegébe. Belső erő és igaz érzések híján a szabályrendeletekben keressük a csodatévő varázsszert. Valahol veszélyes örvény nyílik egyházi életünkben, egy fő-, két albizottság, egyházmegyéék, kerületek assistenciájával, nyélbeűtünk egy szabályrendeletet, vagy legalább egy jegyzőkönyvi pontot, s ezzel a kérdés meg van oldva.”¹⁵

A ferencjózsefi-korszakra jól berendezkedett egyháznak önmaga eladminisztrálgatása volt a főgondja, emellett háttérbe szorult minden, az ige is, a korproblémákkal való törődés is, a nép ügyének felkarolása is.

Ez volt az a korszak, amelyben törés következett be egyházunk életében. Az 1848-ig fennállott 300 éves haladó hagyományok vonala megtört. Ez a törés egészen a második világháború végéig tartott. Ekkor a felszabadulással egyházunk is felszabadulhatott a népellenes erők nyomása alól, újra magára találhatott s jogos örököse lehetett sokszáz éves saját haladó hagyományainak.

Természetesen abban a korszakban is volt egyház, amíg a törés tartott, hiszen az ige hirdetése és a szentségek kiszolgáltatása nem szünetelt egyházunkban. Inkább csak az egyházi vezetést érheti bírálat ebben az időszakban. Hiszen ugyanaz a réteg telepedett egyházunk kormányrúdjára, amely végső veszélybe döntötte az országot mind az első, mind a második világháborúban.

Töltse el szívünket Isten iránti hála, hogy egyházunk most a jézusi irgalmas emberszeretetet útját járhatja, az ige zsinórmértékét követheti, hogy küldetését minél jobban betölthesse és az egyház Ura iránti hűségben minél több gyümölcsöt teremhessen.

Dr. Ottlyk Ernő

¹⁴ Evangélikus Órálló 1905. febr. 3. 64.

¹⁵ Evangélikus Órálló. 1906. nov. 16. 440.

Nekünk egyszerű keresztyéneknek csak akkor mond a prédikáció valamit, ha magunkkal tudunk abból vinni valamit ki a nagyon emberi hétköznapijainkba. Még ha a művészet minden szabályát alkalmazza is a prédikátor és magas teológiai szinten tárgyalja témáját, benne lehet a prédikátor egész hitvallása — ha megáll a prédikáció életünk küszöbén, akkor nekünk, laikusoknak, semmit sem ér, hidegen hágy bennünket. Unottan, elégedetlenül vagy bosszúsan megyünk haza és. — székelyen ide, székelyen oda — elhatározzuk, hogy nem egyhamar megyünk el megint a templomba. Így fest nagyon sok „hűtlen” templombajárónál a valóságos helyzet.

LANGHANS MANFRED

*

A Bibliában valóban az élő Isten igéjével találkozunk, aki mint a menny és föld Teremtője és Ura megszólít bennünket, megszólítja gyülekezetét és minden egyes embert a gyülekezetben. Istennek ez az igéje azonban nem a hibátlan parancs alakjában lép elénk, hanem a próféták és apostolok bizonyágtevésében, akiket megragadott és legyőzött Istennek ez az igéje. Ezek az emberi tanúk emberi szavakkal és koruk kifejezési eszközeivel hirdetik az örök isteni igazságot.

GÜNTHER JACOB

SZOLGÁLATBAN

(Olvasmányaim reflexiói)

Mivel nem mindegy, hogy mit és hogyan olvasunk, az alábbiakban el akarom mondani, hogy mostanában az egyházzól olvasva, hova jutottam el. Külföldön éppen úgy, mint hazánkban, egyformán a vizsgálódás reflektorfényébe került az egyház. Egyre több tudós foglalkozik, fáradozik azon, hogy megértse, mi is az egyház, mi az egyház feladata, célja stb.

Igen szükséges, hogy minket lelkészeket, akik az egyház szolgálatában állunk, foglalkoztasson továbbá a szolgálat tartalma, feladata, célja stb.

Osvald Chambers azt mondja, hogy *kétféle dologban* kell a lelkésznek szolgálatban állnia. Először: soha nem szabad elfelejtenie, hogy *emberek között* él, akikkel fenn kell tartania az érintkezést. Nem elméletekkel, hanem emberekkel vagyunk összeköttetésben. Soha nem kapcsolódhatunk ki az emberekkel való érintkezésből. Az emberanyag ugyanolyan, mint mi vagyunk. A *Mater Johanna c.* nagydíjat nyert film hatalmas jelenete az, amikor a lelkész felkeresi a rabbit és különös vitatkozás indul meg közöttük arról, hogy mi is a démon. A vita hevében súlyos mondatok hangzanak el. De a legsúlyosabb mondat az, amikor a rabbi így szól: *Én te vagyok és te én vagyok.* Az emberek, akikkel érintkeznünk olyanok, mint mi vagyunk. Minden lelkésznek óvakodni kell, hogy elkülönüljön, elzárkózzék azoktól az emberektől, akik közelében van. Jézusnak egyenesen parancsa van arra, hogy menjünk az emberek közé!

A másik tényező, akinek a közelségében kell élnünk, a *Szentlélek!* A Szentlélek Istennel való kapcsolatunkat csak megerősíti a biblia több ténye. A Szentlélek Isten megtanít minket arra, hogyan segítsünk, hogyan emeljünk fel embereket és a szeretetet hogyan gyakoroljuk úgy, ahogyan annak az embernek a sorsa, helyzete, munkája megkívánja, akin segíteni akarunk. A legtöbb embert és papot embertelenné teszi, ha nem tudja azt, akivel érintkezik, a saját helyzetéből megérteni és szeretni! Ne a magunk elmélete szerint (ezért baj az, ha csak elméletekkel dolgozunk) cselekedjünk, hanem éljük bele magunkat a másik ember helyzetébe. Nem szabad soha kiépítenünk egy olyan rendszert, ami mindenkire érvényes. Egyéni eset minden eset. Ha valóban emberekkel van dolgunk, ezt meg kell tanulnunk.

Jézus igazán beleélte magát a mi helyzetünkbe, annyira, hogy belehalt. Beleélte magát karácsony éjszakájától nagypéntek sötétségéig. Ezért volt sürgős néki, hogy segítsen, gyógyítson, vigasztaljon.

A bibliát többször is forgassuk át, nagyon és a lehető leggyakorlatibb módon vizsgáljuk annak minden szavát.

Biztos voltál már úgy, szolgálatban álló barátom, hogy olyan félreérthetetlen bibliai tanítást adtál a templomodban, hogy meg voltál győződve arról, hogy a gyülekezet népe egymás kezét fogva, megindul az Isten országába! És nem történt semmi, senki nem mozdult, mert előtte való nap elfelejtetted valakinek bekötni a sebé, vagy valakinek a pénze nálad maradt!

Azt is észreveszed, hogy sokan elmaradnak a templomból, mert nem vagy velük a mindennapi gondjaikban, felülről kezeled őket és nagyképu vagy hozzájuk. Ezért elhagynak és elmennek mellőled!

Csak, ha együttjáró emberek vagyunk, tudjuk kapcsolatba hozni barátainkat a Jézus Krisztussal. Az együttjárással alakul ki körülöttünk egy olyan légkör, mely feloldja az emberek szívét és lelkiismeretét.

Isten nem minket mellőzve akarja elvégezni gyülekezetünkben az ő munkáját, hanem rajtunk keresztül és velünk! De ennek feltételei vannak és ezeket a feltételeket Isten minden munkásának ismernie kell!

Csak ha felsorakoztunk az ember mellé igazán és tiszta szívvel, állhatunk Jézus elé és kérhetjük, hogy a Szentlélek által hadd legyünk vele közösségben. És amikor ez megtörtént, mondhatjuk ki a legdöntőbb igét: a *megbocsátás szavát*. Nem feledve, hogy Krisztus aláhajolt a legmélyebben levőkhöz és a legmagasabb sziklán állókhoz is. Jézus olyannak veszi az embereket, mint amilyenek, és az ő szeretete felelet minden szív minden kérdésére.

Ezért szükséges, hogy minden ígét, melyet felviszünk a szószerűkre, vagy odateszünk a bibliára asztalára, vagy elmondunk a halálos beteg ágya mellett, mindig a Jézus szemszögéből nézzük meg először. Nem pedig az emberek oldaláról! Ha ez előbbi szempont szerint járunk el, rögtön tudunk prédikálni, ígét hirdetni a mában és tudunk szólni konkrét helyzetekről is! Ez nincs ellentétben a fentiekkel. Mert az együttjáró emberek együtt nézik Jézus szemével az ígét. Ez megóv a kétarcúságtól, a kétszívűségtől. Sajnos sok a kétarcú, kétszívű munkás! Pál apostol a Galatákhoz írt levelében sokat foglalkozik a kétarcú, hamis emberekkel, akik lappangva, észrevétlenül, fortélyosan, furfangosan vannak közöttünk.

A munkásnak az a feladata, hogy a küldetést jól végezze el. Az egyháznak az a hivatása, mint Jézus Krisztusnak. A küldetésünk az, ami a Jézus Krisztusé!

Külön foglalkozási területet jelent szolgálatunkban az olyan emberekkel való foglalkozás, akik *sőtétenlátók!* Nem boldogok, nem egészséges kedélyűek. Az ilyen típusú embereknek az életről beteg felfogásuk van. Mindig a legrosszabbra gondolnak. Ide tartoznak azok is, akiknek pedig jó dolguk van, talán jobb, mint valaha, és mégis szinte „álmodoznak” egy új háborúról, egy szörnyű végpusztulásról. A lélektannal foglalkozó tudósok rendszerint azt mondják az ilyen típusú emberekről, hogy az idegkűszöbük alacsonyabban van elhelyezve, mint az egészséges embereknél.

A probléma nagyobb, mintsem, hogy könnyű volna vele megbirkózni. Az ilyen emberek olyan erőkkkel vannak kapcsolatban, hogy erről szinte sejtelmünk sincs. Ez az életszemlélet mindig nemet mond. Nemet mondani sokkal könnyebb, mint igent.

Aki látta Mozart: Don Giovanni c. operáját, emlékszik, hogy a vacsorára érkezett szobor milyen sokszor és sokféleképpen szólítja fel Don Giovannit, hogy javuljon meg, legyen jobb, de ő csak a tagadás szavát mondja.

E beteg emberek előtt szabad hirdetni a „derülátás” evangéliumát. Sokan rászorulnak erre, egy kicsit magunk is. Jézus lényéből, tanításaiból kicsendül: *Elni szép és élni jó!* Isten ellen vétkezük, aki az élet ellen vétkezük. Isten világában minden azért történik, hogy az emberek vak szeme rányíljk az életre és a jóra. Hogy az emberek görcsbe merevedett keze végre az élet és a jó felé nyíljk ki.

Mindez hogy történik gyakorlatilag? Úgy, hogy a szolgálatban járó lelkészeknek és a gyülekezet népének minden áron és mindenképpen a rideg és hideg igazságot kell uralomra juttatnia, hanem saját

maguknak kell igazzá lenniök. Így az igazság is uralomra jut, anélkül, hogy azt izzadtan erőltetnénk. A szeretetről is nem csodaprédikációkat kell tartani, hanem azt élni kell. A békeesséért küzdeni kell ugyan, de ennél is célravezetőbb, ha elkezdünk békeességben élni.

Az igazságban, békeességben, szeretetben az élet három alappilléréről van szó! Mind a hármat nemcsak az egyéni, hanem a kollektív életben kell megvalósítani.

Világossá kell tenni magunk előtt, a barátaink és gyülekezetünk népe előtt, hogy Isten a tiszta, szép és jó életet már itt a földön nekünk akarja adni. Ezt a képletet valamikor nem akartuk elfogadni.

Teológus magatartásunkban tehát egy 90 fokos fordulatot kell eszközölnünk. Nem azt emlegetnünk, hogy szeretem az Istent, mert ebből rendszerint az jön ki, hogy más nem érdekel. Hanem mivel ilyen áldott és jó az Isten, mivel szeret engem az Isten, boldogan törődöm az emberekkel, az élettel és mindazzal, ami szép és ami széppé és jóvá teszi az életet. A lesállásból ezzel a magatartással kell kilépni a tiszta állásba!

Es most húzzunk meg két vonalat. Az egyik vonal az ige vonala. Csak említem, amit úgyis tudunk. Tartsunk ki az ige mellett. Tanuljunk, fordítsuk, exegetáljuk, kommentárokat olvassunk szorgalmasan és alázatosan. Engedjük, hogy Isten a Szentlélek által felébressze szakadatlanul a mi hitünket. A hitünk legyen bűnbánatos hit. Tanuljunk bűnbánattartást Luthertől, aki egy alkalommal, mikor a tékozló fiúról volt szó egy prédikációban, felugrott és így kiáltott: Én vagyok a bűnös. A 95 tétel közül, melyet nem nagyon ismerünk, legalább az elsőt forgassuk állandóan a szívünkben. Tartsunk bűnbánatot és állandó, naponkénti megtérést. Legyen a hitünk bizodalmas hit! Újra Lutherre hivatkozom, akit egyházi és birodalmi átok sújtott, mégis úgy tudott nyugovóra térni, mint az a kisgyermek, aki maga mellett tudja az édesapját. Mindezen felül sohase felejtjük, hogy Isten az ígét rajtunk keresztül másnak is adja.

A másik vonal a nagy buzgóság és még nagyobb türelem. Pál apostol mindenkinek mindenné lett, hogy minden módon megtartsa néme-lyeket. Buzgóságosan végzett munkájában *nem gondolt magára!* Sajnos sokat és sokszor gondolunk önmagunkra és nem a jó ügyre, arra, hogy élni szép és élni jó és arra, hogy van örökélet! Pál apostolnál az emésztő buzgóság egyrészt a szolgálat szeretetét, másrészt azoknak a szeretetét jelentette, akik felé ez a szolgálat irányult. Mindez csak akkor válik lehetségessé, ha a szolga szenvedélyesen szereti az ő Urát és Gazdáját, mert tudja, hogy ez az Úr őt sokkal jobban szerette!

A szolga legyen Jézus tanítványa. Nem úgy, hogy mi választottuk Jézust Mesternek, hanem megfordítva. Emlékezzünk csak erre az igére: Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket! Jézus mindenkit elutasított, aki azzal ment hozzá, hogy tanítvány akarok lenni Csak az a szolga tud türelemmel, szenvedélyes odaadással szolgálni, akit Jézus választott.

A szolga kötelessége: *a legeltetés.* A legeltetés nem könnyű munka, csak annak látszik. Aki gondozott már juhokat, vagy a vállára vett egy-egy beteg ürüt, azt tudja, hogy milyen kemény és nehéz mestersége van a juhászoknak. Emlékezzünk erre az igére: Legeltessétek Istennek köztetek levő nyáját. A legeltetéshez türelem, jó készség és szeretet kell! Akkor tudunk jól legeltetni, ha bensőséges viszonyban vagyunk a Pásztorral.

A szolgának egy kicsit példaképnek is kell lenni. A szolga életén figyelik meg mindannak a következményét, ami a szószéken hirdetett.

Az Isten munkatársainak egy kicsit mindig előbbre kell jutni. Nem arról van szó, hogy mások fölé kell kerülnie, csak arról, hogy a szolga vezesse is a nyáját. Ha nem lesz nyilvánvaló valamiképpen rajtunk, amit monduk és hirdetünk, akkor Isten könnyen magunkra hagy bennünket.

Isten munkásai odaadón foglalkozzanak munkájukkal. Ismerek művészeket, akik napi 7—8 órát próbálnak teljes figyelem odaszenteléssel. Gondolok erre az ígére: „Teljes lelkedből, teljes elmédből és minden erődből” és ami mindezt megelőzi: „teljes szívedből”. Tehát értelmünk teljes odaadásával — nem félvállról —, figyelmünk összpontosításával, alaposan és jól felkészülve, szívünk mélységes szeretetével szóljuk Isten nagyságos dolgait. Isten munkásai azzal tesznek bizonyosságot arról, hogy szeretik a Pásztort.

A nyelvünk az gyorsan rááll a szóra: Uram, uram, de a szívünk kövér és lomha. Sokszor vagyunk lusták és a lustaság eredményei legfeljebb a rutinig érnek el.

A teljes odaadásban élő szolga szólhat ünnepélyesen: Békülj meg a te atyádfiával! Minden erőddel úgy dolgozzál, hogy a földön békesség legyen! Ugy élj, úgy imádkozz, hogy jön az ítélet.

Isten szolgálói nemcsak ünnepélyesen szólnak, hanem szent félelemmel is beszélnek, mert a Gazda számon kéri majd munkánkat.

A jó szolga abban a boldog tudatban szolgál egyházában, hogy a tanítványi körhöz tartozik. A tanítványi körhöz való tartozás nem azt jelenti, hogy magunk számára, vagy a magunk ügye számára gyűjtjük össze az embereket, hanem az Úr számára!

Idáig eljutva, újra az egyházat vesszük célba! Megint eszünkbe jut, hogy mi az egyház, mi történik az egyházban, mi a feladata az egyháznak? Tulajdonképpen miről van szó az egyházban?

Az az egyház nem egyház, mely csak önmagával van elfoglalva, önmagát akarja megtartani. Az ilyen egyháznak reménytelen a szolgálata!

Az az egyház, mely szakadatlan azzal van elfoglalva, hogy önmagát átmentse a holnapba, nem érdemi meg az egyház nevet. Minderre az utóbbi 10 évben tanított meg bennünket az Isten!

De megtanított arra is, hogy az az egyház sem egyház, mely állandóan a világot szidja. Mindenképpen azt akarja bebizonyítani, hogy mindaz, amit a világ művel, nem jó, rossz, a világ csak hibázni tud, de amit az egyház művel, az jó és egyedül csak az a jó! Valaki azt mondta, hogy nem jó úton jár az egyház, ha a világ hibáiból akar megélni, mert a világ jobban megél az egyház hibáiból. Luther ezt tudta és tudták a reformátorok, azért fogalmazták meg a tételt: Semper reformari debet! Mindig reformálni kell, mindig a reformációban kell élni! Nem jó a dallama annak a hívogatásnak, mely így hangzik: Jöjjetek ki a világból, mert ami a világban van, az hamis és tele van kísértéssel! Könnyű téma ostromozni a világot, de erre ma már nem sokan hallgatnak! Még mindig vannak olyan szolgák, akik vasárnaponként felmennek a szószékre és egy órán át ágálnak a világ ellen, de a pénzt mindennél jobban szeretik és egyáltalában nem vetik meg a világ élvezeteit! Értsük meg, az egyházban is van annyi kísértés, mint a világban. Nem lehet úgy beszélni, hogy körülöttünk minden a Sától való, egyedül az egyház az a sziget, ahol nincs bűn és nincs kísértés.

Az egyházban a Krisztus által megváltott emberről van szó! Így karácsony közeledtével értjük meg ezt igazán. Ami karácsonykor a szalma és a jászol között kinyilatkoztatott, az nemcsak csodálatos teljes, de teljesen az emberért történt. Mi történt tulajdonképpen; hogy Isten elküldte

a földre egyszülött Fiát, Jézus Krisztust, az emberért, az ember meggyógyításáért, az ember megmentéséért. Advent nyugtalansága azért oldódik fel karácsonykor, mert öntudatlanul is ezt élik át a hívők. És a legdicsősegebb szolgálat hirdetni, hogy Isten mindent az emberért tett.

Az az érzésem, hogy amikor olyan sokszor mondjuk, hogy Uram-Uram, nincs eszünkben felebarátainkra gondolni, de amikor segítünk az embereken, Istenhez jutunk közelebb.

A jó szolga tudja, hogy az az egyház dicsősége és lehetősége, hogy Krisztus segít, gyógyít, felemel!

A jó szolga tudja, hogy az egyház feladata az emberügy és az emberiség szolgálata.

Az igehirdetés feladata pedig hirdetni azt a Krisztust, aki az emberért jött, hirdetni úgy, hogy a Jézus Krisztus által végül is üdvösséget nyerhessünk.

Fülöp Dezső

Sem Afrikában, sem Európában nem lehet „keresztyén társadalom” megteremtése a célunk. Méghozzá nemcsak gyakorlati okokból kifolyólag, hanem mert az a különbség, amely egyház és társadalom között ennek a világnak a végéig meglesz, lehetetlenné teszi az ilyen célkitűzést. Ellenben az ember, a felebarát szolgálatában tevékenykedik a gyülekezet, ahogyan Krisztus is mindenkinek szolgájává lett.

H. D. WENDLAND

*

Nem akkor járunk helyes úton, ha szembeszegülünk a liberálisokkal, hanem akkor, ha azt vizsgáljuk meg, hogy hogyan gondolkodtak az emberek olyan időben, amikor az ige volt az a köszikla, amelyre az emberek építettek. Minden egyházi érzékenység és minden visszafelé tekintő vágyakozásnál terméketlenebb azoknak a szerencsétlen korszakoknak a visszakívánása, amikor az egyháznak hatalma volt az embereken. Sokkal jobb ennél a múltnak azokat a napjait vizsgálgatnunk, amikor az egyház tudta, hogy mit kell prédikálnia és tisztán tartotta az örömhírt...

G. WINGREN

*

A keresztyének felelősségét a két biradalomról szóló tanítás nem lehetetleníti, hanem egyenesen megköveteli, hiszen Istennek a kétféle kormányzási módját nem egymással párhuzamosan kell látnunk, hanem egymásban. Ugyanaz az Isten uralkodik mindkét országban. Istennek ugyanaz az akarata teljesítendő mindkettőben. Istennek egyforma célja van a világgal és az emberekkel. Amikor Jézus Krisztus országában szeretetből kifolyólag kegyelmének az igéjével uralkodik, akkor nem azért rejtett az uralma a másik országban, mert ott a törvényt kell alkalmazni, hanem mert ott az emberek bűnei miatt kell olyan úton járnia, amely a bűn ellenére is célhoz vezet. Isten törvénye jelen van a gyülekezetben is, ha a Szentlélek ereje által az új életben úgy nyer is megvalósulást, hogy parancsoló és fenyegető funkcióját már nem kell betöltenie. A kettő összefonódása azonban még egy másik formában is megvan. A gyülekezet nincs kívül a világon, hanem mint Isten jobbkeze az országa, benne kell élnen a balkéz országában.

G. F. VICEDOM

Az igehirdető műhelye

VÍZKERESZT UTÁNI UTOLSÓ VASÁRNAP

AZ IGAZSÁG SZOLGÁLATÁBAN

Ézs. 11,1—5

A textus értelmezése

Nem vízkereszti, hanem karácsonyi igének tűnik felületes olvasás után. Igénk teljes egészét figyelembe véve azonban világos, hogy a próféta a Messiás, vagyis Jézus Krisztusi királyi uralkodásáról és dicsőségéről szól. Ez pedig olyan üzenet, amelyet az egyház régtől fogva a vízkereszti vasárnapokon szokott hirdetni.

A részleteket tekintve érdemes figyelni a következőkre:

1. vers: Az a héber szó, amelynek a Károlyi szövegben a „törzsök” szó a megfelelője, tulajdonképpen jelentése szerint olyan csonkot, tökét jelent, amelyet az élő fa kivágása után a földben hagynak. A héber költészet szabálya szerint lényegében ugyanezt mondja az első vers második fele is. Nem virágszálról van ugyanis szó, hanem olyan fiatal hajtásról amely a földben hagyott gyökérből sarjad. Ez a kép összefügg a megelőző szakasszal (10, 20—34.), különösen is a 33—34. verssel, ahol az ágak levagdalásáról, a magas fák kivágatásáról, megaláztatásáról és Libanon erdejének megdőléséről van szó. Az előző szakasz tehát Isten ítéletét hirdeti: a magas és sűrű lombú fát kivágják. Ez a vers pedig mintegy vigasztalásul és ígéretként az ítélet után eljövő Messiásról és a vele megvalósuló üdvkorról szól: a kivágott fa tönkjéből vesszőszál sarjad. A próféta által hirdetett ítélet nem volt szó csupán, hanem félelmetes és — a szó szoros értelmében véve — véres valóság. Az asszírok Ézsaiás idejében ismételten betörték az északi országrészbe, majd 721-ben elfoglalták és elpusztították Samáriával együtt. 701-ben Judát is elfoglalták, Jeruzsálemet pedig eredmény nélkül megostromolták. A nép tehát nem alap nélkül élt állandó rettegésben és bizonytalanságban. Ebben a helyzetben hirdette Ézsaiás a már bekövetkezett és még várható pusztulást Isten ítéleteként. De hirdette ugyanakkor a maradék megtérését, a Messiás eljövetelét és uralkodását, anélkül azonban, hogy az ítéletet csak egy kicsit is enyhíteni akarta volna.

2. vers: A vesszőszál egy személyre utal. Egy személyre, akin az Úrnak lelke megnyugoszik: bölcsesség lelkeként, mint Salamonon; tanács és hatalom lelkeként, mint Dávidon. Wilhelm Hertzberg helyesen mutat rá arra, hogy az Úr ismeretének lelke elsősorban nem Isten örök lényegének ismeretét jelenti, hanem Isten akaratának, útjainak ismeretét. Aki-ben pedig az Úr félelmének lelke van, az látja Istentől való távolságát és engedelmesen aláveti magát Urának. „Az Úr ismeretének és félelmének lelke” kifejezés jelentése tehát nem értelmi (ismeret) és nem érzelmi (félelem) jellegű, hanem az Istennel való eleven kapcsolatot, közösséget jelenti. A vers értelme: a Messiás, akit Krisztusban ismertünk meg, egészen egyedülálló viszonyban van Istennel. Az evangéliumok ugyanezt Jézus megkeresztelkedésének történetével mondják el. Ézs. 11,

2. és Mt. 3, 17. egyedül Jézus Krisztusra érvényes. És Róla lehet igazán elmondani, amit annyian jogtalanul és méltatlanul használtak és maguknak követeltek a történelem folyamán: „Isten akaratából király”.

A következő versek szemléletesen mondják el azt, amit a 2. vers számunkra kissé elvontan mond a Messiásról. — 3. vers: „Gyönyörködik az Úrnak félelmében”: számára öröm, ha Isten akaratát viheti végbe, ha engedelmes lehet. Újszövetségi párhuzam: Jn. 4, 34. „Nem szemeinek látása szerint ítél...”: többet lát és tud embereknél. Belelát az emberi szívekbe. Ismeri és számontartja legelrejtettebb indítékainkat is. Jobban ismer minket saját magunknál. Nemcsak, hogy más is lát, mint általában az emberek, hanem a megálázottakat, a lenézetteket, a kitaszítottakat is. „Megveri a földet”: Ennek az értelme így nem világos. Valószínűleg nem a földről, hanem a zsarnokokról, hatalmaskodókról van itt szó (lásd a Biblia Hebraicát!). A „szájának vesszejével, ajkai lehevel” kifejezések egyrészt a Messiás fölényes, vitán felüli hatalmára utalnak, másrészt talán helyes itt Jel. 1, 16.; 2, 16.; 19, 15-re gondolva az igét értenünk. „Megöli a hitetlent”: a szó azokra utal, akik nem veszik figyelembe Isten akaratát, tehát kegyes emberekre is vonatkozhat. — 5. vers: Az őv a zsidó férfiak büszkesége és dísz volt. A Messiás uralkodását a próféta ezzel a két szóval foglalja össze: igazság és hűség. Az igazság érthető már az előző versekből. A hűség megbízhatóságot jelent. Erre az igazságra életet lehet alapozni. Éles ellentétben van mindez a háborús időkben (asszír hódítás) tapasztalható zűrzavarral és az uralkodók zsarnoki féltékenysége és féktelensége következtében előálló bizonytalansággal. Az eredetiben nincs szó veséről, a megfelelő héber szó rokon értelmű párhuzama a vers első felében szereplő „derék” szónak.

Gondolatok az igehirdetéshez

1. Nem volna célszerű az ismertett kortörténeti helyzetből kiindulva prédikálni. Ezzel csak megnehezítjük a figyelmet, és olyasmivel terheljük hallgatóinkat, amit nem feltétlenül szükséges elmondanunk. A történeti helyzet ismerete nekünk segít abban, hogy megértsük az igének azt a mondanivalóját, amit a helyzet ismertetése nélkül is elmondhatunk. Az első vers képe önmagában is szemléletes. Isten egy vesszőszálat ad, és általa akarja végső céljához eljuttatni ezt a világot. Ahol csak vágyódnak az igazság után és ahol teljesen el nem érhatték, ahol annyiszor csődöt mondott az emberi igyekezet, ott adott Isten igazságot egy vesszőszálban.

2. Ez a saját korában gyengének tűnő, semmibe vett Messiás azonban Isten Lelkét kapta és Isten akaratát hajtja végre: gyönyörködik az Úrnak félelmében. Istennek ilyen alázatos, szegényes külső is megfelelt tervei végrehajtására.

3. Krisztusnak ez az igazságban való királyi uralma már megkezdődött, de még nem lett teljessé és nyilvánvalóvá. Nem emberek fogják teljességre vinni. De Krisztus királyi uralmának mégis meg kell mutatkoznia a keresztyének életében. Meg kell mutatkoznia szavunkban és egész életfolytatásunkban. Meg kell mutatkoznia „kis világunkban”, ahol éppen élünk. De ennek az igazságnak meg kell mutatkoznia az egyház egészének életében és világ felé való szolgálatában is.

Reuss András

HETVENED VASÁRNAP

Ézsaiás 1, 12—17.

Az *egzegézis* kérdéseivel itt bővebben nem foglalkozunk. A Lelkipásztor 1955. évi januári számában (59—62. lap) dr. Ferdinánd István gondos *egzegetikai* előkészítését találjuk meg. Jó segítséget nyújt a textus megértéséhez.

Egyetérthetünk vele abban, amit az ószövetségi próféták és az ószövetségi kultusz összefüggéséről mond. A próféták nem általában a kultusz, az áldozatbemutatás ellen küzdöttek — hiszen ezeket Mózes által maga Isten rendelte —, hanem a kultusszal kapcsolatos visszaélések ellen léptek fel. Azt lehet legfeljebb kérdéssé tenni, hogy textusunkban Ézsaiás a bálványimádás ellen küzd-e, mikor elmondja kifogásait a jeruzsálemi istentisztelettel kapcsolatban.

A bálványimádás kísértése elsősorban az észak-izráeli törzsek között lépett fel. Itt „modernizálni” akarták az istentiszteletet, „népi elemeket” vittek bele, hogy „közelebb kerüljenek” az ott élő emberekhez. Az is előfordult azonban, hogy a Mózes által előírt kultikus formák alkalmazásával áldoztak Baálnak. Az észak-izráeli próféták: Illés, Elizeus, Ámos stb. az istentisztelet paganizálódása ellen küzdöttek. Az istentisztelet elpogányosodása egyformán érvényesült a liturgiai formák elszegényedése és gazdagítása vonalán.

Jeruzsálemben a papság is és a királyok is sokat küzdöttek az istentisztelet tisztaságáért, az ősi formák érvényéért. Itt inkább bizonyos „ortodoxia” uralkodott. Ez azzal a kísértéssel járt azonban, hogy Izráel hétköznapi életének kérdései gyakran kívül maradtak a templom és az istentisztelet szakrális körén. Izráel élete kettéhasad egy szent és egy profán, egy ünnepi és egy hétköznapi szférára. Mindkét szféra öntörvényűvé vált, mert megbomlott az élet teljességét átfogó istentisztelet egysége. Textusunkban is inkább erről az esetről van szó és nem a bálványimádás kísértéséről. Talán ezen a ponton kellene korrigálni a Lelkipásztor 1955-ben közzétett *egzegézisét* és *igehirdetési vázlatát*.

Amíg a jeruzsálemi templomi istentisztelet ortodoxiája bizonyos hagyománytiszteletet, de ezzel együtt járó elbizakodottságot váltott ki (ez ellen lépett fel Jeremiás), addig a fogság utáni idők szerényebb lehetőségei egy bizonyos liturgiai pauperizmus felé vitték Jeruzsálem lakóit. Malakiás próféta már nem a „liturgizmus” ellen küzd, hanem a közöny és a fásultság ellen, amely a templomi istentiszteleti élet elszegényedésben, formai tartalmi megüresedésben is megnyilvánult.

VÁZLAT

1. A bőjtelő vasárnapok a karácsonyi és a bőjti időszakot kötik össze. Isten nem akar önmagában, önmagának élni. Velünk akar lenni. Ez a karácsonyi időszak fő mondanivalója. Hetvened vasárnapjának oltári evangéliuma (Mt. 9, 8—13.) is arról szól, hogy Jézusban Isten van velünk. A farizeusok ugyan megütköztek azon, hogy milyen rossz társaságba került Jézus: együtt eszik, iszik a vámszedőkkel és a bűnösökkel. Mi inkább azon csodálkozunk és örvendezzünk, hogy a vámszedők és a bűnösök ilyen jó társaságba kerülhettek. Ennél azonban még többet is láthatunk az evangéliumi történetből, s ez az éppen, ami már bőjt felé mutat. *Jézusban Isten azért van velünk, hogy mi is vele legyünk.* Forduljunk meg! Térjünk hozzá! Kövessük engedelmesen! Azért olyan drága hely számunkra a templom, azért olyan áldott alkalom az istentisztelet, mert

ott az áldott orvos, Jézus Krisztus van jelen, hogy szavával gyógyítsa sebeinket és az engedelmesség útjára vezesse engedetlen életünket.

2. *A szószéki ige is templomba visz bennünket.* A jeruzsálemi istentisztelet formákban gazdag liturgiája bontakozik ki szemünk előtt. A zsoltáreneklés, a felemelt karral mondott imádságok, az égő és a füstölgő áldozatok bemutatása közben azonban egy prófétai szóra, Ézsaiás igehirdetésére kell figyelni. Ézsaiás olyan váratlan módon, zavartkeltően lép fel itt a jeruzsálemi templomban, mint később majd Jézus, aki korbáccsal verte ki onnan a kufárokat. Ézsaiás ugyan nem forgat fel székeket, nem ragad ostort, de elmondja az ünneplő gyülekezetnek Isten kifogásait. „Halljátok az Úr beszédét” — így kezdődik igehirdetése, amelynek csak egy szakaszát olvastuk fel. „Isten fel van háborodva a ti istentiszteletek miatt” — így lehetne összefoglalni röviden igehirdetését.

3. *Van olyan istentisztelet, amelyben Isten nem győnyörködik,* amely felháborítja. Van olyan imádság, amely fárasztja és amelyet nem hallgat meg. Ez az, amin nekünk is komolyan el kell gondolkoznunk. Fel kell tehát vetni a kérdést, mikor hazug az istentisztelet? Mikor válik hiabavalóvá az imádság?

a) *Hazug az istentisztelet, ha mindazt, ami a templomban történt, nem vesszük magunkkal az életbe, a hétköznapiakba.* A jeruzsálemi liturgia nem volt üres ceremónia. Minden eleme Isten irgalmasságával állt kapcsolatban. Azt magasztalják a zsoltárok, azért könyörögtek az imádságok, azért adtak hálát a füstölgő áldozatok, azt hirdette a véresáldozat. Mindez azonban a templom falain belül maradt. Nem jutott el az özvegyekig és az árvákig. A legszebb és leggazdagabb liturgia is hamissá válik, ha Isten szeretetét úgy akarjuk élvezni, hogy nem adjuk tovább. *Isten irgalmassága ki akar lépni a templom falai közül s egész életünket istentiszteletté akarja tenni.*

b) *Hazug az istentisztelet, ha csak ünnepi érzéseinket vesszük a templomba, ha éppen ünnepeinket használjuk fel arra, hogy a valóságos ember valóságos kérdései ne vetődjenek fel. Isten a valóságos emberrel akar találkozni.* Jézus példájából tudjuk, hogy nem idegen tőle semmi emberi,

c) *Nem hallgatja meg Isten imádságunkat, ha tisztátalan kezet emelünk fel hozzá. Tisztátalan a kezünk, ha engedelmesség helyett imádkozunk, vagy ha éppen azért imádkozunk, hogy ne kelljen engedelmeskedni.*

4. *Mi az evangélium? mi az örömhír ebben az ószövetségi ígében?* Először az, hogy *Isten még akkor sem szigeteli el magát tőlünk,* akkor is van hozzánk szava, *mikor már torkig van a mi kegyességünkkel,* mikor már nem is tud figyelni szavunkra, mikor úgy látszik, hogy mi teljesen elszigeteltük magunkat tőle.

A másik az, hogy Isten nem közömbös irántunk. Foglalkozik a hazug kegyesekkel is. Annakra foglalkozik velük, hogy belefárad és szenvedniük. De hogy milyen fárasztó dolog Istennek foglalkoznia velünk, mikor hamissá vált kegyességünk, hogy ez mennyi fáradságot és szenvedést jelent számára, azt igazán nem az ószövetség lapjairól, hanem az újszövetség híradásából tudjuk meg. A velünk foglalkozó, ebben halálosan kifáradt Istent a Golgátán, a keresztre feszített Jézus Krisztusban ismerjük meg. A kereszten azt mutatta meg nekünk, hogy az *önhitt kegyességben élő farizeusok és a maguk útját járó vámszedők egyaránt emberek, akikért meg kellett halnia.*

Benczúr László

HATVANAD VASÁRNAP

Zsolt 95

Ez a zsoltár két nagy egységre bontható. Az 1—7a versek a nagy ősi ünnep liturgiája, amikor az UR a világ teremtetőjeként és Uraként *kinyilatkoztatja magát* és elfoglalja trónját, hogy megújítsa szövetségét népével. Erre az ünnepélyes aktusra szólítja föl és készíti elő a zsoltár első része a gyülekezetet, amikor belép a templom kapuján. A 7b—11 versek az *engedelmességre felszólító intelmet* tartalmazzák, utalva az eltévelyedés következményeire.

1—2. v. Isten népe, a választottak gyülekezete (vö. 6—7b) a Sion hegyére vonulás közben énekli ezeket a verseket s talán ezért is volt ez a zsoltár Augustinus korában a vasárnapi istentiszteletek bevezető éneke, a misna szerint pedig a zsinagógai gyülekezet újévi zsoltára. Az egész zsoltár alaphangját már ez a két vers megadja: a) *Isten a szabadítás Istene*. A „szabadítás” jes’ a szó elsődleges jelentése szerint a rászorulóknak segítségére siető, minden gondjában-bajában, nemcsak hitbeli kísértéseiben, hanem az élet útvesszőiben biztos pontot jelentő Isten „műve” az Otestámentomban. Ennek az Istennek a „szabadító szándékaira” ráhagyatkozhatik a hívő ember, bízhatik benne, mert „biztos” a szabadítása. Ezért nevezi Istent a „szabadítás közsiklájának”, rendíthetetlen, biztos pontnak az életben. Másodlagos jelentésében azonban ennél többet is jelent a héber szó, mert a szabadítás nemcsak testi, eföldi értelemben értendő, hanem „lelki” vonatkozásban is: *a szabadító Isten a megváltó, az üdvösséget és békességet ajándékozó Isten!* b) *Ennek az Istennek a színe előtt, csak hálát adva jelenhetik meg a gyülekezet*. Ezért a templomi gyülekezet mindig hálát adó gyülekezet! Ennél a héber szónál is meg kell állnunk néhány pillanatra: A héber jádáh szó (ebből képezve a tódáh) alapjelentése nem is annyira a hálaadás, mint inkább a dicséret és magasztalás olyan formában, hogy az Isten „szabadító műveit és csodáit” megtapasztalt ember *bizonyosságot téve dicséri Istent*, magasztalva vallja meg, hogy életének célt és értelmet mindig Isten akaratára, útmutatására adott. Ebből persze magától értetődően következik, hogy a „bizonyágtevés” és „magasztalás” hálát adó himnuszszá kerekedik. Az igéből képzett tódáh éppen ezért jelent magát a „hálaáldozatot kísérő himnuszt is abban az értelemben, hogy a „bűnbánat” és a „bevallás” is mindig benne cseng. Csak ezt tudva értjük egyébként meg a 2. v. összefüggését a 8 kk versekkel is. *Az üdvösséget ajándékozó Isten színe előtt csak bűniet megvallva és a „Köszikla” szabadító akaratában bízva állhat meg a gyülekezet és annak minden egyes tagja!* A „Köszikla” szabadító szeretetében bízva válik maga a hálaadás ujjongó és vidám magasztalássá, dicséretté, zsoltárrá.

3—5. v. Mindaz, ami ezután következik a zsoltárban, a fenti két alaptételnek a kifejtése, tudatosítása. S erre igehirdetésünkben is rá kell mutatnunk: Istentisztelet is csak azért lehetséges, mert van szabadító Istenünk és minden istentisztelet csak Istennek a megváltó, szabadító, üdvözítő tetteit magasztaló istentisztelet lehet.

Ez a szabadító és megváltó Isten azonban egyúttal az egész világ *teremtő* Ura és *fenntartója*, aki szilárdan tartja kezében az egész teremtetett világ rendjét. Nem engedi visszaesni a kozmoszt a chaosba. Nem adott bérbe másnak semmit ebből a világból: a föld mélységeiben (az alvilágban, a Seolban) éppúgy Király, mint a hegyek ormain. S ennek a kettőnek a külön hangsúlyozása azért volt fontos az akkori hívek

számára, mert a néphit szerint az alvilággal és az odakerültekkel nem törődik az Ur, a hegyek ormain pedig különböző istenségeket látott trónolni. Ennek a megemlézése sem mellékes egy keresztyén igehirdetésben, mert ma is sok babonás képzet uralkodik még az egyszerű emberek hitvilágában, nem is szólva a katolikus purgatórium-tan pogány képzetéről.

Isten uralmának tehát nincsen határa. A zsoltár *polemizál azzal a baál-vallással is*, amely szerint minden országnak és minden városnak megvan a maga istensége, gazdája, baálja, aki arról gondot visel. Ennek az istenségnek a léte egyenesen hozzá van kötve az általa gondozott teremtetett lények és emberek léteéhez, egzisztenciájához. A Teremtő léte nincsen kötve sem Palesztinához, sem a Sinai hegyhez, sem magához Sionhoz. De népéhez, gyülekezetéhez sem.

6—7a. Erre utal a zsoltár azzal a megállapításával, hogy ennek a Teremtőnek köszönheti létét a gyülekezet is. Ő az „Alkotója” s kezének a formáló ereje hozta létre a választottak gyülekezetét. Ő legelteti, terelgeti híveit.

Ezek a szavak erősen emlékeztetnek a 100. zsoltárra, ahol kiegészítésként még azt a félmondatot is megtaláljuk, hogy „nem mi magunk” alkottuk magunkat (100,3) és nem a mi akaratunkon vagy készségünkön múlt az sem, hogy a választottak gyülekezetének a tagjai lehetünk: Isten legelőjének a nyája és juhái vagyunk! Istennek az egész világot az üdvösségre teremtett akarata hozta létre egyházát s ezért csak „leborulni”, „meghajolni”, „térdet hajtani” lehet előtte! *A kiválasztás kegyelem és nem emberi akarás dolga!* Ezt jól meg kellett tanulnia az Ótestamentum gyülekezetének is, mert nagyon sokszor elburjándzott hitében az a gögös tévhit, hogy Isten nem Isten gyülekezete nélkül, a kiválasztás, a szövetség, amelyet népével kötött, felbonthatatlan és örök az emberek és a gyülekezet bűnei ellenére is.

7b—11. v. Ezért zárja le ezt a zsoltárt két fontos alapgondolat. Az egyik a 7b. versben található, ahol hangsúlyozza egyrészt, hogy minden istentiszteleten a döntő esemény *Isten szavának, igéjének a hangzása, megszólalása, másrészt a követelmény, hogy a gyülekezet tagjai hallgassanak is erre az ígére, vegyék komolyan Isten pásztoroló szeretetét, ne menjenek el mellette, hanem engedelmeskedjenek neki.* Akkor értjük meg teljes mélységében ezt a mondatot (7b), ha arra gondolunk, hogy az egész Szentírásen végigvonul a megállapítás: „De ti nem akartátok!” Ezért szólal meg itt is a sok kegyelmi tény felsorolása után a szinte fájdalmas kívánság: „Bárcsak úgy volna, hogy hallgatnátok (engedelmeskednétek) *ma* (most) a szavára (szavának)!” *Minden istentisztelet döntés az Isten mellett!* Minden istentisztelet nemcsak magasztalása és dicsérete a teremtető és üdvösséget ajándékozó Istennek, hanem az „új engedelmesség”-re jutás „alkalmas ideje” is. A szívek megújulásának és elindulásának alkalma Isten útjain (10c).

A másik alapgondolat a 8—11. versekben abban a *fenyegetésben* jut kifejezésre, hogy a történelem tanúsága szerint nincs „nyugodalma” a tévelygő szívű gyülekezetnek Meribá és Massa esete (vö. Ex. 17, 1—7; Num. 20, 1—13; Zsolt. 81, 8.) már megmutatta egyszer, hogy a haragvó Isten az ellenkezőjére fordíthatja a kiválasztás tényeit. Isten üdvösséges tetteinek a láttán „most” újból az előtt a döntés előtt áll Isten választott népe, hogy felismerik-e hitben, ami a békességükre való, vagy a haragvó Isten ítéletét hívják ki maguk ellen, aki tévelygő szívük békétlenségével egyedül hagyja őket.

Dr. Pálffy Miklós

ÖTVENED VASÁRNAP

12. zsoltár

MEDITÁCIÓ

Közlöm a zsoltár szövegét a közelmúltban megjelent új fordításban (próbiakadás), mert ez a szöveg a régihez (ún. revideált Károlyi-szöveg) képest olyan jelentős változásokat tartalmaz, amelyek elengedhetetlenek a perikópa (a zsoltár) helyes megértéséhez, illetőleg máris sok tekintetben világosságot teremtenek, magyarázattal szolgálnak.

1. A karmesternek. A seminitre. Dávid zsoltára.
2. Szabadíts meg URam, mert elfogyott a hűséges,
eltűntek a hívők az emberfiak közül.
3. Hiábavalóságot beszél a felebarátjával mindenki;
sima ajakkal, felemás szívvel beszélnek.
4. Irtsen ki az Úr minden sima ajkat,
s nyelvet, mely fennhéjázva beszél,
5. akik ezt mondják: „Győzzük a nyelvünkkel!
Helyén van a szánk!
Ki az úr mirajtunk?”
6. A nyomorultak elnyomatása, a szegények sóhajta miatt
most már felkelek — ezt mondja az ÚR —,
és szabadítást szerzek annak,
aki áhítozik utána.
7. Az Ur ígéretei tiszta, igaz ígéretetek,
a földre jutva olyanok, mint a tűzben finomított ezüst,
hétszer megtisztítva.
8. Te URam megőrzöl minket:
megoltalmaz bennünket ettől a nemzetségtől
minden időkre!
9. Körös-körül bűnösök járnak,
amikor az alávalóságot felmagasztalják az emberfiak.

A zsoltár világosan három részre tagolódik. Első részében a hűségesek — a zsoltárokból s másutt általában így említve: „az igazak” — panasszal és könyörgéssel fordulnak az Úrhoz, szabadításért esdve. — A másodikban megszólal az Úr és igazságtételt ígér. — A harmadikban himnikus formában hangzik fel a gyülekezet dicsérete. A kutatók szerint valószínűleg liturgikus szöveg volt a zsoltár, amelyet váltakozó karok, ill. előénekes és kar adtak elő az istentiszteletben. Luther e zsoltár alapján írta „Ach Gott vom Himmel sieh darein” kezdetű énekét.

A zsoltárban említett „hűségesek”, „hívők” a gyülekezetnek azok a tagjai, akik Istennel viszonyukat Isten hűsége (kegyelme) alapján rendezték, benne bíznak s neki engedelmeskednek. „Hív az, aki hisz és aki nek lehet hinni” (Luther). A zsoltárról arról panaszkodik, hogy ezek vannak kifogyóban a gyülekezetből (vö. Mik. 7, 1—7.). Nyilvánvaló tehát, hogy a kifejezés viszonyt s nem kvalitást, habitust (vallásos ember) jelent, aminek birtokában most már a nem hívőkre le lehetné nézni s azokat megvetni. Az Istenhez hűséges embernek nem a modern értelemben vett „hitetlen”, ateista az ellentéte. Ez a képzet teljesen kivülesett

az ÓT gondolkodásának körén. Hanem az a vallásos ember, a gyülekezetnek az a tagja (része), aki (akik) nem Istenre támaszkodnak, hanem saját erejükre, érdemeikre, kegyes ügyeskedésükre. Hogy ez így van, azt éppen 3—5. v. mutatja; azok ellen panaszkodik a zsoltáros, akik nem vonják le „hitükből” a gyakorlati konzekvenciákat az emberi együttélés minden területén, vagyis akiből hiányzik a hitnek megfelelő erkölcsi magatartás, s akiknek hite éppen ezért — nem-hit, hamis, holt hit (vö. a vasárnap ev. perikópáját, Mt. 23, 23—39!).

Az emberi közösségnek alapvető megromlásáról van tehát szó, mégpedig egy bizonyos konkrét ponton: az emberi érintkezés egy elemi területén, a beszéd, a kimondott szó világában. Hiányzik az őszinteség, a szavak két- és többértelműek, nem teremtenek többé közösséget, nem töltik be többé Istentől rendelt feladatukat, hogy ti. híd és út legyenek embertől emberig, hogy a megértés és egyetértés eszközei legyenek. A 3. v.-ben jellemzett állapot ellentéte a Csel. 4, 32-ben említett, Pünkösdi erejének áldásában élő gyülekezet! Ezzel szemben a zsoltárban leírt helyzetet Talleyrand szavaival lehetne illusztrálni: „Szavaink arra valók, hogy elrejtsek gondolatainkat!”

A nyelvvel, szóval való visszaélés szörnyű lehetőségére és valóságára mutat rá a zsoltár. Gyilkos fegyverré válik a kimondott szó, démoni hatalom eszközévé (vö. Jk. 3. r.!) A szavak jelentéstartalmának megváltozása, ill. megüresedése a nyelvtudomány egyik megdöbbentő megállapítása. Korunkban félelmetes tapasztalataink voltak erről, nemzedékünk megélte a szóval való visszaélés megrendítő formáit, a demagógia elrettentő megnyilvánulásait (pl. Hitler beszédei). A 20. században az ún. tömegközlelési eszközök, a sajtó, rádió, film, televízió hallatlan lehetőséget adnak az emberi szó szárnyalása számára: pillanatok alatt százmilliók hallhatják a kimondott szót — de ugyanakkor roppant felelősséget is rónak éppen erre a nemzedékre. Vajon mire használja a technika eszközei révén szinte korlátatlanul (térben és időben!) hangzó emberi szót? Konkolyhintés, háborús izgatás, bizalmatlanság szítása, hazugság terjesztése — vagy a megbékélés, a közeledés, a megértés, az emberség megbecsülése szolgáltatásban áll-e az emberi szó? A gyülekezet felelőssége fokozott e tekintetben, mert semmi sem oly utálatos, mint a szavakkal való kegyes visszaélés! A „nagyhangú és semmitmondó szavak” (II. Pt. 2, 18.), a kegyes kevélység beszéde (Jn. 9, 34.), a beati possidentes-eké, akik szüntelen másokat oktatnak, de maguk „semmit sem tanulnak és semmit sem felejtnek”. Pedig Isten országa nem beszédben áll, hanem erőben!

Isten beszéde az, ami határt szab az emberi elbizakodottságnak (6. v.); felkel, hogy igazságot tegyen a szegények, elnyomottak számára, akiket az álkegyesek lerohantak fölényes szóáradatukkal; csalárd, szofisztikus, fondorlatos rabbulisztikájukkal. Luther az igaz és hamis tanítás egyházi problematikájának felvetését is látta ebben a zsoltárban. Az igaz tanítás — teológia — sohasem öncélú, hanem a gyülekezet építését és a világban való szolgálatának célját mozdítja elő.

Isten népe akkor őrizheti meg beszédének tisztaságát (igen, igen — nem, nem!), vagyis azt, hogy az az emberi közösség építését szolgálja, ha magát egészen Isten igéjéhez szabja (7—9. v.). A testté, tehát emberi szóvá is lett Ige őriz meg bennünket a szó démonizálásától. Ezen a ponton a zsoltárról való prédikálásunknak Krisztusról szóló bizonyágtétellel kell lennie.

Groó Gyula

BÖJT 1. VASÁRNAPJA

(Invocavit)

Zak. 3, 1—7

Fordítás

1 Megmutatta nekem az ÚR angyala előtt álló Józua főpapot és a sántát, aki jobbján állt, hogy vádat emeljen ellene. 2 Akkor így szólt az ÚR (angyala) a sántához: Dorgáljon meg az ÚR, sánta! Igen, dorgáljon meg az ÚR, aki Jeruzsálemet kiválasztotta! Hát nem tűzből kiragadott üszök ő? 3 Józua öltözete pedig szennyes volt, s úgy állt az angyal előtt. 4 Ekkor így szólt a színe előtt állókhoz: Vegyétek le róla a szennyes ruhát! Aztán Jósuához szólott: Lásd, levettem rólad vétkedet s ünnepelőbe öltöztetlek! — 5 Majd megparancsolta: Tegyetek tiszta turbánt a fejére. S föltették fejére a tiszta turbánt és felöltöztették. Az ÚR angyala pedig ott állt. 6 Akkor az ÚR angyala ünnepélyesen kijelentette Jósuának — 7 így szól a Seregeke Ura:

Ha utamon jársz és szolgálatomban éberen őrködsz, akkor te igazgatod házamat s őrzöd pitvaraimat s én szabad bejárást adok neked azok között, akik itt állnak.

Fordítási megjegyzések

A 2. versben „angyala” indokoltnak látszó korrekciós toldás. — A „dorgáljon” értelmileg kb.: utasítson rendre, hallgattasson el (tkp. „rákiált, megszid”). Fordítható jelentőmód jelen-, vagy jövőidőben is. — A 4. versben az „állókhoz” tk. a rendelkezésre állókhoz, szolgálóihoz. — Az 5. versben „tegyetek” helyett lehet „tegyenek” is. — A 7. versben a „szolgálat” szó szerint: őrség, őrzés, ezek tárgya; a papi tiszt ellátása. Az „igazgatod” szó pedig szsz. „ítéled”: irányítod, kormányzod.

Exegézis

A fogságból hazatérő gyülekezet főpapjának mennyei beiktatását az Úr teljhatalmú követe végzi. Maga az Úr, a Kifejezhetetlen és Ábrázolhatatlan, láthatatlanul a háttérben marad.

A Sánta, mint a mennyei udvartartás közbádlója (e fogalom ekkor, a 6. század 2. felében még korántsem volt kifejtett, s itt még nem tekinthető minden további nélkül az abszolút gonoszság foglatának) ellenzi a jelölt beiktatását, annak méltatlanságára hivatkozva. Konkrét vétekről nincs szó, ami nagymértékben valószínűvé teszi, hogy Józua Izráel reprezentánsaként áll a mennyei „bírószág” előtt. Az Úr követe erélyesen leinti az „ügyészt”, és Jeruzsálem választottságára — azaz Isten megmagyarázhatatlan, csupán önmagával indokolható, népéhez lehajló szövetségi szeretetére — hivatkozik. Mint kiderül, Isten a népének bűne miatt foganatosított büntető eljárást már elejtette — merő irgalomból! — haragjának tüze ellobbant, sőt Ő maga ragadta ki abból a „maradékot”, amelybe pedig már belekaptak a lángok. Lényegében tehát arról van itt szó, hogy Isten eltörli egyházának vétkét és újra szolgálatába állítja. Szinte szakramentális jellegű aktus szemlélteti, hogy az Úr pontot tett a múlt bűneinek végére s most valami merőben új következik. Ezt a további cselekmények színes szemléletességgel érzékeltetik: az angyal szentesítő jelenlétében a „szolgák”, a mennyei udvartartás „sorkatonái”

visszanyert tiszttségének külsőségeivel — s egyben a szent szolgálat jogával és kötelességével — ruházzák fel a főpapot. Ekkor az angyal ünnepelesen kinyilvánítja az Úr rendelkezését — s ennek nyomatékát az is hangsúlyozza, hogy a szöveg ritmikussá válik —: elkötelező, intő feltétellel teljes főpapi hatalomba helyezi Jósuát: a szent hagyományok felelős letéteményesévé, választott népének s a kultusznak felvigyázójává és Isten előtti közbenjárójává avatja.

Mindebben nem arról van szó, hogy a történeti Jósuának súlyos el-lentéte támadt volna más zsidó vezetőkkal — talán azért, mert a Babilonból hazatért főpapot tisztátalanannak tartották volna, vagy más miatt; elmés konstrukcióknak tág tere nyílik itt — s a vitában Zakariás a főpap mellett vetette volna latba személyes prófétai befolyását. Az sem túlságosan fontos, hogy milyen főpap-avatási rituálét lehet a textusból rekonstruálni. Az efféle elképzelések, értelmezések mintha nem is látnák a szakasz második felét. Kivált a főpap Isten előtti „szabad bejárására” utaló záró szavak mutatják, hogy itt sokkal többről van szó — ez utóbbi felhatalmazás messze túllépi a szokványos főpapi „jogkört” („Beszélj Aronnal... ne menjen be akármikor a szentélybe, hogy meg ne haljon”, Lev 16,2.) — mégpedig arról, hogy Jósua személyén és az akkori történeti-kultikus viszonyokon túlmutatva ez az egész avatási „per”, majd cselekmény, az eljövendő üdvör fényében ragyog föl. Jósua alakja pedig mintegy egyesítetten utal egyrészt az egyház mindennapi papi szolgálatára, másrészt pedig az egyedüli és páratlan Messiás-főpapra.

Bodrog Miklós

Meditáció

1. *A főpap — a gyülekezet — és Isten kegyelme.* — Jósua főpap nem magánszemélyként, hanem Isten népének, a gyülekezetnek a képviselőjeként áll Isten ítélőszéke előtt. A főpapnak nincs mivel védekeznie. Némán várja az ítéletet. Nem folyamodik olcsó védekezéshez, nem mentegeti magát — *bűnbánattal várja Isten ítéletét.* Tudja, hogy nemcsak a Sátán, hanem a saját lelkiismerete is joggal vádolja. Hiszen Isten szemében olyan „szennyes” a „papi” ruhája, hogy abban még közeledni sem lehet a szent Istenhez. Szolgálat a gyülekezet élete tele van szennyes foltokkal. — Mennyire más a mi keresztyén magatartásunk! Mennyi kifogást tudunk felhozni bűneink védelmére! Mennyi olcsó mentegetőzéssel terheljük meg a lelkiismeretünket — szennyezzük be a ruhánkat, amíg eljutunk az őszinte bűnbánatra! Mennyire tudjuk, mert megtanultuk, hogy Isten előtt nem lehet igaz senki sem, és mégis az *önigazság, a lelki kérdés, az önigazolás útját választjuk!* — Mennyi mulasztás és tuncaság, hűtlenség és igazságtalanság szennyezi be az egyház látható testét! Csak aktív, tehát *megtérésre indító bűnbánat és magatartás tudja ezt az egyházat is a saját múltjától, szennyen ruhájától megszabadítani és a szeretet cselekedeteire fölszabadítani.*

Es ez a magatartás kapja meg jutalmát Istentől. Isten nem kisebbíti vagy szépi a főpap és gyülekezetének a bűneit. Nem veri vissza a „vádoló” vádjait, nem mondja, hogy a főpap és gyülekezete nem vétkeztek. Csupán azt veti mindezzel szembe, hogy Isten *kegyelmi kiválasztása* a döntő: hogy Jeruzsálemet lakóhelyévé, ezt a népet pedig papi nemzet-séggé választotta ki. Ezt a *kegyelmet semmivel sem lehet indokolni.*

2. *Intelem és ígélet.* — Az „ünneplő ruhába” öltöztetett és hivatalába visszahelyezett főpap és gyülekezet komoly intelmet, de még nagyobb ígéletet kap Istentől. Ha Isten útjain jár és vigyáz a szolgálat tiszta-

ságára, akkor ő igazgatja majd Isten házát és őrzi pitvarait. De mindez még nem minden. Mert „belépése” lesz a főpapnak a gyülekezettel együtt Isten mennyei tanácsába. Itt van az értelme és jelentősége annak, hogy Isten papok nemzetségévé teszi gyülekezetét s mint ilyennek, helye és szava lesz Isten előtt. Azaz *meghallgatásra talál!*

Nagyobb ígéretet még pap és gyülekezet nem kapott Istentől, mint az, hogy az ígehirdetés és az imádság meghallgatásra talál Istennél.

3. *Ami több mindennél.* — Józsuá főpap és gyülekezete csak „előjelei” annak, hogy a rájuk megtörtént csodánál még nagyobbat visz végbe Isten, amikor megajándékozza nemcsak Izráelt, hanem az egész világot az ipazi Főpappal, aki „ünneplő ruhába” öltözteti maga tanítványait és egész gyülekezetét a kereszten elszenvedett halálával.

Dr. Pálffy Miklós

BÖJT 2. VASÁRNAPJA

Ézsaiás 50, 4—9.

A történeti háttér. Jeruzsálem romokban, a nagy templom szomorú köhalmaz, az ország pusztaság. A zsidó nép állami függetlenségét elvesztette, s immár a babyloni fogság hetedik évtizedének nyomorúságait szenved. De mintha már derengene felettük a szabadság napja. Hírek érkeznek, hogy a nagy perzsa király, Cyrus nagy erővel készül Babylon ellen. A zsidók számára ez a készülő háború igen nagy jelentőségű, mert komoly reménységeik vannak arra vonatkozólag, ha Cyrusnak sikerül legyőznie Babylont, akkor ők is visszanyerik szabadságukat. Ez a fogságban élők számára a hazatérés lehetőségét, az otthoniak számára pedig a szabad, alkotó és fejlődést hozó korszak beköszöntését jelentette volna. A zsidó nép még szenved a kényszerű böjt szomorú idejét s nagyon rászorul a vigasztalásra, hiszen testileg-lelkileg kimerült. Imádságai megkoptak és megfakultak, hiszen a számtalanszor elzengett könyörgő imádságok meghallgattatását sokan nem tudták kívánni. Ez a nép hitében is megerőtlenedett, ekkor küldi Isten a csüggedő néphez az ő szolgáját.

Ki volt ez az Isten szolgája — aki ebben a szakaszban elmondja, hogy Isten milyen módon tette őt alkalmassá szolgálatának elvégzésére — nem tudjuk, még a neve is ismeretlen előttünk. Ézsaiás prófétával nem lehet azonosítani, hiszen a könyvnek ez a része már Deuteroézsaiástól való. Valószínű, hogy Ézsaiás tanítványi köréből került ki ezeknek a soroknak a szerzője.

Természetesen minden megfontolás nélkül nem lehet Jézus Krisztusra alkalmazni ezt a szakaszt, úgy, ahogy azt akár az ortodoxia, akár a szekták teszik. Bizonyos, hogy Jézus szolgálatára úgy tekinthetünk, mint az ÓT-i Isten-szolgája (Ebed Jahve) küldetésének beteljesítésére. Ti. az Ebed Jahve képzetben két mozzanatot lehet megkülönböztetni; az egyik a helyettesítő szenvedés és halál, a másik az emberi bűn miatt széthullott szövetség helyreállítása Isten és az ő népe között. Ezt a kettős mozzanatot megtaláljuk Jézus Urunk szolgálatában is. Jézus Messiási küldetését nem a korabeli messiási reménységek függvényének tekintette, hanem azokkal sok vonatkozásban szembehelyezkedett. A teológiai fogalmakba öltöztetett, de lényegileg emberi várakozások helyett Jézus az ÓT-ra mutatott, arra az Ember Fiára, akinek isteni hatalma abban

van, hogy Isten szenvedő szolgájaként „a megrepesztett nádat nem töri el és a pislogó mécesest nem oltja ki”, hanem a bűnbocsánat ajándékával új életet támaszt. Ilyen értelemben ez a szakasz olyanképpen fogható fel, mint amelyben Jézus messiási küldetésének előképe tükröződik előttrünk. Ez az, ami ennek a textusnak a böjti jellegét megadja.

Milyen tulajdonságokkal rendelkezik Isten szolgálója?

Nyitott fül. (5. v.) Ez az elsődleges az Isten szolgálatában való elindulásnál. Ez nem csupán a természetes hallást jelenti, hanem ebben az összefüggésben Isten kijelentett akaratára való szüntelen figyelmet. „Miként a tanítványok” kifejezés a készséges figyelésre utal. Figyelni nemcsak a szavakra, hanem a szavak mögött rejtőző tartalomra, nem csupán a betű szerint kimondott üzenetre, hanem a benne rejtőző igazságokra, amelyek nem mindig kellemesek, de mindenkor üdvösek.

Bölcs nyelv. (4. v.) Nem csupán a gondolatok kifejezésének képessége, hanem annál több. Sok ember tud beszélni, de kevés a bölcsen beszélő. Isten üzenetét tolmácsolja az emberek felé a bölcsen szóló. Luther fordításában a „zu rechter Zeit” kifejezéssel hangsúlyossá teszi a bölcs beszédnek az időszerűségét, aktualitását. A post festa elmondott bölcs gondolatok szétpukkanó szappanbuborékok, melyek lehet, hogy gyönyörködtetnek, de hasznuk nincsen. Isten szolgálója a fáradtak megerősítésére kapja a bölcs nyelvet. Nem retorikai kincsként, saját dicsőségének kiharcolására, hanem a megtört szívű, az élet harcában lankadozó emberek vigasztalására, hitre juttatására.

Erős szív. (6. v.) E vers magvát úgy is ki lehet fejezni, hogy Isten szolgálója tud tűrni. Nem csupán a hétköznapi dolgokban türelmes, nemcsak a mindennapi kenyér gondját tudja zúgolódás nélkül hordozni, hanem a megaláztatások elviselésében is hosszútűrő. Nem megalkuvó, de Uráért még a galázát elszenvédésére is képes. S mert erős szívet kapott, *sohasem engedetlen és nem futamodik meg.* (5/b.) A megpróbáltatások nem ingatják meg hitében, de ugyanakkor az emberekkel szemben sem megkeseredett s bajaikkal szemben sem érzéketlen.

Reménysége van. (7–9. v.) Az a reménység vigasztalja és erősíti küzdelmeiben, hogy nem szégyenül meg. Mégpedig azért nem szégyenül meg, mert közel van hozzá az ő megsegítője. Nyomorúságában és gyöngeségében érzi a legerőteljesebben, hogy nincsen egyedül, hanem mellette áll az ő védelmezője. Ellenségei, valamint kísértései és próbatételei mind-mind mulandók, de az ő Ura nincsen alávetve az idő múlásának. Ez a hatalmas Úr nemcsak küzdelmében támogatja, hanem igazságot is szolgáltat neki s így, ha sok megaláztatáson kell is keresztülmennie, végezetül mégis emelt fővel állhat meg a nagy igazságszolgáltatás idején.

GONDOLATOK AZ IGEHIRDETÉSHEZ

A mai vasarnap evangéliumi és epistolai igéi Krisztus Urunk értünk vállalt, és a kereszthalálig engedelmes szolgálatáról szólnak. *A szolgat formába öltözött Krisztusról*, aki nekünk is megmutatta az Istennek engedelmes szolgálat útját. Anélkül, hogy magunkat Krisztushoz akarnánk hasonlítani, fel kell tennünk magunknak: *milyen az Isten előtt végzett szolgálatunk?*

Hogy szolgálni tudjuk a mi Urunkat, először is *akaratát kell ismer-nünk*. Figyelünk kell reá a tanítványok odaadó alázatával. Isten üzenetéből azt kell meghallanunk, ami kifejezetten nekünk szól. Igehallgatásunk közben az Isten szavára kell figyelünk, nem a saját gondolata-

tainkra. Az ember hajlamos arra, hogy az Igébe a saját gondolatait magyarázza bele s abból csak azt hallja meg, mi kellemes és kedves neki. Amikor az orvos a beteg ütőerére teszi az ujját, hogy megszámlolja az érverést, arra kell ügyelnie, hogy helyesen fogja az ütőeret, nehogy a saját vérének lüktetését számolja ujjai hegyével.

Azután a nyelvünket kell Isten üzenetének a szolgálatába állítanunk. Úgy kell továbbadnunk Isten üzenetét, hogy az legbiztosabban célba találjon. Nemcsak megfelelő időben, de megfelelő módon kell az evangélium vigasztalását továbbadnunk. Feladatunk, hogy az *Ige világgosságát vigyük* szerte e világon, hogy felgyulladjon az emberszívekben az istenszeretet fénye. — A villanszerelők öröme az, ha be lehet kapcsolni a hálózatba egy községet, és ahol eddig vaksötétben botorkáltak az emberek a téli estéken, ott világosság gyullad az éjszakában.

Képes vagyok-e a csendes türesemre, s mindennemű próbatétel zúgolás nélküli elhordására? Megtanultam-e az én Megváltómtól, hogy a szenvedés és próbatétel elválaszthatatlan társa az életnek? Mindenki hord terhet e világban, csak nem egyformán hordjuk a terheket. Az egyik fogvicsorgatva, a másik csendes türelemmel, tudva azt, hogy mindez csak átmenet az életében. Tudnunk kell, hogy a szülés fájdalmának kell megelőznie az élet örömét, a nagypéntek gyászának a húsvét diadalát, az *őember halálának pedig az új ember születését*.

Reménységem mibe vetem? Az erős erejében, a gazdag gazdagságában, az egészséges egészségében bizakodik, ha a jövőjébe tekint. A Krisztus híve azonban reménységét a Megmentő Istenbe veti, Aki Fia által könyörült a bűnös világon, Aki a bűnei miatt megszorodott világba ma is küldi vigasztalónak szent Fiát.

Kühn Ernő

BÖJT 3. VASÁRNAPJA

Ezsaiás 53, 2—7

EXEGÉZIS

„Ebed Jahve” ének egy része textusunk is. Ez az ének voltaképpen 52, 13-mal kezdődik s a fejezetünk végéig tart. Az alapigét képező szakaszban az igealakok múlt időben vannak. Az éneknek az alapigénket megelőző és követő verseiben viszont jövő időt találunk. A jövő időben elmondottakban maga Jahve szól s kilátásba helyezi a kevélyek megálázását és szolgája rehabilitálását „sokak” javára. A prófétai perspektíva univerzális, elfogultság nélküli.

Textusunk az említett keretből kivéve nem is látszik próféciaának. Megtörtént feletti reflexzió voltaképp. Mi teszi mégis prófétaivá? Hisz, aki szól benne, többesszámban beszél, nem érzi magát kiemeltnek. Prófétai benne, hogy a módot, ahogy most látja az eseményt, felülről kapta, újként az addighoz képest. S szava irányt mutató a népközösségnek is.

A 2. vs.-ben ilyen verzió is van: „előttünk” az „Ő előtte” helyett. Szerintem így jobban kidomborodik a jelentés. Arról van ugyanis szó ezekben a mondatokban, hogy az „Úr szolgája” hogy szerepelt *előttünk*, s belőlünk ez mit váltott ki. Egyesek szerint itt a származására történék utalás, mások véleménye viszont az, hogy csak a róla nyert benyomást érzékelteti a próféta a száraz földből kinőtt gyökérsarj képén.

Ékessége nem volt (a kifejezés jelentése az isteni doxa felé mutat), de még alakja se emlegethető. Nem volt a látásában, ami megszerettethette volna őt, de annál több, ami taszította magát a prófétát, aki ezt is elmondja csak úgy, mint a többieket.

— Az EBED emberbarát beállítottsága a próféta leírása alapján egy percre se kétséges és ő mégis társtalanná vált, sőt ezt kell mondani: utáltta. Hozzá még félelmetes ellentétben az emberek tőle való elkülönülésével, elválhatatlan társaiul melléje szegődtek a bajok. A bajokkal nem támadt és nem nőtt környezetében a részvét, hogy könnyítsen. A bajjal, betegséggel úgy megvertet már nem bírták társuknak, érző emberszív birtokosának tudni. A 3. vs.-ben a „nem gondoltunk vele” eredetije mögött ez áll: úgy gondoltuk: egy ilyennel nem közösködjünk. Nem vettük emberszámba, mert úgy véltük, hogy emberfajunk egy egyede, főleg pedig a szövetség népének egy tagja, nem járhat így, ahogy ez járt. Így — vallja meg a próféta maga és a vele valók nevében — bizonyos fokig indokoltnak is tekintettük vele szemben az egyébként talán kifogásolható magatartást: az érdektelenséget, az iszonyodó utálkozást.

Az ő oldalán meg épp az ellenkezője állt fenn ennek irántunk. Ezt az ellentétet, a bajainkkal és a legfőbb bajunkkal való, vérigmenő törődést kapcsolja a 4. vs. pedig-je. Közben azonban ott van 4/b — egy nagyon jellemző mondat arra, ahogy hozzá viszonyultunk. Akik elálltunk mellőle, hogy aktív kifejezését adjuk megvetésünknek, nemcsak hogy nem éreztük ezt — a szorosán véve persze mégis csak felebarátelleneset — istenellenesnek, sőt így gondolkodtunk: elhagyta őt az Isten, veri, tehát Istennel tartunk, mikor nem vállalunk vele közösséget. Kinek adatott itt az önosság elvakultságától ment látás? Pedig gondolhattunk volna rá, hogy ha már egyszer ver az Isten, minket kell hogy verjen, hisz azok a bűnök, amelyekre haragszik, nálunk vannak, azok sokkal inkább a mienkek, mint az övéi. (9/b tanúskodik az EBED büntetlenségéről nemcsak cselekvés, hanem szólas tekintetében is.) De pártunkra áll, mint Mózes a népe pártjára, néha szinte Isten ellenében is. Miközben pártunkra áll, vállal minket a bűneinkkel, nem teszi feltétellé, hogy javuljunk meg vagy vergődjünk át előbb a tulajdon bűnös esztelenségünk vagy mohóságunk átkos következményein. Úgy áll a pártunkra mint élvonalbeli. A mi előretörésünk csak addig tart, míg elkövetjük a bűnt, mikor felelni kell érte, s bűnhődni, fedezéket keresnénk. Ő nekiszegezett mellette meg a vihar elé. Helytállása helyettünk és érettünk nemcsak fedezék nekünk további sebesülés elől, hanem így meg végbe a már elszenvedettek regenerálódása: gyógyulás.

Nem volt igaztalanabb, mint az a magatartás, amikor az istenesek az ő irányában embertelenné lettek. Magában azonban igaz, hogy az EBED Istentől szenvedett a mi bűneink miatt. Mikor mellénk állt, villámsújtotta térbe került, hisz mi erre az élettérre odavontuk és mindegyre odavonjuk a haragot, mint vasdarab az ellentétes töltésű felhők felgyülemlett elektromos energiáját.

Ez azonban csak egyik fele az üzenetnek, mint ahogy az EBED jellemzésénél a sorsunkat vállaló szeretet csak az egyik vonás. A másik az engedelmisség. Az engedelmisség azokon a feladatokon válik el, amelyeket az engedelmesnek vállalnia kell. Megoszlik az exegéták véleménye, hogy az EBED halált szenvedett-e. A juh-hasonlat ezt sejteti, a továbbiakban a 8. vs.-ben a „kivágotott az élők földjéből” kifejezés és 9/a ki is mondja. Szólnak a versek arról is, hogy míg megadták a „ke-

gyelemdöfést”, mennyit ki kellett állnia. Szemléletes vonásokkal gazdagítja a szenvedéséről alkotható képünket az, hogy az 5. vs. végén a „sebek” kifejezés helyén az eredetiben olyan szó áll, amely véraláfutásokat jelez, csíkokat, foltokat, ütések helyét. Egy bizonyos látszat-törvényeskedésre is kell gondolnunk, amit a „fogság és ítélet” szavak jeleznek. A fogságból aligha úgy „ragadtatott el”, mint Illés a földről az égbe, inkább a vesztőhelyre hurcolást fejezi ki ez az állítmány. De ne részletezzük tovább! Mindez nagyon elég volt engedelmességi feladatul. S a beszámoló szerint az EBED megoldotta feladatát: túrt zokszó nélkül. Nem azért, mert nem esett nehezeire, ami történt rajta, hanem azért, mert küldetése volt a rajta eseteket vállalni és átszenvedni. Az engedelenség módot nyújt, teret ad az érvényesülésre, a megmutakozásra annak az akaratnak a számára, amelyik végrehajtójává, eszközévé tesz. A cselekvés jelképe a cselekvő kéz és 10/b szerint Jahve akaratá, sőt cselekvése van az EBED kezén, mikor ez „sokak”-ért, megigazításukra cselekszik. A váltságról szóló bizonyosságtétel alaptétele: „Isten volt az, aki a Krisztusban megbékéltette magát a világot...” II. Kor. 5, 19. Isten nem tárgya a kiengesztelésnek. Ő mint mindenütt, itt is aktív, az eltervező, az akaró, a cselekvő. A pogányságnál kötnénk ki, ha Krisztus művéről Isten kegyelmes akaratának a figyelmen kívül hagyása mellett tanítanánk. Isten szinte a saját maga ellen való cselekvés formájáig munkálja a meggyógyulásunkat. Magára vállal, mert hisz a tulajdon Fiával vállalt, egy olyan cselekvési módot, amely szinte kihívja a gúnyt, a szidalmat és a bántást, de a kisszerűség látszata alatt hitet igénylően megbizonyítja vele végtelen szeretetét.

A legutóbb elmondottakkal kapcsolatban felmerülhet az a kérdés, miért nem maradtam meg az utolsó pontig a grammatikai és históriai exegézis vonalán. Nem lehetne-e még a legutolsó gondolatnak aláhúzását is a *beteljesedésre való utalás* nélkül eszközölni. Van eset rá, hogy igen korán és felületesen húzzuk meg a vonalat az exegézisben az Újtestámentom felé. Itt azonban más a helyzet. A próféta, ha prófétikusan is, de megtörténteke reflektál. De kivel történtek meg ezek a dolgok, amelyek nemcsak a prófétát, hanem a prófécia révén az embereket messze kihatóan foglalkoztatták? Többféle feltevés volt. Ma a többség véleménye arra hajlik, hogy az EBED nem a nép, hanem egyén. Talán éppen Deutero-Ézsaiás. Lehet, hogy Tritó-Ézsaiás nekrológja, amelyben nagy elődjének állít emléket. Nem kétséges a történeti alap, de a reflexió prófétikus. És ez a messianizmus vonalára állítja, nem önhatalmúlag, hanem a felülről nyert „látás”-nak engedve, az EBED-et. Így lesz ő típus, akinek van ellentípusa. Az ellentípusra való tekintetből vannak túl erősen meghúzva bizonyos vonások, pl. a büntelenség, a humilitás. Ezekkel csak a teológiai exegézis boldogul, mikor az Ótestámentomban és Újtestámentomban ugyanannak az Istennek egymásba kapcsolódó cselekedeteit látja, aki nem lett mássá időszámításunk óta, mint volt az előtt. Ő hű önmagához. Ebben a hitben nyúltak az Ótestámentomhoz, elsősorban is Ézs. 53-hoz Jézus és a benne hívők. Közben erősödtek a Krisztusban lett megváltás egyedülvalóságában. Hogy a típus Isten kijelentésében első helyen Ézs. 53-ban és az ellentípusa az emberi hiedelmekben és váradalmakban mennyire megvolt, azt Jézus kísértései eléggé bizonyítják.

Ezs. 53. minden időben mély benyomást gyakorolt a hívőkre. Ezt mutatja a helye az ógyházi perikóparendben. Inkább mint lekciónak tölthető be a szerepét nagypénteken, de betöltötte. Ezt a mély benyomást Köhler Ótestamentumi Theológiájában éppen a fent érintett exegetikai problémákra utalva így fejezi ki: Homály takarja azt, akiről itt szó van, de még azokat is, akik a „Mi” névmás alá foglalják magukat, s miközben beszélnek róla, ismételten előjön a többesszám elsőszemélyű birtokos-névmás (magyarban személyrag: betegségeink, fájdalomaink, békességünk) bizonytalan csengéssel. De aki csak olvassa ezeket a mély fájdalomról tanúskodó, szívbe hatoló kifejezéseket, arra kap indítást, hogy a „mi” és a „mienk” alatt tulajdon személyét is ott tudja.

Akkor lesz eredményes a készülésünk, ha ilyen benyomáshoz jutunk. A prédikáció feladata az efféle benyomást a Krisztus-szeretet és ember-szeretet melegeivel továbbadni. Legyen benne:

1. *a csodálkozás.* A textusunkhoz még nem tartozó, de az összefüggésben lényeges 1. versben például nem a hitetlenség ostromozása van, hanem az, hogy a kijelentés, amelyet a próféta Istentől nyert, szinte a *hihetetlennel* határos. Isten cselekvési módja meglepő, nem remélt. Rámutathatunk társas életünk alapszerkezetében, hogy cselekszünk, szenvedünk egymás helyett, könnyebbésségekhez jutunk egymás által. Utalhatunk a vallás világában az áldozatra, mint a bűnösnek a próbálkozására, hogy a személyét a bűnhődésnél kikapcsolja, magát mással pótoltnak tudja. Ami Krisztusban történt érettünk, ehhez viszonyítva az „egészen más”! Csodálatos az a mód, ahogyan Isten közli velünk a magáét. A humilitás nagy foka hozza is, rejti is Őt.

2. *a bűnbánat.* Isten térít is, amikor hitre hív. Textusunk nem általában beszél a bűnös világról és az ember esendőségéről, hanem a bűnösök konkrét bűneiről. Nem megszűkíti ezzel a bűnök körét, hanem inkább konkretizálja. A 6. versben külön hangsúly esik a közösség-elleni vétkezésre. Isten csodálatos cselekvésének kulcsa a szeretet s ezért a szeretetlenség bűnei különös súllyal esnek latba. Textusunkban van utalás arra, hogy az embertelenség, sőt a kegyetlenség is sokszor Istennel takarózik. Ez a legcsúfabb istenkáromlás! Ide tartozik az atomháborúra való spekulálás is, amelyet azzal indokolnak egyesek, hogy Isten így akar ítéletet tartani. Hogy Isten hogyan ver és kit, abban nem vagyunk neki titkos tanácsosai.

3. *a követés.* Kicsoda válthatja meg atyjafiát? Krisztus a Megváltó. Előreformátor van, de elő-megváltó ugyanúgy nincsen, mint ahogyan Máriát is tilos Jézus mellé társmegváltóként megtenni. Az Ebed sem volt Megváltó, vagy lett megváltó a maga idejében sem. Előképeknek tekintendő, előrevetett árnyképnek, aki jelzi és még nélkülözhetetlenebbé teszi azt, aki jön. Isten megváltó szeretete a Krisztusban mégis követésre hív. Részt kell vennünk a „sokak” gondjában. Formáló kezében tudva magunkat, hinnünk kell, hogy Ő fel tud használni bennünket „sokak javára”.

Textusunkból minden időben arra kaptunk parancsot és erőt, hogy álljunk oda a másik ember mellé. Krisztust követve nincsen félrehúzó-dás, csak készség a segítségre, a testvéri együttthordozására annak, amiben talán a szenvedő maga vétkes, valójában azonban közös betegségünk. De ez a betegség már nem szükségszerűen halálos, hiszen „az Ő sebeivel gyógyultunk meg!”

Szabó Lajos

